

Ministerie van Defensie

Defensie Projectenoverzicht

Mei 2025

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding

Opbouw

Tabellen

Defensiebreed materieel

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)
- Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)
- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)
- Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht
- Precision Guided Rockets (PGR)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en
- Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox
- Verwerving helderheidsversterkende brillen
- Verwerving onbemenste systemen

6 Maritiem materieel 39

- 8 ESSM Block 2: Verwerving en integratie 40
- Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV) 42
- Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV) 43
- Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden 44
- 10 Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering 46
- Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid 47
- Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV) 48
- 14 Verbetering MK48 torpedo 49
- Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten 50
- Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS) 51
- 19 Vervanging hulpvaartuigen 52
- Vervanging M-fregatten (ASWF) 54
- Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile 56
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP) 57
- Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM) 58
- Vervanging MK46 Lightweight torpedo 60
- Verwerving Combat Support Ship 61
- Verwerving Maritime Strike 63
- Verwerving Softkill torpedo Defensiesysteem 64
- Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging 65
- Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen 66
- Vervanging LC-fregatten 67
- Verwerving Amfibische Transportschepen 68

Land materieel

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	
Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	
Ground based Area Access Denial (GAAD)	
Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	
Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	
Midlife Update (MLU) Bushmaster	
Midlife Update (MLU) Fennek	
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	
Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie	
gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	
Multi Missie Radar (MMR)	
Raketartillerie	
Verlenging levensduur Patriot	
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	
Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	
Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	
Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)	
Vervanging MRAD & SHORAD	
Verwerving Combat Counter-UAS	
Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks	

70 Lucht materieel

71	Anti-A2AD capaciteit F-35	93
72	Apache Remanufacture	94
73	Chinook Vervanging & Modernisering	96
74	Deep Strike capaciteit Air	97
75	F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	98
76	Midlife Update NH90	99
77	MQ-9 Bewapening	101
78	Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	102
79	Network Enabled Capabilities Helikopters	104
	NH90	105
80	Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	107
81	Operational Training Infrastructure	108
82	Programma Doorontwikkeling F-35	109
83	Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	111
84	Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)	112
85	Verbetering zelfbeschermingssystemen helikopters	113
86	Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	114
87	Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	115
88	Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)	116
90	Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	117
91	Vervanging tactische luchttransport capaciteit	118
	Vliegtuigafreminstallatie	120

IT121

Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	122
Joint Electronic Attack (EOV)	123
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	124
Programma Foxtrot	125
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	128
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem	129

Projecten in afstoting130

Vooruitblik Investeringsprogramma132

Voorwoord

We zijn niet in oorlog, maar het is ook geen vrede. De internationale omgeving verandert ingrijpend en het aantal gewelddadige conflicten groeit. Het einde van de drie jaar durende Russische agressieoorlog in Oekraïne is onzeker. De noodzaak om strategisch zelfstandiger te kunnen handelen neemt toe en Europese landen moeten meer verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen veiligheid. In deze groeiende onzekerheid is een gedegen voorbereiding van levensbelang. Na een lange periode van vrede bereidt Defensie zich daarom voor op haar eerste grondwettelijke hoofdtaak: de verdediging van het Nederlands grondgebied en dat van onze bondgenoten.

Om een grotere bijdrage te leveren aan de robuuste gevechtskracht en de geloofwaardige afschrikking van de NAVO, moeten we investeren in het herstellen, versnellen, opschalen en moderniseren van onze krijgsmacht. Een sterke krijgsmacht is essentieel om onze veiligheid te kunnen garanderen en minder afhankelijk te zijn van anderen. Modern en technologisch hoogwaardig defensiematerieel en krachtige IT zijn hierbij onmisbaar. Het kabinet investeert daarom fors in Defensie. Met de Defensienota 2024 'Sterk, Slim en Samen' investeert het kabinet structureel € 1,5 miljard extra in gevechtskracht.

Aanvullend investeert het kabinet nog eens € 565 miljoen in de verdere versterking van Defensie. Deze middelen investeert Defensie in geïntegreerde lucht- en raketverdediging, innovatie en digitale transformatie, en in capaciteiten om langer inzetbaar te zijn (Kamerstuk 36 600 X, nr. 22).

Defensie zet zich in om de extra investeringen te besteden aan nieuwe en verbeterde capaciteiten. Het omvangrijke investeringsprogramma uit de Defensienota 2024 leidt tot een groter aantal materieelprojecten. Ten opzichte van het voorgaande DPO bevat deze editie 12 nieuwe projecten, waaronder de vervanging van de lanceerinstallaties voor de middellange anti-tank capaciteit, de verwerving van draagbare *counter-Unmanned Aircraft Systems* (UAS) middelen, en de aanschaf van multifunctionele ondersteuningsvaartuigen. Ook breidt Defensie haar behoefte op een aantal lopende projecten uit. Zo verwerven we drie extra NH90 helikopters. Het kan dan ook voorkomen dat reeds lopende projecten opnieuw worden vermeld in het DPO omdat het projectbudget de DMP-grens van € 50 miljoen overschrijdt.

Over de afgelopen periode heeft Defensie grote stappen gezet op het gebied van

meer en zwaardere gevechtscapaciteiten en luchtverdediging. Met de verwerving van de Leopard-2A8 gevechtstank krijgt Defensie na bijna 15 jaar weer beschikking over eigen tankcapaciteit. Ook breiden we de lucht- en raketverdediging uit, mede door de aanschaf van mobiele anti-drone kanonsystemen.

In voorbereiding op hoofdtaak 1 investeren we ook in de stapsgewijze ophoging van onze strategische voorraden. De krijgsmacht moet sneller, vaker en langer kunnen worden ingezet. Zo heeft Defensie voor circa € 700 miljoen aanvullende bestellingen geplaatst voor onder andere klein kaliber munitie, luchtverdedigingsraketten en anti-tank bewapening. Bovendien plaatst Defensie op korte termijn bijbestellingen ter waarde van € 900 miljoen om alle militairen en reservisten nu en in de toekomst te kunnen voorzien van de juiste en voldoende kleding en uitrusting.

De ontwikkelingen op het slagveld en de digitale omgeving volgen elkaar razendsnel op. Om effectief in te kunnen spelen op verschillende dreigingen in de verschillende domeinen neemt het belang van de digitale transformatie van de krijgsmacht en het multidomein optreden toe. Om voorbereid te zijn op het gevecht

van de toekomst en onze vijand één stap voor te blijven investeren we in innovatie en modernisering om de interoperabiliteit, het situationeel bewustzijn en de besluitvorming te verbeteren. Met de aanschaf van de nieuwe Foxtrot militaire radio's moderniseert Defensie de tactische communicatiemiddelen. Zo zijn de operationele krijgsmachtdelen in staat om sneller de juiste informatie te verzamelen, te delen en te analyseren.

De ontwikkelingen in de wereld vragen om actie en onderstrepen het belang van vaart maken. Defensie streeft ernaar om de verwerving van nieuw materieel te versnellen, bijvoorbeeld door vaker aan te sluiten bij materieelaanschaf voor Oekraïne. Ook heeft uw Kamer het afgelopen jaar verschillende geclusterde DMP-brieven ontvangen, zoals de B/D-brief 'Deep Precision Strike Capaciteit AIR' (Kamerstuk 27 830, nr. 440). Ook wordt uw Kamer met ingang van september 2025 via de begroting van het Defensie Materieelbegrotingsfonds geïnformeerd over significante wijzigingen op projecten. De DPO-afwijdingsrapportage komt hiermee te vervallen. Zo borgt Defensie de informatievoorziening aan uw Kamer, terwijl duplicatie wordt voorkomen. Op deze wijze kan Defensie capaciteit efficiënter inzetten en het

verwervingsproces stroomlijnen. Wij vertrouwen hiervoor op de voortzetting van de goede samenwerking tussen Defensie en uw Kamer.

Dit doen en kunnen we niet alleen. De modernisering en versterking van onze krijgsmacht is alleen mogelijk door de voortzetting en intensivering van de samenwerking met onze strategische internationale en nationale civiele partners. Door slim en intensief samen te werken met partners, kennisinstellingen en het bedrijfsleven zetten we in op de opschaling en structurele versterking van de defensie-industrie in Nederland en partnerlanden. De recent uitgebrachte Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie zet hiervoor de kaders, keuzes en acties uiteen (Kamerstuk 2025D15102).

De geopolitieke realiteit vraagt om de versterking, bescherming en positionering van onze eigen kennis- en industriebasis. Wat de Nederlandse krijgsmacht nodig heeft, halen we daarom bij voorkeur uit Nederland of Europa. Defensie verwerft honderden onbemanste systemen voor onze operationele eenheden. Deze investering richt zich op de versterking van het ecosysteem drones in Nederland, in lijn met het Actieplan Productiezeekerheid Onbemande Systemen (APOS).

Ook internationale samenwerking met onze Europese en andere partners wordt steeds belangrijker. In het licht van de huidige veiligheidssituatie moeten Nederland en haar bondgenoten sneller voldoen aan de gevraagde NAVO-doelstellingen. De NAVO zal de komende jaren meer van ons vragen. Internationaal zet Nederland daarom in op vraagbundeling, co-productie en standaardisatie in Europees en NAVO-verband. Bijvoorbeeld door de gezamenlijke verwerving van Stinger luchtdoelraketten via de *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA) samen met Duitsland en Italië. Ook treedt Nederland als *lead nation* op voor de gezamenlijke aanschaf van de C-390M toestellen met Oostenrijk en Zweden.

De uitdagingen zijn groot en er is nog veel te doen. De komende jaren bouwt Defensie met verdubbelde energie door aan een sterke en slimme krijgsmacht, waarin onze mannen en vrouwen beschikken over het juiste en voldoende inzetbaar materieel. Zodat zij er kunnen staan wanneer dit nodig is. Sneller, meer en beter – in die volgorde!

DE STAATSSCRETARIS VAN DEFENSIE
Gijs Tuinman

Inleiding

Projecten

Defensie investeert continu in de modernisering en vernieuwing van materieel en informatietechnologie (IT). Om de verwerving en uitvoering van investeringsprojecten in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat het defensiegeld zo goed mogelijk wordt besteed, is zorgvuldigheid noodzakelijk. Bij investeringsprojecten voor materieel en wapensysteemgebonden IT met een budget groter dan € 50 miljoen wordt het Defensie Materieel Proces (DMP) gevolgd. In dit proces wordt uw Kamer geïnformeerd, zodat een goede afweging bij de besluitvorming mogelijk is. Begin 2024 is het DMP aangepast met de geactualiseerde brochure “DMP bij de tijd 2.0” (Kamerstuk 2024Z07282 van 23 april 2024). De aanpassingen vonden plaats op drie aspecten: het ophogen van de financiële ondergrens van € 25 miljoen naar € 50 miljoen, het ophogen van de mandateringsgrens naar € 250 miljoen

en het clusteren van DMP-brieven. Deze aanpassingen passen bij een slagvaardige organisatie die versnelt, herstelt en verantwoordelijkheden effectief belegt.

Het DMP bestaat uit meerdere fasen, namelijk: de A-fase (behoeftestellingsfase), de B-fase (onderzoeksfase), eventueel de C-fase (vervolgonderzoeksfase) en de D-fase (verwervingsvoorbereidingsfase). Alleen als Defensie in de B-fase concludeert dat een (verder) ontwikkelingstraject nodig is om in de behoefte te voorzien, volgt een C-fase. Na bestudering van de aanbiedingen, toetsing aan de gestelde eisen en onderhandelingen met leveranciers, informeert Defensie met de D-brief uw Kamer over de keuze voor het product of de dienst en de leverancier. Na parlementaire behandeling zal Defensie de overeenkomst met de leverancier bekrachtigen, waarna Defensie en de leverancier het project verder realiseren.

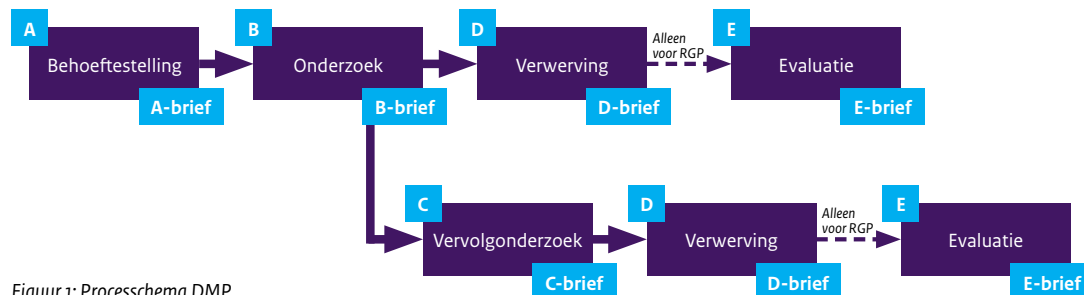
Investeringsprojecten tussen de € 50 miljoen en € 250 miljoen worden na de A-fase gewoonlijk door de staatssecretaris van Defensie gemandateerd aan de ambtelijke organisatie (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022). Mandatering van projecten van meer dan € 250 miljoen is mogelijk in het geval van eenvoudige, weinig risicovolle en politiek niet-gevoelige investeringsprojecten, of als feitelijk al vast staat hoe de behoefte moet worden vervuld omdat er maar één aanbieder is of weinig aanbieders zijn. Ook is mandatering aan de orde als het gaat om kapitale munitie. Indien een project van meer dan € 250 miljoen wordt gemandateerd, zal de A-brief in ieder geval ingaan op de projectrisico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven.

Bij gemandateerde projecten stuurt Defensie na de A-brief geen DMP-brieven meer, maar blijft uw Kamer geïnformeerd via de begroting van het

Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) en het DPO. Bij niet-gemandateerde projecten wordt uw Kamer na de A-brief geïnformeerd over het verdere verloop van het proces via de opeenvolgende DMP-brieven. Daarnaast bevat de begroting van het DMF informatie over zowel gemandateerde als niet-gemandateerde projecten van meer dan € 250 miljoen.

Maatwerk kan worden toegepast door bijvoorbeeld DMP-fasen samen te voegen of een DMP-fase weg te laten. Dat is bijvoorbeeld aan de orde als in de behoeftstellingsfase geen alternatieven zijn onderkend, waardoor feitelijk de vervulling van de behoefte al vaststaat. In dergelijke gevallen kan na de A-brief van een niet-gemandateerd project direct de D-fase beginnen. De A-brief wordt in dat geval zoveel mogelijk aangevuld met de relevante informatie die anders in de B-brief zou zijn opgenomen, zoals informatie over risico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven. Defensie heeft hier het afgelopen jaar als volgt invulling aan gegeven:

- Voor het project ‘Verwerving Combat Counter-Unmanned Aircraft Systems (UAS)’ is op 29 januari 2025 een gecombineerde A/D-brief naar de Kamer verzonden (Kamerstuk 27 830, nr. 458);

Figuur 1: Processchema DMP

- Voor de verwerving van de Anti-A2AD capaciteit en de extra F-35 jachtvliegtuigen uit de Defensienota 2024 heeft de Kamer op 15 oktober 2024 één gecombineerde D-brief ontvangen (Kamerstuk 27 830, nr. 452 van 15 oktober 2024);
- Voor het project 'Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks' is op 15 oktober 2024 een gecombineerde A/D-brief naar de Kamer verstuurd (Kamerstuk 27 830, nr. 449);
- Voor het project 'Verwerving Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen' heeft de Kamer op 24 september 2024 een gecombineerde A/B-brief ontvangen (Kamerstuk 27 830, nr. 446);
- Voor het project 'Deep Precision Strike Capaciteit AIR' is op 6 juni 2024 een gecombineerde B/D-brief naar de Kamer verzonden (Kamerstuk 27 830, nr. 440).

Indien sprake is van projectomstandigheden die op verzoek van uw Kamer vallen onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt na de verwerving en invoering van het materieel een E-fase (evaluatie). Zo heeft uw Kamer in 2024 de E-brief ontvangen voor de initiële verwerving van het groot pantserwielvoertuig Boxer (Kamerstuk 27 830, nr. 445).

Ook projecten waarbij internationaal wordt samengewerkt, verlopen volgens het DMP. Daarbij kunnen zich situaties voordoen waarbij maatwerk nodig is, bijvoorbeeld omdat de overheid van een partnerland als verwervende instantie optreedt, zoals bij de gezamenlijke vervanging van de Leopard-2A8 gevechtstanks waarvoor Duitsland als *lead nation* optreedt. In dat geval wordt uw Kamer over het te volgen proces geïnformeerd. Door de intensivering van materieelsamenwerking zal in de komende jaren vaker maatwerk nodig zijn.

Defensie Projectenoverzicht (DPO)

Met het DPO geeft Defensie het parlement jaarlijks op Verantwoordingsdag integraal inzicht in de lopende DMP-projecten. Het DPO is het resultaat van de ambitie de rapportages van Defensie meer integraal te maken (Kamerstuk 35 000 X, nr. 68). Met het oog op deze integraliteit zijn in het DPO ook wapensysteemgebonden IT-projecten weergegeven waarvoor in de komende vijftien jaar uitgaven zijn geraamd. Met ingang van 2025 is vastgoed als thema ontvlochten uit het DPO. Defensie informeert uw Kamer voortaan in de Stand van Defensie of in een verzamelbrief over de ontwikkelingen in het vastgoedportfolio.

Materieel- en wapensysteemgebonden IT-projecten uit het DPO waarbij een significante afwijking is opgetreden, worden opgenomen in de artikelen van de begroting van het DMF. Met ingang van september 2025 ontvangt uw Kamer geen DPO-afwijkingsrapportage als afzonderlijke rapportage. Voortaan wordt uw Kamer via de begroting van het DMF geïnformeerd over de significante afwijkingen.

Een afwijking is significant als:

- er een scopewijziging in kwantiteit van minimaal 10% of een significante scopewijziging in kwaliteit plaatsvindt (product);
- de realisatiedatum (levering van het product) van een project over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift (tijd);
- het projectbudget de financiële bandbreedte volgens het DMP overschrijdt (geld);
- het projectbudget 10% afwijkt, met een drempel van € 25 miljoen (geld).

Daarnaast worden afwijkingen in politiek gevoelige projecten gemeld.

Projecten die door uw Kamer als 'groot' project zijn aangemerkt en op basis van een uitgangspuntennotitie jaarlijks een separate rapportage kennen, worden niet opgenomen in het DPO en de DPO-afwijkingsrapportage. Dit geldt momenteel voor de projecten Vervanging Onderzeebootcapaciteit (Kamerstuk 34 225, nr. 52 van 26 maart 2024) en Grensverleggende IT (Kamerstuk 35 728, nr. 14 van 8 april 2024). De Kamer wordt wel geïnformeerd over de aan deze grote projecten gerelateerde (DMP-) projecten in het DPO en indien daartoe aanleiding is in het DMF. Over niet-wapensysteemgebonden IT-projecten wordt gerapporteerd via het Rijks ICT-dashboard.

Het DPO wordt jaarlijks met Verantwoordingsdag aan het parlement aangeboden met het departementaal jaarverslag. De begroting van het DMF wordt aangeboden op Prinsjesdag. Een totaaloverzicht van financiële afwijkingen ten opzichte van het DMF wordt gecommuniceerd in de eerste en tweede suppletoire begrotingen die Defensie publiceert. De eerste suppletoire begroting wordt tegelijk met de Voorjaarsnota ingediend en uiterlijk 1 juni gepubliceerd. Het DPO wordt op internet gepubliceerd via: www.defensie.nl.

Opbouw

Dit DPO geeft een totaaloverzicht van alle materieel- en wapensysteemgebonden IT-projecten in onderzoek en in realisatie waarvan het projectbudget groter is dan € 50 miljoen. De standdatum voor de informatie van deze rapportage is 18 april 2025.

De rapportage is opgebouwd uit projectbladen waarin allereerst de afwijking wordt weergegeven en toegelicht. De projectbladen zijn opgebouwd volgens een vaste indeling. De projecten zijn ingedeeld naar defensiebrede toepassingen, per operationeel commando en IT.

Het DPO geeft tevens informatie over de grootschalige afstotingsprojecten, waarbij het alleen gaat om het nog te verkopen materieel. De verkoopwaarde is afhankelijk van de actuele staat van het te verkopen materieel en de marktomstandigheden. Uit commerciële overwegingen wordt geen informatie verstrekt over de geschatte verkoopwaarde van de afzonderlijke afstotingsprojecten.

In de navolgende paragrafen worden de elementen van de projectpagina's nader toegelicht.

Projectfasering

Projecten waarover uw Kamer met een A-brief is geïnformeerd over de behoeftestelling en waarvan de wijze van realisatie wordt onderzocht, bevinden zich in de 'onderzoeksfase'. Na voltooiing van de onderzoeksfase wordt aangevangen met de voorbereidingen voor de contractuele verplichting(en) in de 'realisatiefase'. Op het moment dat de commerciële betrouwbaarheid van het beschikbare projectbudget voor het project niet langer hoeft te worden gewaarborgd, wordt in het DPO de financiële reeks opgenomen. Zodra een (wapen)systeem door Defensie buiten gebruik wordt gesteld, komt het in de 'afstotingsfase'.

Projectfase cf. DMP		Projectfase cf. DPO
Behoeftestellingsfase	(A-fase)	Projecten worden pas in het DPO opgenomen zodra er een A-brief is verstuurd
Onderzoeksfase	(B-fase)	In onderzoek
Vervolgonderzoeksfase	(C-fase)	
Verwervingsvoorbereidingsfase	(D-fase)	In realisatie
Uitvoering van het project		
Evaluatiefase	(E-fase)	Project afgerond/voltooid

Figuur 2: Visualisatie van gehanteerde projectfasen gerelateerd aan de projectfasen in het DMP-proces

Wel/niet gemandateerd

Het projectblad geeft weer of het project overeenkomstig het DMP gemandateerd of niet-gemandateerd is.

Belangrijke wijzigingen

Hier wordt vermeld welke belangrijke wijzigingen zich ten opzichte van het voorgaande DPO hebben voorgedaan. Verschuivingen in tijd en financiële aanpassingen kunnen worden veroorzaakt door een herfasering in tijd, herijking van de behoefte, prijspeilbijstellingen en/of valutakoerscorrecties¹, marktontwikkelingen bij leveranciers en/of budgettaire overwegingen. Bij significante wijzigingen is een nadere toelichting gegeven.

Behoefte en uitwerking

Hier wordt een korte omschrijving gegeven van de inhoud en het doel van het project. Daarbij geldt in het algemeen dat Defensie de ambitie heeft om de krijgsmacht te moderniseren en het multidomein optreden te versterken. Alle genoemde projecten dragen bij aan het behalen van deze ambitie. In de uitwerking wordt een algemene toelichting gegeven op de inhoud van het project.

Projectplanning

Voor projecten waarbij de realisatie over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift, wordt hier de oorspronkelijk geplande looptijd van het project, de planning ten tijde van het voorgaande DPO en de huidige geplande looptijd vermeld. De projectplanning beslaat daarbij de periode van de A-fase tot en met de D-fase. Per project is de planning uit het voorgaande DPO, zodat direct zichtbaar is bij welke projecten er sprake is van wijzigingen van de planning.

Bij het Vooruitblik Investeringsprogramma achterin het DPO wordt vermeld vanaf wanneer het product of dienst volgens de planning wordt ingevoerd bij Defensie en wanneer deze instroom is voltooid.

¹ Elk project wordt indien nodig jaarlijks gecompenseerd voor inflatie door middel van een prijspeilbijstelling en/of voor valutaschommelingen met een valutakoerscorrectie.

Dit is tevens van toepassing indien een modificatie, *upgrade*, *update* of levensduur verlengende activiteit wordt uitgevoerd.

Voor af te stoten (wapen)systemen wordt, waar mogelijk, vermeld welk materieel wordt aangeboden voor verkoop.

Financiën

De financiële informatie in deze rapportage is vermeld in miljoenen euro's en volgt het prijspeil en de valutakoers van het voorgaand jaar. Alle projecten worden jaarlijks in juni op het prijspeil van het lopende jaar gebracht en in het volgende DPO weergegeven. Bij de financiële weergave kunnen kleine verschillen in optelling optreden door afronding.

Van projecten in onderzoek wordt alleen de financiële bandbreedte weergegeven. Bij projecten in realisatie worden per project in een tabel het projectbudget, indien van toepassing het effect op de exploitatie en de fasering van de kasgeldreeks opgenomen. Tevens worden de veranderingen ten opzichte van het vorig DPO zichtbaar gemaakt.

Een uitzondering zijn de reeksen die commercieel vertrouwelijk of vertrouwelijk zijn. Voor commercieel vertrouwelijke reeksen geldt dat Defensie geen openbare

informatie verstrekt, omdat dit de onderhandelingspositie van Defensie, de onderhandelingspositie van andere landen, of de commerciële positie van industrie kan schaden. Vanwege de bescherming van de operationele belangen zijn in het licht van de veranderende veiligheidssituatie een aantal gegevens 'vertrouwelijk' gemaakt. Dit betreft de aspecten tijd, geld en aantallen waaruit mogelijk gevolgen van de operationele gereedheid af te leiden is. Dit geldt bijvoorbeeld voor de projecten 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' en 'Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten'. Informatie over deze projecten wordt aangeboden in de vertrouwelijke bijlage bij het DPO. Het projectbudget bestaat uit de onderzoekskosten, de basisraming en de risicoreservering van het gehele project. Het projectvolume bestaat uit het projectbudget vermeerderd met het effect op exploitatie. Indien van toepassing is het effect op exploitatie afzonderlijk weergegeven. Het effect op exploitatie is gedefinieerd als het verschil in exploitatiekosten van het huidige wapensysteem en de verwachte exploitatiekosten bij vervanging, *Midlife Update* of levensduur verlengend onderhoud. Hiermee wordt, waar mogelijk, in de planning al rekening gehouden.

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk								
DPO 2024								
DPO 2025								
Effect op exploitatie								

Figuur 3: Financiële tabel met kasgeldreeks van komende vijf jaar

Bij projecten waarvoor het contract nog niet is gesloten, wordt het projectbudget in een financiële bandbreedte weergegeven. Ook wordt de planning weergegeven ten opzichte van het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. Op basis van de A-brief wordt bij niet-gemandateerde projecten de eerstvolgende geplande DMP-brief aan uw Kamer vermeld.

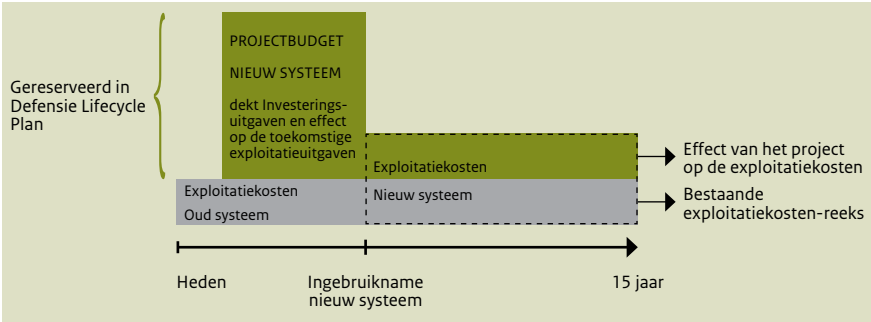
Er worden vier financiële bandbreedtes, onderscheiden. In miljoenen euro's zijn dit: 50-250, 250-1000, 1000-2500 en >2500.

Bij projecten in realisatie waarvoor het contract is gesloten, worden per project in een tabel het projectbudget (van het gehele project) en de fasering van de kasgeldreeks in de eerstkomende vijf jaar opgenomen. Het DPO blikkt vijf jaar vooruit in de kasgeldreeks vanaf het betreffende jaar. Deze zijn in verband gebracht met het voorgaande jaar en de oorspronkelijke

planning van het project. De financiële informatie is vermeld in miljoenen euro's en volgens het prijspeil van het lopende jaar. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht.

Indien van toepassing is bij een aantal projecten de toegekende prijspeilbijstelling (bijstelling als gevolg van inflatie) en/of valutakoerscorrectie aan het project toegevoegd. Hierdoor zijn de financiële reeksen aangepast vooruitlopend op de eerstvolgende verwerking ervan. De huidige planning van het project wordt hierdoor niet beïnvloed.

Het donkergroene oppervlak in figuur 3 komt overeen met het financiële projectvolume dat voor een project wordt gereserveerd. Overigens kan het effect op de exploitatiekosten ook negatief zijn, als het nieuwe systeem goedkoper is in gebruik. In dat geval is het financiële projectvolume van het project lager dan

Figuur 4: Overzicht van het effect op de exploitatiekosten

het projectbudget voor de verwerving, omdat de toekomstige bespaarde exploitatiekosten in mindering worden gebracht op het financieel volume. Alleen als het effect op de exploitatie toe- of afneemt, wordt dit genoemd onder het kopje “belangrijke wijzigingen”. Wanneer het effect op de exploitatie wordt toegevoegd aan het projectbudget, worden de exploitatiekosten niet langer afzonderlijk weergegeven.

Bij de projecten worden in de projecttabellen onder meer het oorspronkelijke en het huidige projectbudget vermeld. Deze zijn niet direct vergelijkbaar, aangezien in de huidige budgetten de prijspeilbijstellingen van de afgelopen jaren zijn verwerkt en er sprake kan zijn van afrondingsverschillen. Daarnaast kunnen in de periode tussen

de goedkeuring van de behoefte en de daadwerkelijke verwerving van de goederen en diensten de nodige mutaties zijn verwerkt.

Deze mutaties (herijkingen) zijn onder meer het gevolg van:

- verandering van het defensiebeleid;
- de opeenvolgende DMP-fasen, waarbij de behoefte in elke volgende fase concreter wordt en waaruit kwantitatieve, kwalitatieve en financiële bijstellingen volgen;
- wijzigingen die voortvloeien uit internationale samenwerking;
- het verloop van het ontwikkeltraject, indien het nieuw te ontwikkelen materieel betreft;
- het opnemen van verschillen in exploitatie van oude en nieuwe systemen als onderdeel van het projectvolume.

Relatie met andere projecten

Hier zijn projecten uit dit DPO vermeld die een directe of indirecte relatie hebben met het beschreven project.

Relevante Kamerstukken

Hier wordt een opsomming gegeven van de Kamerstukken die betrekking hebben op een DMP faseovergang van het project.

Overige aspecten

Afgeronde projecten

In onderstaand overzicht zijn de afgeronde projecten opgesomd die ten opzichte van vorig jaar in dit DPO niet meer zijn opgenomen, met daarbij een beknopte reden. De vastgoedprojecten zijn met ingang van 2024 uit het DPO ontvlochten.

Projectbenaming	Projectbudget bandbreedte	Reden
Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers	50-250 mln	Onder DMP-grens
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	50-250 mln	Voltooid
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	50-250 mln	Voltooid
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	50-250 mln	Voltooid
Vervanging mortieren 60/81mm	50-250 mln	Voltooid
Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters	50-250 mln	Vrijwel voltooid
F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	50-250 mln	Vrijwel voltooid
F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers	50-250 mln	Vrijwel voltooid
Langer doorgelopen F-16 - Instandhouding	50-250 mln	Voltooid
Vervanging grondterminals MILSATCOM	50-250 mln	Voltooid

Nieuw opgenomen projecten

In onderstaand overzicht staan de investeringsprojecten die ten opzichte van het vorige DPO of in de vorige DPO-afwijklingsrapportage voor de eerste keer zijn opgenomen. Dit betreft nieuwe projecten waarvan sinds het voorgaande DPO een A-brief is verzonden. Het totaal aantal projecten in het voorgaande DPO bedroeg 103 projecten, waarvan 82 materieelprojecten en 21 vastgoedprojecten. In het DPO 2025 zijn 84 materieelprojecten opgenomen, waarvan 12 nieuwe projecten.

Projectbenaming	Reden
Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Network Enabled Capabilities Helikopters	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Operational Training Infrastructure (OTI)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Programma Doorontwikkeling F-35	Groot projectenstatus beëindigd
Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Combat Counter-Unmanned Aircraft Systems (UAS)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving eAAAD Toolbox	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving helderheidsversterkende brillen	Scopewijziging naar aanleiding van een meerbehoefte, projectbudget > € 50 miljoen
Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving onbemenste systemen	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen

Nog te verschijnen Kamerstukken

In onderstaand overzicht zijn de projecten weergegeven waarover uw Kamer naar verwachting nog dit jaar of begin 2026 geïnformeerd zal worden.

Benaming
D-brief Verwerving Maritime Strike (Tomahawk)
B-brief Amfibische Transportschepen
B-brief Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging (voor vLCF)
D-brief Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)
D-brief Foxtrot platform IT-infrastructuur
D-brief Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen
D-brief Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)
D-brief Vervanging hulpvaartuigen
D2-brief Uitbreiding ASW-fregatten

Het in deze tabellen vermelde projectbudget betreft het totaal van het investeringsdeel exclusief het effect op de exploitatie.

Defensiebreed materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Aanvulling inzetvoorraad munitie	>2500	Vertrouwelijk						
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	75,2	31,7	43,5					
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	243,6	40,1	45,5	106,0	51,9			
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	131,4	6,8	9,0	21,6	15,8	57,5	20,7	
Precision Guided Rockets (PGR)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	755,7	279,4	52,6	36,5				
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-oplegger-combinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving helderheidsversterkende brillen	100,1	36,2	9,0	19,5	7,3			
Verwerving onbemenste systemen	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
ESSM Block 2: Verwerving en integratie	250-1000	Vertrouwelijk						
Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Langer doorvaren LCF - Elektronische oorlogvoering	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Langer doorvaren LCF - Materiële zeewaardigheid	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering MK48 torpedo	50-250	Vertrouwelijk						
Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	50-250	Vertrouwelijk						
Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging hulpvaartuigen	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging M-fregatten (ASWF)	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile	50-250	Vertrouwelijk						
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)	1.143,8	393,0	220,1	148,6	133,3	101,3	82,4	65,2
Vervanging MK46 Lightweight torpedo	250-1000	Vertrouwelijk						
Verwerving Combat Support Ship	479,0	384,5	76,3	12,9	8,2	0,5		
Verwerving Maritime Strike	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving Softkill torpedo Defensiesysteem	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging LC-fregatten	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving Amfibische Transportschepen	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Projectnaam								
155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	101,6	52,3	35,7	13,6				
Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	250-1000				Vertrouwelijk			
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			
Ground based Area Access Denial (GAAD)	50-250				Commercieel vertrouwelijk			
Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	108,3	31,8	21,1	18,6	22,0	14,9		
Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	250-1000				Commercieel vertrouwelijk			
Midlife Update (MLU) Bushmaster	50-250				Commercieel vertrouwelijk			
Midlife Update (MLU) Fennek	550,4	71,4	128,3	126,9	99,7	124,0		
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	50-250				Commercieel vertrouwelijk			
Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	863,2	281,6	160,1	174,1	179,5	67,9		
Multi-Missie Radar (MMR)	250-1000				Commercieel vertrouwelijk			
Raketartillerie	250-1000				Vertrouwelijk			
Verlenging levensduur Patriot	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	50-250				Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	62,1	13,2	37,5	5,1	6,3			
Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	250-1000				Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)	157,5	37,1	62,6	41,3	16,5			
Vervanging MRAD & SHORAD	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			
Verwerving Combat Counter-UAS	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			
Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks	1000-2500				Commercieel vertrouwelijk			

Lucht materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Anti-A2AD capaciteit F-35	250-1000	Vertrouwelijk						
Apache Remanufacture	1.100,3	521,7	188,7	180,7	179,2	29,9		
Chinook Vervanging & Modernisering	1.167,8	864,1	85,3	78,1	81,7	58,6		
Deep Strike capaciteit Air	250-1000	Vertrouwelijk						
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	250-1000	Vertrouwelijk						
Midlife Update NH90	658,8	39,1	22,9	66,8	37,7	68,8	79,3	86,1
MQ-9 Bewapening	50-250	Vertrouwelijk						
Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	170,8	25,1	32,1	35,3	50,2	28,0		
Network Enabled Capabilities Helikopters	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
NH90	1.623,7	1.161,7	23,6	58,9	74,7	107,8	56,9	8,2
Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Operational Training Infrastructure	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Programma Doorontwikkeling F-35	4023,3	113,6	34,0	174,2	37,6	211,4	131,8	509,8
Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering zelfbeschermingssysteem helikopters	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	140,4	0,1	31,6	2,1	102,5	2,0	2,0	
Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	129,8	95,2	13,1	15,5	6,0			
Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging tactische luchttransport capaciteit	1251,3	115,5	77,5	321,7	224,6	389,9	86,0	36,0
Vliegtuigafreminstallatie	70,1	46,3	13,9	9,9				

IT In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	120,4	62,3	11,4	4,1	24,4	1,0	1,0	1,0
Joint Electronic Attack (EOV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Programma Foxtrot	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	69,7	2,0	3,9	15,0	4,2	23,9	13,5	7,1
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOv-systeem	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2022-2027
DPO '24 (vorig tijdvak)	2022-2031
DPO '25 (huidig tijdvak)	2022-2031

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft in 2024 de *Letters of Offer and Acceptance* (LOA's) getekend voor de levering van luchtverdedigingsraketten. Het betreft de AIM-120 AMRAAM-ER (*extended range*) raketten voor de *Medium Range* luchtverdedigingscapaciteit, de AIM-9X Sidewinder raketten voor de *Short Range* luchtverdedigingssystemen en de AARGM-ER voor de *Medium* en *Short Range*.

Tevens heeft Defensie in juni 2024 samen met Duitsland en Italië een contract afgesloten via de NSPA voor de verwerving van Stinger luchtverdedigingsraketten. Defensie verwacht de eerste Stingers in 2028 te ontvangen. De lange levertijd is het gevolg van de hoge vraag en druk op de productieketens.

Ook heeft Defensie contracten afgesloten voor de levering van anti-tank wapens voor de uitbreiding van de *Short Range Anti-Tank* capaciteit en de *Medium Range Anti-Tank* capaciteit. Begin 2025 is er een aanvullende bestelling voor PAC-2 raketten geplaatst.

Als gevolg van aanvullend budget dat beschikbaar is gesteld bij de Voorjaarsnota 2024, de Defensienota 2024 en de aanvullende investeringen uit de Miljoenennota 2025 heeft Defensie de aanvulling van de inzetvoorraden

Aanvulling inzetvoorraad munitie

Behoefte

Voor de eerste hoofdtaak van Defensie, de eigen en bondgenootschappelijke verdediging, is een aanvulling van de munitievoorraden van groot belang. Een verdere aanvulling van alle inzetvoorraden, waaronder munitie, draagt bij aan een verhoging van de inzetbaarheid van de krijgsmacht en aan de Nederlandse en Europese strategische autonomie.

Met het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' realiseert Defensie de tijdige beschikbaarheid van munitie en worden de komende jaren gefaseerd munitievoorraden opgehoogd. Dit programma voorziet in deze behoefte door de aanschaf van tientallen bestaande categorieën munitie, gerelateerd aan de wapensystemen die bij Defensie in gebruik zijn.

Uitwerking

Dit programma betreft een uitbreiding op de al lopende bestellingen 'programma munitievoorraden fase 2' uit 2018 en omvat zowel klein kaliber munitie, vuursteunmunitie (artillerie- en mortiergranaten) als een aanvulling van de voorraad anti-tank wapens. Dit wordt 'conventionele' munitie genoemd. Daarnaast bestaat de behoefte uit aanvulling van de voorraad hoogtechnologische 'kapitale' munitie met onder meer luchtverdedigingsraketten, *precision guided munitions* voor de F-35 en Pantserhouwitser, GPS-gestuurde precisieraketten voor raketartillerie en munitie voor de Apache gevechtshelikopter.

Om snelle verwerving te faciliteren maakt Defensie, naast de ruimte in de eigen raamcontracten, ook gebruik van de bestaande contracten die de *NATO Supply and Procurement Agency* (NSPA) aan lidstaten biedt. Verder worden via het door de Verenigde Staten gefaciliteerde *Foreign Military Sales* (FMS) proces kapitale munitie-artikelen verworven.

Dit programma is uitgebreid om de verdere doorgroei van de inzetvoorraad munitie voor de eerste hoofdtaak te faciliteren. Zo investeert Defensie in de verhoging van de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht.

Deep Strike munitie, *Battle Decisive Munitions* (BDM) en non-BDM in opdracht gegeven.

In 2024 heeft Defensie deelleveringen voor negen verschillende munitiesoorten in ontvangst genomen. De toegenomen wereldwijde vraag op de defensiemarkt leidde ook tot langere levertijden en latere leveringen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	>2500							
DPO 2025	>2500							

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Aanvulling inzetvoorraad munitie (vervolg)

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging
- *Deep Strike* capaciteit Air
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraket
- *Ground based Area Access Denial* (GAAD)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
- Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen
- *Precision Guided Rockets* (PGR)
- Raketartillerie
- Verbetering AH-64E bewapening - *Joint Air to Ground Missiles* (JAGM)
- Vervanging *Close-in Weapon System*
- Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface missile*
- Vervanging *Medium Range Anti-Tank* (MRAT)
- Vervanging MK46 *Lightweight* torpedo
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Verwerving *Maritime Strike*

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024 d.d. 14-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 434)
- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
- Kamerbrief Versnelde Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 35 925-X, nr. 74)
- Kamerbrief Stand van zaken munitiedomein d.d. 21-05-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 337)
- Verzamelbrief Versterking voorraden d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 268)
- Kamerbrief Aanvulling munitievoorraden fase 2 d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 265)

Defensiebreed materieel

Projectfase

- C-IED Blok 1 (2009 -2011): Gerealiseerd
- C-IED Blok 2 (2011-2013): Gerealiseerd
- C-IED Blok 3 (2013-2025): In realisatie
- C-IED Blok 4 (2026-2038): In voorbereiding

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2008-2017
DPO '24 (vorig tijdvak)	2008-2025
DPO '25 (huidig tijdvak)	2008-2025

Belangrijke wijzigingen

Defensie is de voorbereiding gestart van C-IED blok 4 binnen het programma C-IED. Dit blok richt zich op de instandhouding van bestaande capaciteit en op de uitbreiding van de C-IED capaciteiten met een focus op hoofdtak 1.

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)

Behoefte

Om de militaire inzet bij grondoptreden te versterken zijn middelen en kennis nodig om te voorzien in de veiligheid en bescherming van operationele eenheden tegen geïmproviseerde explosieven (IED's). Hiervoor is door het Defensie Expertisecentrum C-IED een plan van aanpak opgesteld. Dit project voorziet in vier blokken in de personele, materiële en organisatorische maatregelen die nodig zijn om de eenheden veiligheid en bescherming te bieden tegen IED's.

Uitwerking

Het C-IED-programma berust op een plan van aanpak van de Joint Task Force C-IED uit 2008. Het betreft een gefaseerd investeringsprogramma voor C-IED-materieel dat in drie blokken in de krijgsmacht is geïmplementeerd:

- Blok 1 betrof de destijds urgente C-IED behoeften van de Task Force Uruzgan. Blok 1 is via Fast Track Procurement verworven en in 2011 voltooid.
- Blok 2 behelst de initiële borging van de maatregelen op het gebied van Military Search, Improvised Explosive Device Disposal en Weapon Intelligence Teams, het testen en valideren van diverse maatregelen voor de Task Force Uruzgan, en de uitvoering van urgente onderzoeksprogramma's in relatie tot de missie. Met blok 2 begon ook de reorganisatie en de inbedding van permanente voltijd C-IED functionarissen in de organisatie. Blok 2 is in 2013 voltooid.

- Blok 3 betreft de structurele inbedding van C-IED en bestaat uit personele, materiële en organisatorische maatregelen.
- Op dit moment wordt er invulling gegeven aan het derde blok.. C-IED Blok 4 is in voorbereiding en richt zich op defensiebrede capaciteiten zoals biometrie, *search*, *route clearance*, elektronische tegenmaatregelen en trainingsfaciliteiten C-IED, met een focus op hoofdtak 1.
- Relatie met andere projecten
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Relevante Kamerstukken
- Kamerbrief inzake bescherming tegen geïmproviseerde explosieven (C-IED-blok 3 'Structurele inbedding') (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 164, nr. 2)
 - Brief C-IED structurele behoefte (A-brief) d.d. 06-10-2009 (Kamerstuk 32 164, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	63,9	58,8	5,2					
DPO 2025	75,2	31,7	43,5					
Effect op exploitatie	50,1			3,3	3,3	3,3	3,3	3,3

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2016-2019
DPO '24 (vorig tijdvak)2016-2029
DPO '25 (huidig tijdvak)2016-2026

Belangrijke wijzigingen
In december 2024 is Defensie met de leverancier overeengekomen dat het project DBBS wordt herijkt zodat ruimte ontstaat om noodzakelijke verbeteringen door te voeren die afgestemd zijn op de mondiale veiligheidscontext. Een gedeelte van de initieel beoogde defensielocaties wordt hierbij aangesloten op DBBS. De oplevering van de laatste locaties met aansluiting op DBBS is voorzien voor eind 2026. Voor de overige locaties wordt in de tweede helft van 2025 gezien hoe deze tijdig van nieuwe bewakings- en beveiligingssystemen kunnen worden voorzien.

Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)

Behoefte
In 2008 is besloten om één Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie op te richten. Daarnaast bereikten diverse grote systemen tussen 2014 en 2016 het einde van hun levensduur. Verder bestond de wens om de huidige situatie met meer dan veertig verschillende bewakings- en beveiligingssystemen doelmatiger in te richten. Tenslotte was een aanpassing van een deel van de systemen noodzakelijk om de nieuwe technologie (cryptosleutels) van de contactloze Defensiepas te faciliteren.

Uitwerking
Het project DBBS voorziet in de tijdige vervanging van de huidige bewakings- en beveiligingssystemen, teneinde de continuïteit van de ondersteuning binnen de bewakings- en beveiligingsoperatie te waarborgen, te verbeteren en hierbij kosten te besparen. Onder genoemde systemen vallen elektronische toegang, indringerdetectie en de meldkamersystemen. Het project DBBS is randvoorwaardelijk om toekomstvast en structureel betaalbaar de fysieke beveiliging uit te kunnen voeren van Defensielocaties. Binnen het DBBS-programma worden ruim 45 verschillende bestaande systemen onder regie van Defensie omgebouwd door het consortium Thales & Unica.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken
- Kamerbrief Behoeftestelling Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 33 468, nr. 1)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	250-1000							
	DPO 2025	250-1000							

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning	
Oorspronkelijk	2014-2016
DPO '24 (vorig tijdvak)	2018-2028
DPO '25 (huidig tijdvak)	2018-2029

Belangrijke wijzigingen
Het project DOKS wordt uitgebreid naar aanleiding van de uitwerking van de Defensienota 2024 en de aanvulling van de inzetvoorraden. De omvang van het project is aangepast en het project is verlengd met een jaar. Doordat het contract in 2024 is getekend, is het mogelijk om het effect op de exploitatie te ontvlechten uit het projectbudget.

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)

Behoefte
Nederlandse militairen opereren en trainen wereldwijd en onder uiteenlopende klimatologische omstandigheden. De kleding van de militairen draagt bij aan het kunnen leveren van een optimale prestatie, onder deze uiteenlopende omstandigheden en in het gehele geweldsspectrum. Hierbij staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort tijdens de inzet centraal. Vanwege de vooruitgang op technisch gebied en verdere professionalisering voldoet de huidige kleding niet meer aan de eisen die Defensie hier aan stelt waardoor invoering van nieuwe gevechtstkleding voor de krijgsmacht noodzakelijk is.

Uitwerking
Het project DOKS betreft de invoering van nieuwe gevechtstkleding voor de krijgsmacht. Sinds de invoer van de huidige gevechtstkleding begin jaren '90 is de inzet van de krijgsmacht aanzienlijk gewijzigd. Bovendien zijn de tekortkomingen niet meer te verhelpen met (gedeeltelijke) aanpassingen. Bij de verwerving van de kleding staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort centraal. Dit alles met het oog op het kunnen leveren van een optimale prestatie onder uiteenlopende omstandigheden. Hierbij zijn ook degelijkheid en duurzaamheid van belang. Deze zullen ook ten goede komen aan de instandhouding.

In 2018 heeft Defensie besloten om de kwaliteit van de kledingpakketten te verhogen en er is hiervoor extra geld beschikbaar gesteld. Hierdoor wordt de gehele krijgsmacht met kwalitatief hoogwaardige nieuwe gevechtstkleding en helmen uitgerust. Er is een zeer hoge waardering gegeven door zowel de vrouwelijke als mannelijke collega's in de gebruikerstesten voor dit kledingstelsel (pakket) van het bedrijf Hexonia. DOKS heeft tot doel alle militairen te voorzien van kwalitatief passende operationele kleding. Om dit ook in de komende fases van het project DOKS te borgen wordt er een vrouwenreferentiegroep ingesteld.

Na de doorstart van de verwerving van het kledingsysteem begin 2023, is de order in 2024 aan de leverancier gegund. In de tussentijd heeft Defensie twee tijdelijke maatregelen genomen ter overbrugging tot de uiteindelijke uitlevering van de DOKS-gevechtstkleding. Ten eerste is de zogenoemde multicam-gevechtstkleding, voor optreden onder extreme omstandigheden, gebleven voor militairen die op missie gaan. Ten tweede krijgen alle militairen inclusief reservisten, vooruitlopend op de gefaseerde uitrol van DOKS, een vervangend en kwalitatief verbeterd gevechtspak, gebaseerd op het gevechtspak dat nu wordt gedragen door het Korps Mariniers. Deze overbruggingsmaatregelen passen binnen het beschikbare budget. Om te voorkomen dat de interim-pakken na de interim-periode niet bruikbaar zijn, worden deze ook uitgevoerd in het *Netherlands Fractal Pattern* (NFP).

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	282,9	74,3	56,4	101,8	50,4			
DPO 2025	243,6	40,1	45,5	106,0	51,9			
Effect op exploitatie	49,1		5,8	4,5	2,7	2,7	2,7	2,7

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS) (vervolg)

De uitgifte van de helmen is gestart in 2021 en de initiële verstrekking is afgerond. Als gevolg van de Defensienota 2024 bestelt Defensie nog circa 20.000 extra DOKS helmen. Met deze bijbestelling zet Defensie de volgende stap in de groei van de strategische inzetvoorraden in lijn met de hernieuwde focus op hoofdtak 1. De leveringen worden naar verwachting uitgevoerd vanaf eind 2025 tot en met 2029.

Innovatie

Om effectief te kunnen optreden moeten kleding, helm en uitrusting van militairen een samenhangend geheel vormen en afgestemd zijn als een compleet systeem op de uit te voeren taken. Een COTS/MOTS-oplossing biedt deze systeemgarantie niet. Daarom is bij deze aanbesteding gekozen voor een systeembenadering in plaats van uit bestaande assortimenten zelf een passend systeem proberen te vormen.

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 08-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 429)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 01-02-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 385)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 06-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 310)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 18-09-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 260)
- Brief Behoeftestelling Defensie Operationeel Kledingsysteem (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 34 300 X, nr. 114)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Voertuig 7,5kN, Voertuig Quad, Brandstofcontainers, Containerhefmiddelen

Niet-gemandateerd: Voertuig 50-100-150kN (Scania Gryphus), Containersystemen en Subsystemen, Voertuig 12kN 'Manticore' en RCWS, Voertuig 12kN Air Assault (airborne vehicles)

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2019
DPO '24 (vorig tijdvak)	Initiële scope 2014-2028
	Vervolg scope 2023-2029
DPO '25 (huidig tijdvak)	2014-2029

Belangrijke wijzigingen

Voertuig 50-100-150kN (Scania 'Gryphus')
De levering van meer dan 3.000 vrachtauto's is in 2024 afgerond.

Voertuig 12kN Air Assault (airborne vehicles)
De pre-serie voertuigen voor het binationale test- en verificatietraject zijn in 2024 gedeeltelijk geleverd.

Voertuig Quad
Defenture heeft de planning voor de militaire dieselquad (MDQ) aangepast en is bezig met het hernieuwde ontwerp. De serielevering start naar verwachting medio 2026.

Brandstofcontainers
Defensie beschouwt alternatieve marktopties met
mogelijke levering vanaf 2027.

Containerhefmiddelen
Door een bijbestelling zijn de laatste hefmiddelen in februari 2025 geleverd.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Behoefte

Wielvoertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle expeditionaire, nationale, opleidings- en overige eenheden van alle operationele commando's. Om deze mobiliteit te blijven garanderen, is vervanging van deze vloot noodzakelijk. Met dit project worden defensiebreed de operationele wielvoertuigen vervangen die voor het merendeel zijn ingevoerd tussen 1980 en 2000.

Uitwerking

De nieuwe wielvoertuigen zullen flexibel in te zetten zijn bij operaties en in de bedrijfsvoering. Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal gaan bestaan uit een licht, een middelzwaar en een zwaar type vrachtauto, waarbij zoveel mogelijk wordt gestreefd naar familievorming. De middelzware en zware typen vrachtauto's worden containerdragers. De voertuigen zullen afhankelijk van de behoefte worden voorzien van een laadbak/container met huif of containers met de benodigde functionaliteit (commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn of brandstoftransport). De voertuigen die zijn bestemd voor expeditie-inzet, zullen zijn voorbereid voor montage van beschermingsmiddelen. Hiervoor zal binnen dit project een minimaal noodzakelijk aantal wapenstations en affuiten worden verworven. Deze modulaire bescherming kan afhankelijk van de dreiging worden aangepast.

Voertuig 50-100-150kN

In 2017 is het contract getekend voor de levering van Scania Gryphus vrachtauto's samen met een contract voor de uitvoering van het onderhoud door de Nederlandse industrie in samenwerking met Defensie. De totale leveringsomvang is meer dan 3.000 voertuigen. De levering is in 2024 afgerond.

Containersystemen en Subsystemen

Het leverings- en onderhoudscontract voor de aanschaf van command & control-, verbindings-, werkplaats- en magazijncontainers, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend in 2018. De containers worden sinds medio 2019 geleverd. De totale leveringsomvang is ongeveer 1.900 systemen. De levering is voorzien tot en met 2027.

Voertuig 12kN Manticore & RCWS

Het leveringscontract voor de aanschaf van lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1.200 kg, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend met Iveco Defence Vehicles (IDV) in 2019. Het levercontract bevat tevens een aantal *Remote Controlled Weapon Stations*. Er zijn nog ongeveer 150 extra optionele systemen bijbesteld, als gevolg van en met budget uit de Defensienota 2022. De totale leveringsomvang is ongeveer 1.350 voertuigen. De eerste Manticores zijn inmiddels aan Defensie uitgeleverd, de levering is voorzien tot en met 2029.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2024	1000-2500	D						
	DPO 2025	1000-2500		Commercieel vertrouwelijk					

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Voertuig 12kN Air Assault (Airborne Vehicles)

Defensie heeft in juni 2022 een *Memorandum of Understanding* (MoU) met Duitsland getekend voor de gezamenlijke verwerving van Airborne Voertuigen, 1.004 voor Duitsland en 504 voor Nederland. Alle voertuigen worden in Nederland geassembleerd bij Rheinmetall (RLS) in Ede en VDL-*special vehicles* in Veldhoven en/of Born. Het voertuig onderscheidt zich van het reguliere 12kN voertuig omdat het in en onder een Chinook-helikopter moet kunnen worden vervoerd. Het contract voor de levering van circa 500 voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade is in de zomer 2023 door *lead nation* Duitsland getekend. In 2024 zijn de eerste vijf van negen pre-serie voertuigen aan Nederland (2) en Duitsland (3) geleverd voor een binationaal test- en verificatietraject. De serielevering is voorzien van 2025 tot en met 2029.

Tevens heeft Defensie een pakket van interim-maatregelen getroffen, waaronder de versnelde verwerving van 41 Vector voertuigen voor SOF-support taken van de Luchtmobiele Brigade, waarvoor eind 2022 het contract met *Defenture* is getekend. De serielevering hiervan is gestart vanaf 2024.

Voertuig 7,5kN

Dit deelproject (VW Amarok) is voltooid.

Voertuig Quad

Het contract met *Defenture* voor de militaire dieselquad (MDQ) is getekend in 2020. In het kader van het “*single type of fuel*”-concept heeft Defensie besloten dit onderdeel van DVOW als innovatieve ontwikkelopdracht aan te besteden. De totale leveringsomvang is ongeveer 300 stuks van dit type voertuig. De serielevering is momenteel voorzien vanaf medio 2026.

Brandstofcontainers

Defensie heeft in 2019 het contract getekend met *Amatec S.P.A.* voor de ontwikkeling en levering van brandstofcontainers. Dit contract is eind 2023 door Defensie ontbonden, omdat de leverancier niet aan haar verplichtingen kon voldoen. Alternatieve marktopties worden beschouwd met mogelijke levering van ongeveer 40 brandstofcontainers vanaf 2027.

Containerhefmiddelen

In 2019 is een leverings- en onderhoudscontract getekend voor ongeveer 70 speciale hefmiddelen c.q. hefvoertuigen voor het heffen en plaatsen van de containers. Afronding van dit project is voorzien in 2025.

Relatie met andere projecten

- Raketartillerie
- Verlenging levensduur Patriot
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Project Airborne Vehicles (D2-brief) d.d. 15-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 407)
- Brief Interim-voorziening 12kN Air Assault en oplossing hoogte-overschrijding Scania Gryphus vrachtwagen d.d. 16-12-2022 (Kamerstuk 26 396, nr. 118)
- Brief Ontbinding leverings- en onderhoudscontract project Voertuig 12kN Air Assault (AASLT) d.d. 18-11-2021 (Kamerstuk 26 396, nr. 117)
- Brief Verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project 'Voertuig 12kN overig en Remote Controlled Weapon Station (RCWS) (D-brief) d.d. 15-08-2019 (Kamerstuk 26 396, nr. 115)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Air Assault voertuig (D-brief) d.d. 23-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 114)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Containersystemen (D-brief) d.d. 12-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 112)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project voertuigen 50kN, 100kN, 150kN (D-brief) d.d. 09-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 201)
- Brief Resultaten van de C-fase van het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (C-brief) d.d. 03-07-2015 (Kamerstuk 26 396, nr. 105)
- Brief Voorstudiefase overige deelprojecten (B(2)-brief) d.d. 31-05-2012 (Kamerstuk 26 396, nr. 92)
- Brief Voorstudiefase voertuig 7,5 kN (B(1)-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 26 396, nr. 88)
- Brief Behoeftestelling Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (A-brief) d.d. 18-08-2008 (Kamerstuk 26 396, nr. 72)

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2035
DPO '24 (vorig tijdvak) 2020-2035
DPO '25 (huidig tijdvak) 2020-2035

Belangrijke wijzigingen
Voor het te verwerven prototype *High Energy Laser* heeft Defensie het gewenste vermogen opgehoogd naar 100KW. Voor de benodigde sensorcapaciteit maakt Defensie gebruik van de Multi-Missie Radar. Het projectbudget is hiervoor opgehoogd.

Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)

Behoefte
Zowel statelijke als niet-statale actoren bedienen zich in toenemende mate van een mix van wapensystemen, waaronder *Unmanned Aircraft Systems* (UAS). Het opbouwen van de *Counter-UAS*-capaciteit is noodzakelijk vanwege het toenemende gebruik en dreiging van UAS, ook wel drones genoemd. Ook in Nederland worden UAS steeds vaker bewust ingezet voor strafbare doeleinden en ook onbewust wordt regelmatig op een onwenselijke of gevaarlijke manier gebruik gemaakt van UAS. Dit project voorziet in de materiële component van de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit die Defensie ontwikkelt. De materiële component vormt een brede set aan uitrusting waarmee Defensie *Counter-UAS* capaciteit kan leveren bij de verdediging van het Koninkrijk, bij internationale missies en bij ondersteuning van nationale autoriteiten.

Uitwerking
Er bestaan vele typen UAS, van zeer klein tot zeer groot. Deze *Counter-UAS*-capaciteit richt zich op de kleinere typen UAS (tot 20 kg). Voor het bestrijden van grotere UAS beschikt Defensie reeds over systemen voor geïntegreerde luchtverdediging.

Innovatie
Omdat *Counter-UAS*-middelen naar verwachting een korte technische en operationele levensduur hebben, voorziet het project in opeenvolgende cycli van steeds enkele jaren. Het project omvat daarom zowel het verwerven van materieel voor

de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit als randvoorwaarden voor *Concept Development & Experimentation* (CD&E) binnen het *Counter-UAS*-domein als geheel. Het project volgt hiermee de aanpak uit de Defensie Innovatie Strategie om samen sneller te innoveren en zoekt de samenwerking in de gouden driehoek zoals benoemd in de Defensie-Industrie Strategie. Deze aanpak sluit ook aan bij de vernieuwde Defensie Strategie Industrie en Innovatie.

Het project is in 2021 uitgebreid vanwege een aanvullende behoefte ter bescherming van militaire vliegbases in Nederland. Het project is uitgebreid naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022. Er worden extra systemen ter bescherming van militaire infrastructuur verworven.

Uiterlijk na drie jaar na instroom wordt het project geëvalueerd, waarbij onder andere wordt beoordeeld of de activiteiten en middelen van dit project in de staande organisatie kunnen worden ondergebracht.

- Relatie met andere projecten**
- Multi Missie Radar (MMR)
 - Vervanging MRAD & SHORAD

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Initiële *Counter-Unmanned Aircraft Systems* (A-brief) d.d. 12-05-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 52)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2021
DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2029
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen
De Sales Agreement met de NATO Supply and Procurement Agency (NSPA) is in juli 2024 ondertekend.

Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht

Behoefte
Ter ondersteuning van de operationele inzet van de militaire eenheden wordt operationele infrastructuur gebruikt. Deze infrastructuur betreft de basisvoorzieningen zoals legering, sanitair, werkplekken, onderhouds- en opslaglocaties. Dit project voorziet in de aanschaf van deze middelen, specifiek bedoeld voor operationele *joint* inzet van een bataljonstaakgroep als snel inzetbare capaciteit en het *Initial Command Element* van een samengestelde brigadetaakgroep en 1 GNC.

Uitwerking
De operationele infrastructuur bestaat vooral uit tentsystemen met als doel legering, eetzaal, sanitair, commandoposten, werkplekken en onderhoud- en opslaglocaties. Dit tentstelsel is inclusief inventaris (afhankelijk van het doel, bijvoorbeeld tafels, stoelen, bedden en kasten) verlichting, klimaatbeheersing en wordt gefaciliteerd door nutsvoorzieningen (bijvoorbeeld elektriciteit- en/of watervoorziening). Het tentstelsel wordt aangevuld met containers (werkcontainers voor CLSK-capaciteiten) en onderhouds- en hangartenten voor de F35. Binnen het project is ook het benodigde materiaal ter fysieke bescherming van het personeel en de infrastructuur meegenomen.

- Relatie met andere projecten**
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project Operationele infrastructuur (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 267)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	127,6	63,8	63,4					
	DPO 2025	131,4	6,8	9,0	21,6	15,8	57,5	20,7	
	Effect op exploitatie	24,8				1,8	1,8	1,8	1,8

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2026-2028

DPO '24 (vorig tijdvak)

2026-2028

DPO '25 (huidig tijdvak)

2026-2028

Belangrijke wijzigingen

Met de aanvulling inzetvoorraden verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Behoeftes

Mogelijke tegenstanders beschikken steeds vaker over geavanceerde wapens en sensoren. Onze eenheden dienen te beschikken over verschillende typen bewapening om het hoofd te kunnen bieden aan verschillende dreigingen en een opponent die minimaal over dezelfde capaciteiten beschikt. Hiermee kan het effectief opereren, eigen troepen beschermen en zich aanpassen aan een voortdurend veranderende dreigingsomgeving. Defensie wil daarom de vuursteuncapaciteit van het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade versterken met lasergeleide raketten.

Uitwerking

Met het project PGR verwerft Defensie een lanceerinstallatie die raketten verschieft. Een geleidingseenheid die wordt toegevoegd aan de raket maakt van de Hydra 70 ongeleide raket een precisiegeleide raket. Zo kan deze nauwkeurig doelen raken. Defensie gebruikt de Hydra 70 raket al voor de Apache AH-64 gevechtshelikopter.

Momenteel worden de lichte gevechtseenheden, de 11 Luchtmobiele Brigade en het Korps Mariniers, van vuursteun voorzien met 120mm mortieren met een betrekkelijk gering bereik (ordegrootte 8 km) en precisie. Voor de voorziene manier van optreden is echter een mix van vuursteunmiddelen nodig, die elkaar aanvullen qua schootsafstand en te bereiken effecten. In de nabije toekomst willen het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade naast PGR ook beschikken over

Precisiegeleide Mortieren (PGM) en *Loitering Munitions* die word verworven met het project LIVS. Deze middelen complementeren elkaar qua bereik op de korte, middellange en lange afstand en qua beoogd effect op het doel. De PGR vult het gat in de huidige bewapening dat bestaat op de middellange afstand.

Daarnaast is het wapensysteem in staat om doelen uit te schakelen onder zware weersomstandigheden en onder een hoge cyberdreiging. Het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade beschikken vooralsnog niet over andere wapensystemen die onder deze omstandigheden even effectief zijn. Daarmee versterkt dit project de slagkracht significant.

Relatie met andere projecten

- AH-64D Verbetering bewapening
- Defensie Vervanging Operationele Wielvoertuigen
- *Future Littoral All Terrain Mobility BandVagn (FLATM BV)*
- *Future Littoral All Terrain Mobility Patrol*

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Precision Guided Rockets* Korps Mariniers (A-brief) d.d. 16-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 436)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	50-250	Vertrouwelijk							

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2004-2015
DPO '24 (vorig tijdvak)	2004-2025
DPO '25 (huidig tijdvak)	2004-2029

Belangrijke wijzigingen

De meerbestellingen als gevolg van de Defensienota 2022 zijn gecontracteerd. De uitlevering van het communicatiegedeelte van VOSS aan de eenheden is gestart in mei 2024. De financiële reeks is geactualiseerd aan de huidige omvang van het project.

Inmiddels zijn separaat speciale schervesten voor vrouwen besteld. Defensie verwacht op korte termijn meer bestellingen te doen als gevolg van de Defensienota 2024 en de aanvulling van de inzetvoorraden. Door de extra bestellingen loopt dit project door tot in 2029.

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Behoefte

De basis van het grondgebonden optreden is het optreden van militairen, te voet of met een voertuig (uitgestegen of bereden). Dit project is er op gericht de operationele capaciteit van de individuele militair en gevechts-/ondersteunende) eenheden te vergroten door te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en het vergroten van het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*).

Uitwerking

Het defensiebrede project VOSS komt voort uit het *Soldier Modernisation Programme (SMP)* en voorziet in een aantal verbeteringen van de uitrusting van de militair die te voet optreedt, al dan niet in samenwerking met gevechtsvoertuigen. De overlevingskansen van de militair verbeteren hierdoor. Ook wordt de commandovoering versterkt en nemen de mobiliteit, de effectiviteit en het voortzettingsvermogen toe.

VOSS is een ontwikkelingsproject voor een nieuw smart vest (met onder andere een radiocommunicatiesysteem (C4I-module), een energievoorzieningssysteem, een draag- en bekakingsysteem en modulaire ballistische bescherming). Vanuit diverse andere projecten wordt aangesloten op het project VOSS.

De oorspronkelijke behoefte is gesteld op ongeveer 5.500 systemen voor uitgestegen of te voet optredende militairen. Zij behoren tot de categorie die, als gevolg van hun optreden,

de zwaarste eisen stellen aan hun uitrusting en in grote mate daarvan afhankelijk zijn. Uit onderzoek is gebleken dat dezelfde uitrusting die aan VOSS-militairen wordt toebedeeld, ook geschikt is voor eenheden die intensief met VOSS-militairen optreden en hierbij een ondersteunende rol vervullen. Dit heeft geleid tot een meerbehoefte voor circa 1.700 militairen die in 2018 is geëffectueerd voor een totaalbehoefte van ruim 7.000 systemen. Deze behoefte is met de Defensienota 2022 verder uitgebreid met circa 150 C4I-modules, 4.200 pakketten harde ballistische platen en 3000 draagsystemen. Als gevolg van de Defensienota 2024 bestelt Defensie nog circa 59.000 extra sets van het VOSS-basispakket. Met deze bijbestelling zet Defensie de volgende stap in de groei van de strategische inzetvoorraden in lijn met de hernieuwde focus op hoofdtak 1. De leveringen worden naar verwacht uitgevoerd vanaf eind 2025 tot en met 2029.

De uitgifte van de initiële batch gevechtsuitrusting is in Q1 2023 afgerond. Inmiddels zijn 5 batches instandhouding verworven en is een voor de instandhouding een raamovereenkomst gesloten die ook ruimte biedt voor een significante uitbreiding van de initiële aantallen. Het C4I-systeem voldoet aan de eisen van de beveiligingsautoriteit en de contracten voor aanvullende Nederlandse cryptografie zijn getekend. De seriematige uitlevering van het C4I-systeem vindt plaats in 2024. De uitrol aan de eenheden is voorzien vanaf Q2 2024. De financiële afwikkeling duurt tot en met 2026.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln							
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	
Oorspronkelijk	250-1000								
DPO 2024	868,7	293,3	51,7	19,3					
DPO 2025	755,7	279,4	52,6	36,5					

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (vervolg)

Innovatie

Daarnaast is het contract getekend voor de doorontwikkeling van de *E-lighter*, een individuele, draagbare energiegenerator, tot een operationeel inzetbaar product. Gebruikerstesten en technische testen in Q4 2023, in combinatie met een scope uitbreiding, noodzaken verdere ontwikkeling. In 2025 wordt een operationele *E-lighter* verwacht die breder als batterijlader inzetbaar is.

Relatie met andere projecten

- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- *Midlife Update* (MLU) Bushmaster
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- Programma Foxtrot
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) Verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)
- Brief Studiefase (C-fase) project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (C-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 33 000, nr. 31)
- Brief Voorstudiefase project Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (B-brief) d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 130)
- Brief Behoeftestelling project VOSS (A-brief) d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 105)

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Fysieke distributiemiddelen, infrastructurele voorzieningen, aanhangwagens, opleggers en RCWS

Niet gemandateerd: Vrachtauto's (wissellaadsystemen, trekkers en wielbergingsvoertuigen)

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2027
DPO '23 (vorig tijdvak)	2023-2028
DPO '24 (huidig tijdvak)	2023-2029

Belangrijke wijzigingen

In 2024 is het deelproject Bridge Adapter Pallet (BAP) toegevoegd aan het programma. De D-brief voor het niet-gemandateerde gedeelte van het programma, de vrachtauto's, is inmiddels verzonden. Defensie verwacht medio 2025 het contract te tekenen voor de levering van de vrachtauto's. Zoals gemeld in de D-brief verwacht Defensie in 2029 de laatste van deze voertuigen in ontvangst te nemen. De planning is hieraan aangepast.

De aanhangwagens, opleggers en fysieke distributiemiddelen zijn in 2024 en 2025 gegund.

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Behoefte

Om de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet te ondersteunen en om bouwmaterialen en materieel te verplaatsen, worden door de operationele commando's uiteenlopende logistieke middelen gebruikt, zoals wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties, wielbergingsvoertuigen, opleggers, aanhangwagens en FD-middelen. Om deze capaciteit te blijven garanderen, is vervanging van de huidige vloot noodzakelijk. De nieuwe voertuigen worden flexibel ingezet bij operaties en in de bedrijfsvoering, waarbij een beperkt deel van de behoefte zo mogelijk op een adaptieve wijze samen met de markt wordt ingevuld binnen het project Ecosysteem Logistiek.

Uitwerking

Het programma WTB voorziet in de defensiebrede vervanging van operationele wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen en daaraan gerelateerd materieel zoals opleggers, aanhangwagens, opslag-, overslag- en fysieke distributiemiddelen.

Met dit programma wordt bijgedragen aan de volgende militaire capaciteiten ter ondersteuning van het joint optreden:

- **Bevoorradings-, brugslag- en grondverzetcapaciteit**
Met wissellaadsystemen en de bijhorende bevoorradingsmiddelen (voor de op-, overslag en distributie

van o.a. voeding en water, brandstoffen en munitie) wordt de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet ondersteund. Daarnaast gebruiken genie-eenheden wissellaadsystemen voor het transporteren en inzetten van (vouw)brugdelen.

- **Zware transportcapaciteit**
Met trekker-opleggercombinaties wordt zwaar militair materieel getransporteerd, zowel tijdens de ontplooiings- als in de inzetfase van een militaire operatie.
- **Wielbergingscapaciteit**
Wielbergingsvoertuigen dragen zorg voor het bergen en afvoeren van defecte wielvoertuigen naar herstelpunten onder operationele omstandigheden om het militaire vermogen van eenheden op peil te houden.

De voertuigen moeten geschikt zijn om te opereren binnen het volledige geweldsspectrum. Daarom worden de wissellaadsystemen, de trekkers en de wielbergingsvoertuigen uitgerust met voorzieningen voor ballistische bescherming, runflat-wielen en wapenstations voor zelfbescherming. Daarnaast wordt het informatiegestuurd optreden binnen de logistieke keten versterkt door investeringen in middelen voor *Command, Control, Communication, Computers & Intelligence* (C4I-middelen).

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	250-1000		D					
DPO 2025	250-1000		D					

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (vervolg)

In de B-fase is gebleken dat het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor ballistische bescherming aanzienlijke budgettaire voordelen heeft, doordat geen extra opslagfaciliteiten nodig zijn en geen cabinewisseling meer plaatsvindt. Daarnaast biedt het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor de eenheden de mogelijkheid om te oefenen met deze cabines (*train as you fight*).

In 2023 zijn de eerste deelprojecten van WTB in de markt gezet. De concurrentiegerichte dialoogrondes voor de aanhangwagens/opleggers met de geselecteerde leveranciers hebben in 2023 plaatsgevonden. In 2024 zijn de onderhandelingen voor FD-middelen tranche 1 (flatracks en containers) gevoerd met de geselecteerde kandidaat-leveranciers. Eveneens in 2024 hebben de concurrentiegerichte dialoogrondes voor de vrachtauto's (WLS, TROPACO-trekker en Wielberger) met de geselecteerde kandidaat-leveranciers plaatsgehad. De eerste gunningen binnen het WTB programma (aanhangwagens, opleggers en FD-middelen tranche 1) werden in 2024 een feit. In maart 2025 heeft Defensie het contract voor de middelzware en zware opleggers en aanhangwagens getekend bij leverancier Broshuis uit Kampen.

De nieuwe voertuigen moeten voldoen aan de laatste richtlijnen op het gebied van milieu, zoals de emissienorm voor dieselmotoren. Tijdens de aanbesteding is specifieke aandacht besteed aan emissienormen bij laagwaardige brandstoffen in

inzetgebieden. Tevens is geanticipeerd op aanstaande Europese wetgeving op het gebied van hulpsystemen ter vergroting van de veiligheid in en rond de voertuigen. Ook wordt aandacht geschonken aan nieuwe vormen van onderwijsmiddelen, zoals rijsimulators en elektronische leeromgevingen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Programma Foxtrot
- Raketartillerie
- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het programma Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen' (WTB) (D-brief) d.d. 13-05-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 464)
- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase (B-fase) van het programma Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (B-brief) d.d. 19-09-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 373)
- Brief Behoeftestelling programma Wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen (A-brief) d.d. 16-09-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 288)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2028

DPO '24 (vorig tijdvak)

n.v.t.

DPO '25 (huidig tijdvak)

2025-2028

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Behoefte

Militairen kunnen in toenemende mate te maken krijgen met aanvallen of ongewenste verkenningen met behulp van kleine onbemanste systemen, waaronder drones. Op dit moment beschikt Defensie over beperkte middelen voor zelfverdediging tegen deze dreiging. Eenheden zijn hiervoor grotendeels afhankelijk van de persoonlijke wapens of van de in de eenheid beschikbare standaard wapensystemen. Dit staat bekend als *All Arms Air Defence* (AAAD). De trefkans is beperkt met deze standaard wapensystemen. Dit vanwege de geringe grootte van specifieke UAS, de hoge verplaatsingssnelheid en het vermogen om stil te hangen.

Uitwerking

Extended AAAD richt zich specifiek op de zelfbescherming tegen kleinere typen UAS tot 20 kg tot 1.000 meter. Voor de bestrijding van grotere typen UAS richt Defensie zich op andere systemen voor geïntegreerde, gelaagde luchtverdediging. Door eenheden en individuen uit te rusten met extra hulpmiddelen, zoals eenvoudige persoonsgebonden sensoren, kan de dronedreiging sneller worden onderkend en afgeslagen. Zo kunnen eAAAD eenheden en individuen zich zelfstandig, dus zonder tussenkomst van specialistische luchtverdedigingseenheden, verdedigen.

Dit project realiseert de verwerving van eAAAD-middelen voor alle grondgebonden eenheden van de krijgsmacht. Deze middelen moeten eenvoudig te bedienen zijn. Voor gebruik bij operaties te voet moeten de eAAAD systemen bovendien draagbaar, draadloos en robuust zijn.

Dit project voorziet in deze behoefte door de aanschaf van een drietal elkaar aanvullende elementen, die samen een toolbox aan systemen vormen. Het gaat om elektro-optische richtmiddelen, draagbare stoormiddelen (*jammers*) en draagbare Radio Frequentie (RF)-sensoren.

Naar verwachting neemt Defensie medio 2025 de eerste systemen in ontvangst. De laatste leveringen vinden naar verwacht in 2028 plaats.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS) capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Verwerving *extended All Arms Air Defence* (eAAAD) Toolbox (A-brief) d.d. 19-12-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 456)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2009-2011
DPO '24 (vorig tijdvak) 2014-2022
DPO '25 (huidig tijdvak) 2014-2027

Belangrijke wijzigingen
Dit projectblad is opnieuw in het DPO opgenomen als gevolg van een scopewijziging. Het projectbudget is aangepast en de projectduur is verlengd.

Verwerving helderheidsversterkende brillen

Behoefte
Het is voor het grondgebonden optreden van de krijgsmacht van essentieel belang om onder alle zichtomstandigheden, zowel bij dag als bij nacht, te beschikken over voldoende *situational awareness*. De helderheidsversterkende middelen worden gebruikt voor de veiligheid en zelfbescherming en om de uitvoering van de opdracht te ondersteunen. Dit project voorziet in de vervanging van de helderheidsversterkende brillen die gebruikt worden bij het grondgebonden optreden om zo *situational awareness* bij het optreden te kunnen blijven behouden.

Uitwerking
De realisatie is voorzien met monoculaire en binoculaire helderheidversterkende kijkers. Deze zijn draagbaar, direct op het hoofd, of te monteren op de helm. Voor de eerste batch HV-brillen is het contract in 2016 gesloten. Deze serie is uitgeleverd aan de eenheden. Het contract voor de volgende batch is eind 2020 getekend. De leveringen zijn eind 2022 afgerond.

Binnen de optieruimte van het bestaande contract schaft Defensie additionele helderheidsversterkende brillen en de bijbehorende uitrusting aan. Hiermee wordt de operationele inzetbaarheid vergroot. De levering van deze derde batch is voorzien tussen begin 2026 en medio 2027.

Relatie met andere projecten
Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling verwerving helderheidsversterkende brillen (A-brief) d.d. 17-07-2009 (Kamerstuk 27 830, nr. 64)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2022	34,7	34,7						
	DPO 2025	100,1	36,2	9,0	19,5	7,3			
	Effect op exploitatie	2,0			0,4	0,4	0,4	0,4	0,4

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2025-2030
DPO '24 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak) 2025-2030

Belangrijke wijzigingen
Dit programma betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving onbemenste systemen

Behoefte
De ontwikkeling en inzet van onbemenste systemen (zowel op land, als in de lucht en op zee) wordt bepalender voor militair optreden. In Oekraïne zijn onbemenste systemen, waaronder drones, al drie jaar een vast onderdeel van de militaire inzet. De Nederlandse krijgsmacht moet hier van leren, door een goede balans te vinden tussen de inzet op versterking van bewezen wapensystemen, en de inzet op de adoptie van nieuwe technologische toepassingen, zoals onbemenste systemen. Defensie is daarom gestart met het Actieplan Onbemenste Systemen (APOS), waarmee wordt gewerkt aan een ecosysteem waarin innovatie en productiekracht samen komen om onze operationele eenheden van de beste systemen te voorzien.

Uitwerking
Defensie verwerft initieel zes types van micro- en mini *Unmanned Aircraft Systems* (UAS) voor defensiebrede inzet van de markt. Hiervoor investeert Defensie, in verschillende tranches, in onbemenste technologie. Een deel van de behoefte, twee types micro- en mini UAS, wordt gebruikt als eerste afname uit het ecosysteem in oprichting. Gezien de hoge operationele urgentie voor het verkrijgen van deze capaciteit, wordt daarom een deel van de behoefte gelijk in de markt gezet (*Military-off-the-Shelf*-verwerving), parallel aan het inrichten van het ecosysteem.

Relatie met andere projecten
Geen

Relevante Kamerstukken

- Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie d.d. 04-04-2024 (Kamerstuk 31 125, nr. 134)
- Kamerbrief Actieagenda Productie- en Leveringszekerheid d.d. 07-06-2024 (Kamerstuk 36 410-X, nr. 93)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250		A					

Maritiem materieel

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Verwerving van raketten, Aanpassing (onderhouds)bedrijfsvoering Commando Zeestrijdkrachten

Niet gemandateerd: Integratie aan boord van de LC-fregatten

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2027
DPO '24 (vorig tijdvak)	2027-2030
DPO '25 (huidig tijdvak)	2027-2032

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van een vertraging in het productieproces lopen de leveringen twee jaar langer door. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten) voor de ondersteuning en de beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en voor operaties in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes. Om deze taken te kunnen uitvoeren dienen de fregatten over een effectieve luchtverdediging te beschikken. Technologische ontwikkelingen leiden tot nieuwe generaties van antischipraketten. Deze raketten bereiken hogere snelheden, voeren complexere manoeuvres uit en vliegen soms lager boven het zeeoppervlak. De huidige Evolved Sea Sparrow Missile (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket aan boord van de LC-fregatten zal gaandeweg steeds minder geschikt zijn voor de verdediging tegen de deze nieuwe generatie antischipraketten.

Uitwerking

De ESSM Block 2 raket is de vervanger van de ESSM Block 1 raket waarmee de LC-fregatten op dit moment zijn uitgerust. In 2013 heeft Defensie besloten deel te nemen aan de internationale ontwikkeling van de ESSM Block 2 raket die eind 2021 is afgerond. Vervolgens is in 2016 besloten om deel te nemen aan de internationale productie van deze raket. Het project ESSM Block 2: Verwerving en integratie is het derde project in deze reeks en bestaat uit drie deelprojecten. Dat zijn ten eerste de verwerving van de ESSM Block 2 raketten, ten tweede de integratie van deze luchtverdedigingsraket aan boord van twee

van de vier de LC-fregatten en ten derde de inbedding van de instandhouding van de ESSM Block 2 raket in de bedrijfsvoering van het Commando Zeestrijdkrachten.

Naast de aanschaf van extra raketten in het kader van dit project, schaft Defensie in het kader van het gerelateerde project ‘Aanvulling inzetvoorraad munitie’ extra ESSM Block 2 raketten aan.

Bij het vervangen van de vuurleiding en de APAR-radar van de twee LC-fregatten die als laatste zullen uitstromen, worden de huidige installaties uitgebouwd. De onderdelen van deze installaties zullen worden bewaard en gebruikt als reservedelen. Op deze wijze hoeven geen nieuwe reservedelen te worden aangekocht.

Innovatie

Voor de geleiding van de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord van de LC-fregatten ingebouwd. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (Above Water Warfare)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Het AWW-cluster is in eerste instantie ontwikkeld voor de ASW-fregatten.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	699,2	311,2	105,2	84,5	80,9	57,4	22,6	
DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Vertrouwelijk

ESSM Block 2: Verwerving en integratie (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding 'ESSM Block 2: Verwerving en Integratie' (D-brief) d.d. 15-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 430)
- Brief Resultaten onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 355)
- Brief Behoeftestelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 227)

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2027
DPO '24 (vorig tijdvak) 2020-2028
DPO '25 (huidig tijdvak) 2020-2028

Belangrijke wijzigingen
De D-brief is voorzien in het vierde kwartaal 2025 vanwege een latere ontvangst van de offerte.

Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)

Behoefte

Voor militaire inzet is mobiliteit van groot belang, ook bij het amfibisch optreden in kustgebieden en in zeer moeilijk begaanbaar terrein. Dit project voorziet in de mobiliteit ter ondersteuning van lichte amfibische eenheden en amfibische landingscapaciteit. Het bestaat uit voertuigen in zes varianten: logistiek, mortierdrager, medisch, herstel- en reparatie, commandovoering en algemeen transport voor personeel en materieel.

Naast het overschrijden van de technische levensduur van de huidige BV206D en Viking voertuigen speelt ook de behoefte aan een grotere zelfstandigheid op lagere niveaus een rol.

Uitwerking

Dit project voorziet in de vervanging van de huidige BV206D en Viking-voertuigen voor zover deze een ondersteunende taak hebben. De kwantitatieve behoefte berust op het nieuwe optreden van het Korps Mariniers en bedraagt tussen de 50 en 100 voertuigen.

- De belangrijkste kenmerken van de FLATM BV zijn:
- Amfibisch inzetbaar;
 - Inzetbaar in extreem terrein en extreme weersomstandigheden;
 - Relatief lichte en flexibele capaciteit, passend bij de aard van lichte amfibische infanterie.

Omdat het een *Military-off-the-Shelf* (MOTS) voertuig betreft dat wereldwijd inzetbaar moet zijn onder extreme omstandigheden, waaronder zeer lage temperaturen, zijn de mogelijkheden voor lage emissietechnologie beperkt. Wel zijn en worden de mogelijkheden tot emissiebeperking steeds met de leverancier besproken.

Relatie met andere projecten

- Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (A-brief) d.d. 24-09-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	50-250	D						
	DPO 2025	50-250		D					

Defensie heeft van verschillende aanbieders de offertes beoordeeld. Defensie heeft gekozen voor een variant van het *Joint Light Tactical Vehicle*. Defensie verworft 150 patrouillevoertuigen, waarvan de levering naar verwachting in 2028 plaatsvindt.

A green military vehicle, likely a Land Rover Defender, equipped with armor and a turret, parked outdoors. The vehicle is shown from a front-three-quarter view, highlighting its rugged design and tactical modifications.

Dit project voorziet in de mobiliteit van lichte amfibische eenheden. Om operationeel relevant te zijn moeten de nieuwe voertuigen over een hoge terreinmobiliteit beschikken, inzetbaar zijn voor amfibische landingen en inzetbaar zijn onder extreme weersomstandigheden. Ook moeten zij voldoende transportmogelijkheden bieden voor vier militairen en hun operationele uitrusting. Daarnaast moeten de voertuigen voldoende flexibiliteit hebben voor toekomstige C4I, wapensystemen en sensoren en moeten ze beschikken over een ringmount.

- Brief Behoeftestelling *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (A-brief) d.d. 14-06-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2036

DPO '24 (vorig tijdvak)

n.v.t.

DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2036

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Behoefte

De dreiging van raketten en luchteenheden tegen maritieme eenheden neemt toe. Dit wordt veroorzaakt doordat raketten en luchteenheden sneller, nauwkeuriger, meer manoeuvreerbaar en/of moeilijker detecteerbaar worden. Door deze ontwikkelingen nemen de reactietijden van verdedigende schepen af. Individuele schepen en vlootverbanden zijn kwetsbaar voor deze moderne antischipraketten.

De toenemende dreiging en de daarmee gepaard gaande kwetsbaarheid van vlootverbanden maken het noodzakelijk om vlootverbanden beter bestand te maken tegen deze dreigingen. Naast het investeren in nieuwe sensoren en wapensystemen, zoals de vervanger van het LCF, is het noodzakelijk om de kwetsbaarheid van internationale vlootverbanden te verminderen. Dit gebeurt door de eenheden binnen een vlootverband verder te integreren middels het koppelen van sensor-, wapen- en commandosystemen (sewaco-systemen). Zo kan informatie worden gedeeld en de verdediging onderling worden afgestemd. Deze integratie draagt bij aan het informatiegestuurd optreden van de krijgsmacht, waarbij het optreden continu wordt aangestuurd en bijgestuurd op basis van actuele informatie en een goed begrip van de omgeving.

Uitwerking

Het doel van dit project is het in Europees verband ontwikkelen, verwerven en implementeren van standaarden waarmee sensoren en wapens binnen een (internationaal) vlootverband verregaand geïntegreerd worden. Door deze gestandaardiseerde integratie is het vlootverband beter in staat om te reageren op moderne luchtdreigingen, waaronder hypersonische raketten.

Met dit project verbetert Defensie de effectiviteit van de luchtverdediging van onze nieuwe fregatten. Onze schepen krijgen een beter beeld van de dreiging die op hen afkomt. De bemanning kan sneller en betere besluiten nemen over welke verdedigingsmiddelen in te zetten tegen deze dreiging, en de manier waarop dit gebeurt. Deze maatregelen zorgen in hun totaliteit voor meer slagkracht van de nieuwe fregatten.

Bij dit materieelproject sluit Defensie aan bij drie achtereenvolgende projecten van het Europees Defensiefonds (EDF) waaronder het reeds gestarte EDF-project *European Naval Collaborative Surveillance Operational Standard* (E-NACSOS). De andere twee EDF-projecten zijn nog in voorbereiding. Defensie past vervolgens de resultaten van elk van deze EDF-projecten toe in onze eigen marineschepen.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden (vervolg)

Sinds het versturen van de A-brief is een *Framework Memorandum of Understanding* (FMoU) getekend om tot een zogenaamde 'European Naval Collaborative Combat Capability' te komen. Tevens werd een onderliggende *Implementing Arrangement* (IA) getekend voor *Naval Collaborative Surveillance* als eerste stap: door sensorsystemen tussen landen intenser met elkaar te integreren, kunnen moderne dreigingen eerder worden gedetecteerd en beter worden gevolgd.

Innovatie

Dit project voorziet in een ontwikkeling van technologie voor genetwerkt optreden door marineschepen die in deze uitgebreide vorm nog niet bestaat. TNO en Thales NL zijn betrokken bij deze ontwikkeling.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief Integratie Commandovoorzieningen Vlootverbanden (A-brief) d.d. 28-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 455)

Projectfase In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2029
100%	100%
90%	90%
80%	80%
70%	70%
60%	60%
50%	50%
40%	40%
30%	30%
20%	20%
10%	10%
0%	0%

DPO '24 (vorig tijdvak)	2024-2029
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering

Behoeftes

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2037. Maatregelen zijn noodzakelijk om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren.

Door de gewijzigde geopolitieke situatie moet Defensie meer dan vroeger rekening houden met tegenstanders die beschikken over moderne technologie, waaronder de modernste antischipraketten. Vanwege die dreiging moeten de LC-fregatten elektromagnetische signalen kunnen waarnemen en bovendien kunnen verstoren. De huidige apparatuur daarvoor is verouderd. Gezien de verwachte toenemende dreiging in de komende jaren en de lange levensduur van de schepen, is vervanging van deze apparatuur noodzakelijk.

Uitwerking

Alle vier de fregatten krijgen betere passieve waarnemingsapparatuur voor elektromagnetische signalen. De LC-fregatten kunnen daarmee eerder tegenstanders detecteren en anticiperen op die dreiging. De fregatten krijgen bovendien nieuwe actieve storingsapparatuur (*jammers*) om moderne antischipraketten van een tegenstander te storen.

Ook gaan de fregatten beschikken over de nieuwe ESSM (*Evolved Sea Sparrow Missile*) Block 2 luchtverdedigingsraket. Met deze passieve waarnemingsapparatuur en de *jammers* zijn deze twee LC-fregatten optimaal bestand tegen de dreiging van moderne antischipraketten. Ook zal in het project een simulator worden aangeschaft die nodig is om de apparatuur op de LC-fregatten goed af te stellen en voor opleidingen en trainingen.

In de periode 2024-2032 ondergaan de LC-fregatten groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering (A-brief) d.d. 31-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 380)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2029

DPO '24 (vorig tijdvak)

2024-2029

DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2032

Belangrijke wijzigingen

Erder was een aantal modificaties enkel op twee schepen voorzien, nu blijken deze op alle vier de schepen noodzakelijk omdat de schepen langer binnen de bestaande vloot blijven. Hierdoor is het budget opgehoogd en de projectplanning met drie jaar verlengd.

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2037. Om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren zijn maatregelen noodzakelijk.

Uitwerking

Het project omvat de aanpassing en vervanging van systemen die van belang zijn voor de materiële zeewaardigheid en daarmee voor de veiligheid van de fregatten. Van deze systemen is voorzien dat de levering van reservedelen stopt of dat de software door veroudering niet meer operationeel relevant is. Het betreft hoofdzakelijk:

- Algemene systemen zoals koelinstallaties, hijswerktuigen, verwarmingsketels en brandmeldinstallaties. Voor het merendeel van deze systemen is een wettelijk vastgesteld keuringsregime van kracht;
- Elektronische systemen zoals navigatieradars, elektro-optische systemen en radiosystemen;
- Netwerksystemen en computersystemen;
- De *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket.

Het project omvat ook de aanpassing van trainers, simulatoren en logistieke ondersteuning en opleiding en training, documentatie en handleidingen, materieelbeheer en de voorraad reservedelen. De LC-fregatten die het eerst uit dienst gaan worden voorzien van een softwareaanpassing op de ESSM block 1 luchtverdedigingsraket. De twee LC-fregatten die het langst in dienst blijven, gaan beschikken over de nieuwe ESSM Block 2 luchtverdedigingsraketten en krijgen de softwareaanpassing niet.

In de periode 2024-2032 ondergaan de LC-fregatten groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogsvoering
- Vervanging 127mm kanon
- Vervanging *Close in Weapon system*
- Vervanging *Maritiem surface-to-surface missile*
- Verwerving *Maritime Strike*

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2024	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Projectfase In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2034
100%	100%

DPO '24 (vorig tijdvak) 2025-2034

DPO '25 (huidig tijdvak) 2025-2034

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)

Behoefte

De *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) zijn ontworpen voor taken laag in het geweldsspectrum. Het gaat om inzet als stationsschip in het Caribisch gebied, de bestrijding van terrorisme en piraterij en humanitaire assistentie zoals hulp bij rampen. Door uitvoering van een *Midlife Update* (MLU) wordt beoogd om de OPV's tot het einde van hun levensduur inzetbaar te houden.

Uitwerking

De MLU aan de OPV's wordt uitgevoerd om de inzetbaarheid van de schepen gedurende de gehele levensduur te verzekeren. Met de MLU zorgt Defensie ervoor dat de OPV's blijven voldoen aan wet- en regelgeving en aan eisen voor zeewaardigheid. Daarnaast worden technische knelpunten aangepakt opdat componenten en systemen tot het einde van de levensduur tegen redelijke kosten kunnen worden onderhouden. De MLU blijft beperkt tot de maatregelen die nodig zijn om de OPV's veilig en doelmatig hun huidige taken te laten uitvoeren. De operationele capaciteiten van de schepen blijven ongewijzigd.

De MLU richt zich op instandhouding van de huidige operationele capaciteiten. Dit impliceert veelal dat bestaande installaties gehandhaafd worden. De werkzaamheden van de MLU voor de vier OPV's worden uitgevoerd in de jaren 2025-2034. Deze relatief lange looptijd zorgt voor flexibiliteit in de planning en maakt daarmee een goede beheersing van het project mogelijk.

Defensie combineert daarbij de MLU met twee reeds geplande periodes van groot onderhoud om de beschikbaarheid van de OPV's te waarborgen.

Innovatie

Als onderdeel van de MLU OPV, wordt het IPMS/IBMS (*Integrated Platform Management System/Integrated Bridge Management System*) vervangen en up-to-standard gebracht. Het project kan meeliften op de geleverde inspanning voor het nieuwe *Combat Support Ship* (CSS) op dit vlak. Hierdoor worden niet alleen kosten geminimaliseerd maar komt tevens een zo uniform mogelijke 'look & feel' tussen verschillende scheepsklassen tot stand. Dit bevordert de operationele acceptatie en het dagelijks gebruik van deze systemen.

Relatie met andere projecten

- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Midlife Update* OPV's (A-brief) d.d. 18-12-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 75)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2011-2016
DPO '24 (vorig tijdvak)2011-2026
DPO '25 (huidig tijdvak)2011-2030

Belangrijke wijzigingen
Door een gewijzigde planning bij de US Navy is de uitvoering van het project gespreid in de tijd. De afronding is voorzien in 2030.

Verbetering MK48 torpedo

Behoefte
De Walrusklasse onderzeeboten beschikken over één wapensysteem: de torpedo. Sinds de bouw van de boten wordt het type MK48, modificatiestandaard 4 (mod 4) gebruikt. Deze is van Amerikaanse makelij en in de jaren '70 ontworpen voor inzet in diep water. De omstandigheden voor een succesvolle inzet van een torpedo zijn in ondiep water veel complexer dan de omstandigheden in diep water. De huidige torpedo MK48 mod 4 heeft beperkte mogelijkheden om kleine doelen in ondiep water te bestrijden. De MK48 mod 4 is in gebruik geweest bij de marines van Australië, Canada en de Verenigde Staten. Australië en de Verenigde Staten zijn reeds overgeschakeld op de mod 7, die beter geschikt is voor het gebruik in ondiep water. Hierdoor is uitwisseling van technische en operationele informatie van de huidige torpedo mod 4 niet meer mogelijk. Daarnaast worden reserveonderdelen voor de mod 4 niet meer geproduceerd en zijn deze nu al schaars, en wordt de mod 4 niet meer verder doorontwikkeld.

Uitwerking
Door de huidige torpedo MK48 te moderniseren naar mod 7AT, is inzet tegen kleine doelen in ondiep water mogelijk. Verder is de mod 7AT beter bestand tegen torpedo-tegenmaatregelen zoals decoys en jammers. Daarnaast zal de samenwerking met andere gebruikers mogelijk blijven. Deze samenwerking behelst uitwisseling van technische en operationele informatie over

oefenlanceringen, opgeslagen in een gemeenschappelijke database en de beschikbaarheid van reservedelen. Deze samenwerking bevordert een doeltreffende inzet van de MK-48 en heeft financiële voordelen, omdat minder Nederlandse oefenlanceringen nodig zijn.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Kamerbrief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
 - Kamerbrief over de aanvulling op de behoeftetesting verbetering van de MK48 Heavy Weight torpedo d.d. 30-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 145)
 - Brief Behoeftetesting Modificatie MK48 torpedo (A-brief) d.d. 17-09-2009 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 6)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	215,4	137,2	28,5	18,3	12,7	10,5	8,1	
DPO 2025	25-100							

Vertrouwelijk

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2019-2023

DPO '24 (vorig tijdvak)

2023-2029

DPO '25 (huidig tijdvak)

2023-2029

Belangrijke wijzigingen

De installatie van de kanons aan boord is ingrijpender dan verwacht. Samen met de leverancier en commerciële marktpartijen wordt uitbesteding van de modificatie van de scheepsconstructie van Zr.Ms. Tromp en Zr.Ms. De Zeven Provinciën onderzocht om de tijdlijn vast te houden. De integratie van het kanon in de scheepscommandosystemen loopt vertraging op als gevolg van de herijking van de orderportefeuille van Thales NL. Defensie stuurt aan op versnelling door herprioritering.

Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. De LC-fregatten zijn uitgerust met gelaagde sensor-, wapen- en commandosystemen voor de inzet op de korte, middellange en lange afstand. Het 127mm kanon vormt hiervan een integraal onderdeel. Het kanon wordt ingezet tegen zeedoelen om te waarschuwen of deze te neutraliseren. Ook kan het kanon worden ingezet tegen doelen op het land ter ondersteuning van amfibische en landoperaties.

Bij de bouw van de LC-fregatten zijn gebruikte 127mm kanons geïnstalleerd. Deze kanons zijn gebouwd aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. De technische en operationele levensduur van dertig jaar is overschreden. Vaak zijn deze 127mm kanons door technische problemen niet inzetbaar. Daarnaast vergt het kanon zowel aan boord als aan de wal veel onderhoud, terwijl sommige onderdelen niet langer verkrijgbaar zijn. Verder voldoen het kanon, het munitie-opvoersysteem en de munitiebergplaats op het schip niet meer aan de geldende eisen. Vervanging van het kanon is noodzakelijk.

Uitwerking

Het project 'Vervanging 127mm kanon' betreft de verwerving en installatie aan boord van operationele kanonsystemen voor de LC-fregatten inclusief bijbehorend (semi-)automatisch munitie-opvoersysteem, de aanpassing van de munitiebergplaats aan boord en de bijhorende *Integrated Logistic Support*.

De werkzaamheden voor dit project omvatten de ombouw van apparatuur die is verspreid over drie boven elkaar liggende dekken in het schip. De scheepsaanpassingen in dit project zijn dermate omvangrijk dat de activiteiten meer tijd vragen dan beschikbaar tijdens groot onderhoud aan de fregatten. Maart 2025 is het LCF Zr.Ms. Evertsen voorzien van een nieuw kanon. De integratie met de systemen aan boord volgt.

Na Zr.Ms. Evertsen krijgen ook de andere schepen van de Zeven Provinciën-klasse een nieuw kanon. Dat zijn Zr.Ms. Zeven Provinciën, Tromp en De Ruyter. De voltooiing van het project is voorzien voor 2029.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Vervanging 127mm kanon LC-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 218)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	142,3	70	26,9	20,6	31,8	5,0	6,0	
	DPO 2025	100-250	Vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2030
DPO '24 (vorig tijdvak)	2027-2033
DPO '25 (huidig tijdvak)	2027-2033

Belangrijke wijzigingen

Vanaf 2031 worden de vervangende systemen aan boord van het Joint Support Ship (JSS) Zr.Ms. Karel Doorman geplaatst. Defensie moet nog besluiten wanneer de systemen aan boord van het Combat Support Ship (CSS) Zr.Ms. Den Helder worden geplaatst. Defensie ziet af van het uitrusten van het amfibisch transportschip Zr.Ms. Johan de Witt met de systemen, vanwege technische complexiteit en het beperkte rendement tot het einde van de levensduur van het schip. De eerste van twee D-brieven is eind 2024 aangeboden aan de Kamer. De tweede D-brief wordt eind 2025 verwacht. Met de aanvulling van de inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)

Behoefte

Van de huidige grotere oppervlakteschepen van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) beschikken de Multipurpose fregatten (M-fregatten), de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten), de twee amfibische Landing Platform Docks (LPD's) en het bevoorradingsschip Joint Support Ship (JSS) over het Goalkeeper-systeem voor de zelfverdediging op korte afstand tegen luchtdreigingen, waaronder antischipraketten en kleine oppervlakedoelen. Dit wapensysteem is in gebruik sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Defensie heeft een instandhoudingsprogramma uitgevoerd voor dit wapensysteem dat de levensduur ervan tot minimaal 2025 verlengt. De Goalkeepers worden bij een deel van deze schepen vanaf 2027 vervangen.

Uitwerking

De kwalitatieve behoefte bestaat uit een wapensysteem om tijdens operaties op open zee en in kustwateren op relatief korte afstand luchtdoelen en oppervlakedoelen te kunnen bestrijden, ook bij een hoge dreiging. Defensie schaft met dit project binnen het projectbudget nieuwe systemen aan voor het Joint Support Ship en de twee langst doorvarende LC-fregatten. Daarnaast schaft het project systemen aan voor de toekomstige ASW-fregatten en het Combat Support Ship via de budgetten van die projecten. De modificatie van de twee LC-fregatten beperkt zich tot het RAM-systeem. De andere genoemde schepen worden, naast het RAM-systeem, voorzien van een 76mm kanon, een vuurleidingsradar en een bijbehorend vuurleidingssysteem. Het project voorziet tevens in de aanschaf van munitie.

Innovatie

Het nieuwe Close-in Weapon System zal gebruik maken van het vuurleidingssysteem dat nu ontwikkeld wordt in het project AWW (Above Water Warfare) cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Dit vuurleidingssysteem geeft een aanzienlijke verbetering van de effectiviteit van het Close-in Weapon System.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Verwerving Combat Support Ship

Relevante Kamerstukken

- Brief project Vervanging Close-in Weapon System (CIWS) (D1-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 453)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	250-1000	D1						
	DPO 2025	250-1000		D2					

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2034
DPO '24 (vorig tijdvak) 2026-2030
DPO '25 (huidig tijdvak) 2027-2032

Belangrijke wijzigingen
De verwervingsstrategie van de B-brief uit 2022 betrof een aanbesteding in concurrentie binnen de Nederlandse industrie. Inmiddels verkennen enkele partijen uit de Nederlandse Maritieme Maakindustrie in overleg met Defensie de mogelijkheden voor samenwerking, waardoor de verwerving single-source zou zijn. Hierdoor, en ook als gevolg van de technische complexiteit, loopt het project langer door. De D-brief wordt eind 2026 verwacht.

Vervanging hulpvaartuigen

Uitwerking
Defensie beschikt binnen het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) over tien vaartuigen die diverse ondersteunende taken verrichten. Deze hulpvaartuigen zijn tussen 1987 en 2006 in dienst gekomen. Tussen 2026 en 2034 bereiken de hulpvaartuigen gefaseerd het einde van hun levensduur. Aangezien de functionaliteiten van deze hulpvaartuigen ook in de toekomst van belang blijven, wil Defensie deze vaartuigen vervangen.

Uitwerking
In de Defensienota 2018 zijn deze vervangingsinvesteringen als afzonderlijke projecten opgenomen. Het betreft echter vaartuigen met vergelijkbare eigenschappen. Om schaalvoordelen te kunnen benutten wordt de vervanging van deze vaartuigen daarom als één project beschouwd. Door een andere taakuitvoering en bedrijfsvoering binnen het Commando Zeestrijdkrachten kan het totale aantal vaartuigen omlaag van tien naar acht. Defensie verwerft vier zeegaande vaartuigen en vier duikvaartuigen ter vervanging van de huidige tien schepen. De vier zeegaande vaartuigen zijn van een grotendeels gelijk ontwerp, de vier duikvaartuigen zijn geheel identiek. De nieuwe hulpvaartuigen krijgen de beschikking over klimaatvriendelijke technologie voor voortstuwing en energievoorziening met *dual fuel* mogelijkheden (methanol en diesel).

De nieuwe hulpvaartuigen worden in gebruik genomen in de periode 2027-2032. De huidige tien hulpvaartuigen worden

vervangen door acht nieuwe vaartuigen (in drie ‘families’) op het moment dat hun technische levensduur eindigt, of nog daarvoor. Defensie heeft hiervoor gekozen vanwege de doelmatigheidswinst van grotendeels gelijke schepen en de aaneengesloten vervanging. De Zr.Ms. Mercuur en het marine opleidingsvaartuig (MOV van Kinsbergen) zullen tot na het einde van de technische levensduur in gebruik worden gehouden. Het Commando Zeestrijdkrachten zal het gebruik van deze schepen nauwgezet monitoren en het benodigde onderhoud aan dit vaartuig uitvoeren, waarbij veiligheid voorop staat.

Defensie besteedt de instandhouding van de schepen uit aan de Nederlandse bouwer van de schepen. Dit vermindert de onderhoudstaken van het Commando Zeestrijdkrachten en het versterkt de positie van het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van klimaatneutrale technologie. Gezien het gebruikersprofiel spelen wezenlijke belangen van nationale veiligheid een rol bij de instandhouding van de vaartuigen door een externe partij. Defensie heeft om deze reden het contract aanbesteed in concurrentie tussen Nederlandse aanbieders, met toepassing van artikel 346 VWEU. Het contract zal het ontwerp, de bouw, de levering en de instandhouding van de hulpvaartuigen omvatten.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	250-1000		D					
	DPO 2025	250-1000			D				

Vervanging hulpvaartuigen (vervolg)

Innovatie

Door toepassing van innovatieve technieken zoals 'Digital Twin' en 'Smart Maintenance en Monitoring' zullen de vaartuigen voor een lange periode kunnen worden onderhouden op basis van grotendeels civiele normen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten onderzoeksfase vervanging hulpvaartuigen (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 361)
- Brief Behoeftestelling project Vervanging hulpvaartuigen CZSK (A-brief) d.d. 07-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 305)

Vervanging M-fregatten (ASWF)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2027

DPO '24 (vorig tijdvak)	2029-2031
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

DPO '25 (huidig tijdvak) 2029-2034

Belangrijke wijzigingen

Initieel schaft Nederland vier *Anti Submarine Warfare* (ASW) fregatten aan, waarvan twee ten behoeve van en voor rekening van België. Met de Defensienota 2024 komt daar de verwerving van extra ASW-capaciteit voor Nederland bij. Defensie deelt de uitkomsten van de verwervingsvoorbereiding voor de additionele ASW-capaciteit naar verwachting begin 2026 met de Tweede Kamer via een D-brief. Hiermee loopt het project langer door. Omdat het contract voor de additionele capaciteit nog niet is gesloten, is de financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Behoefte

Nederland vervult een belangrijke knooppuntfunctie in de mondiale economie, inclusief de informatie-, aan- en afvoerlijnen. Nederland is en blijft dan ook sterk afhankelijk van veiligheid op zee. Fregatten zijn veelzijdig inzetbare schepen en vormen de ruggengraat van de oppervlaktevloot. Het zijn belangrijke eenheden om te zorgen voor veiligheid op zee en voor de maritieme verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk.

Bij maritieme gevechtsoperaties zijn fregatten belangrijk voor het bestrijden van oppervlakedoelen op zee of op het land, en het beveiligen van kwetsbare eenheden zoals amfibische schepen, bevoorradingsschepen en mijnenbestrijdingseenheden. Zowel de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) als de huidige M-fregatten en straks de ASW-fregatten zijn geschikt voor het bestrijden van oppervlakedoelen. Als het gaat om luchtverdediging bieden de LC-fregatten de meeste capaciteiten. De M-fregatten en straks de ASW-fregatten op hun beurt zijn gespecialiseerd in onderzeebootbestrijding, een taak waarvoor het LC-fregat niet specifiek is toegerust. Behalve voor maritieme gevechtsoperaties zijn de fregatten ook geschikt voor andere taken, zoals maritieme veiligheidsoperaties waaronder terrorismebestrijding, drugsbestrijdingsoperaties, antipiraterij operaties, ondersteuning bieden aan kustwachttaken en maritieme assistentie zoals noodhulp of evacuaties.

De ASW-fregatten vormen in combinatie met onderzeeboten en geëmbaarde maritieme gevechtshelikopters (NH90) een belangrijke, innovatieve capaciteit tegen de dreiging van onderzeeboten en van oppervlakteschepen. In de gelaagde verdediging tegen de dreiging van onderzeeboten zijn fregatten, de eigen onderzeebootcapaciteit en helikopters complementair.

Uitwerking

Dit project voorziet in de aanschaf van vier ASW-fregatten waarvan twee voor Nederland en twee voor België. Daarbij heeft Nederland de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de M-fregatten en heeft België de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit. De fregatten voor beide landen zijn identiek. Dit levert voordelen op ten aanzien van bijvoorbeeld interoperabiliteit, instandhouding en opleidingen en training. Het binationale projectbureau wordt aangestuurd door een binationaal *Joint Steering Committee*.

Het project heeft in 2025 opdracht gekregen voor de verwervingsvoorbereiding van extra ASW-capaciteit. De regio over beide trajecten vindt plaats vanuit een overkoepelend inrichtingsprogramma.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2024	1972,3	314,8	288,8	302,7	423,7	314,8	206,2	
	DPO 2025	>2500	Commercieel vertrouwelijk						

Vervanging M-fregatten (ASWF) (vervolg)

Bij het ontwerp van de nieuwe fregatten is rekening gehouden met het brandstofverbruik en de uitlaatgassenemissie. Het fregat kan de vereiste snelheid halen met een voortstuwing met diesel- en elektromotoren zonder gasturbines. De keuze voor een diesel- en elektromotorenconfiguratie voor de nieuwe capaciteit is gunstig voor het brandstofverbruik per ton waterverplaatsing. Desondanks zal het absolute brandstofverbruik van het nieuwe ASW-fregat hoger zijn dan het huidige M-fregat doordat de tonnage van het nieuwe schip ruim de helft groter wordt. Tevens kan Defensie met de keuze voor dieselmotoren in de toekomst beter aansluiten op ontwikkelingen van alternatieve brandstoffen in de civiele maritieme markt en daarmee alsnog komen tot een verdere verduurzaming van deze fregatten.

De ASW-fregatten worden voorzien van systemen voor de verdediging tegen vijandelijke torpedo's. Naast het *Softkill* torpedo Defensiesysteem dat torpedo's misleidt, wordt een *Hardkill* torpedo Defensiesysteem ontwikkeld dat torpedo's uitschakelt. Voor deze ontwikkeling loopt een *Concept Development and Experimentation* (CD&E) programma. De *Hardkill* systemen worden met Duitsland geoperationaliseerd.

Innovatie

Om met een relatief kleine bemanningsgrootte te kunnen varen en om grote hoeveelheden sensordata te kunnen verwerken, worden de ASW-fregatten voorzien van vergaande automatisering zowel in de bedrijfsvoering als in de manier van optreden. Dit stelt de bemanning in staat om het schip in te zetten in een snel veranderende operationele omgeving. Voor de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord ingebouwd waarmee de besturing en geleiding wordt verwerkt. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73).

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging *Close-In Weapon System* (vCIWS)
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface Missile*
- Vervanging MK46 *Lightweight* torpedo
- Verwerving *Softkill* torpedo Defensiesysteem

Relevante Kamerstukken

- Brief project 'Vervanging M-fregatten (ASWF) (D-brief) d.d. 3-4-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Brief Resultaten onderzoeksfase Vervanging M-fregatten (B-brief) d.d. 24-06-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 307)

Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2028

DPO '24 (vorig tijdvak)

2024-2029

DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Met de aanvulling inzetvoorraden verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten). Deze fregatten kunnen opereren tot in het hoogste deel van het geweldsspectrum waarbij ze in staat moeten zijn om oppervlaktedoelen op zee op grote afstand te bestrijden. Daartoe beschikken deze fregatten momenteel over Harpoon-raketten (*Surface-to-surface missile*, SSM).

De Harpoon-raketten zijn in gebruik sinds de jaren '70. Vanwege de operationele veroudering heeft het systeem inmiddels enkele beperkingen en verliest het systeem steeds meer aan operationele effectiviteit.

Uitwerking

De LC-fregatten en de vervangers van het M-fregat (het *Anti Submarine Warfare* (ASW-) fregat) worden met een vervangende SSM-capaciteit uitgerust om vijandelijke oppervlakteschepen te kunnen bestrijden en andere missies met een hoog geweldsniveau te kunnen uitvoeren.

In december 2022 heeft Defensie gekozen voor de *Naval Strike Missile* van de Noorse firma Kongsberg. De raketten worden naar verwachting vanaf 2025 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling 'Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile' (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 216)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	226,8	39,4	22,3	24,6	19,6	51,3	21,0	
	DPO 2025	50-250	Vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2025-2029
DPO '24 (vorig tijdvak) 2025-2030
DPO '25 (huidig tijdvak) 2027-2030

Belangrijke wijzigingen
Na markconsultatie blijkt de prijs van de Littoral Assault Craft (LAC) hoger dan begroot. Hiervoor is het budget opgehoogd en het initieel aan te kopen aantal verlaagd.

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Behoefte
Met de amfibische capaciteiten van het Commando Zeestrijd-krachten kan Defensie vanuit zee optreden in kustgebieden. Dit vormt een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. Bij amfibische operaties gaan eenheden van het Korps Mariniers vanuit zee aan land om daar hun opdracht uit te voeren. De mariniers gebruiken hiervoor onder meer het middelzwaar landingsvaartuig (*Landing Craft Vehicle Personnel*, LCVP). Dit vaartuig kan zowel militairen te voet als lichte voertuigen aan land brengen. De huidige twaalf LCVP's bereiken het einde van hun levensduur en moeten daarom worden vervangen.

Uitwerking
Defensie heeft ter vervanging van de LCVP's behoefte aan twee typen middelzware landingsvaartuigen. Het ene type is bedoeld voor alleen personeel (LAC) terwijl het andere type geschikt is voor materieel zoals voertuigen en het bijbeho- rende personeel (*Littoral Craft Mobility*, LCM). De vaartuigen bieden voldoende bescherming in een vijandige omgeving en beschikken over krachtige boordwapens die van binnenuit bediend worden (*Remote Controlled Weapon Stations*). Hun sensoren en communicatieapparatuur dragen bij aan een goed beeld van de omgeving (*situational awareness*). De vaartuigen kunnen sneller varen en langere afstanden afleggen dan de huidige, en kunnen varen over ruwere zee. Daarnaast beschermen de vaartuigen beter tegen slecht weer en beperken ze bij ruwe zee de fysieke belasting voor de opvarenden.

Voor de LAC-vaartuigen zijn *Military-off-the-Shelf* (MOTS) vaartuigen beschikbaar die met aanpassingen voldoen aan de eisen van Defensie. Deze aanpassingen – het korter maken van het vaartuig – zijn nodig om de LAC-vaartuigen geschikt te maken voor de takels van de huidige schepen.

Momenteel beschikt het Commando Zeestrijd-krachten over twaalf LCVP-landingsvaartuigen. Daar komen meer nieuwe vaartuigen voor in de plaats. Dit hogere aantal houdt verband met de lopende vervanging van de snelle FRISC-vaartuigen (*Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft*). De FRISC-vaartuigen hebben meerdere taken, maar voor amfibische operaties zijn ze in de loop der tijd minder geschikt gebleken.

De LAC-vaartuigen zullen instromen in de periode 2027-2028. De LCM-vaartuigen zullen instromen in de periode 2028-2030.

- Relatie met andere projecten**
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
 - *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV)
 - Verwerving Amfibische Transportschepen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (A-brief) d.d. 22-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 390)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	250-1000							
	DPO 2025	250-1000							

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2029
DPO '24 (vorig tijdvak) 2025-2030
DPO '25 (huidig tijdvak) 2025-2030

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Vervanging mijnenbestrijdings-
capaciteit (MCM)

Behoefte
Nederland is voor haar welvaart en veiligheid afhankelijk van een vrij toegankelijke zee. Een aanzienlijk deel van de Europese en wereldwijde maritieme aan- en afvoerlijnen loopt via de havens van Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen. Vrije toegang tot havens of nauwe zeestraten kan worden verhinderd door een dreiging van zeemijnen. Daarnaast bevinden zich in de West- en Noord-Europese wateren nog steeds veel explosieven uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog, zoals vliegtuigbommen en oude zeemijnen.

Defensie beschikt over drie mijnenbestrijdingsvaartuigen van de Alkmaar-klasse (AMBV'n) voor het opsporen en onschadelijk maken van zeemijnen en andere onderwater-explosieven. De schepen dateren uit de jaren '80 en bereiken in de periode 2020-2024 het einde van hun technische en operationele levensduur. De technische toestand van de AMBV'n verslechtert aanzienlijk en er is een steeds grotere onderhoudsinspanning nodig om de vaartuigen inzetbaar te houden. Op dit moment zijn nog drie schepen van de oorspronkelijk vijftien vaartuigen operationeel. Tegelijkertijd zijn de AMBV'n minder geschikt voor langdurige expeditionaire operaties en zijn ze steeds minder in staat om moderne zeemijnen op te sporen. Vervanging is daarom nodig.

Uitwerking
Om te voldoen aan de inzetdoelstelling zal Defensie zes mijnenbestrijdingsvaartuigen verwerven, samen met België. Met België is per Memorandum of Understanding (MoU) overeengekomen dat België de binationale verwerving uitvoert langs de lijnen van het Belgische verwervingsproces. Voor een langdurige expeditionaire operatie zijn vier vaartuigen nodig in verband met onderhoud, gereedstelling en recuperatie. Voor de permanente beschikbaarheid van een mijnenbestrijdingsvaartuig op de Noordzee zijn om dezelfde reden twee vaartuigen nodig. Het MCM-vaartuig beschikt over een 'toolbox' van onbemande systemen voor in de lucht, aan de oppervlakte en onder water om de taken te kunnen uitvoeren.

Frankrijk heeft besloten om ook zes schepen aan te schaffen op basis van hetzelfde ontwerp. Hiertoe hebben Frankrijk, België en Nederland een MoU getekend. De toekomstige Mine Counter Measure (MCM)-samenwerkingsmogelijkheden worden gecoördineerd vanuit een 'Belgisch-Frans-Nederlandse MCM-stuurgroep'.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	1116,6	391,0	189,5	149,7	135,6	98,0	77,6	
	DPO 2025	1143,8	393,0	220,1	148,6	133,3	101,3	82,4	65,2

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM) (vervolg)

Innovatie

Een belangrijke innovatie binnen dit project is het gebruik van onbemande systemen op grote afstand van het moederschip. Dit omvat de inzet van autonome vaartuigen, luchtdrones en onderwaterdrones die zijn uitgerust met geavanceerde sensoren, sonarsystemen en camerasystemen. Deze onbemande systemen kunnen grote zeegebieden efficiënt en nauwkeurig in kaart brengen om zeemijnen te detecteren, classificeren, identificeren en neutraliseren. Ze verminderen het risico voor het personeel en versnellen het mijnenbestrijdingsproces.

In tegenstelling tot de huidige capaciteit zijn de onbemande MCM-systemen modulair en maken deze geen vast deel uit van het MCM-platform. Daardoor kan in de toekomst sneller worden ingespeeld op technologische ontwikkelingen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (D-brief) d.d. 15-03-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 280)
- Brief Behoeftetestelling Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 225)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	344,5	87,8	53,7	46,9	41,0	27,4	12,3	
	DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2018-2023
DPO '24 (vorig tijdvak) 2018-2029
DPO '25 (huidig tijdvak) 2018-2029

Belangrijke wijzigingen
In december 2024 heeft de eerste proefvaart plaatsgevonden. De overtocht vanuit Roemenië naar Nederland is succesvol afgerond. Het schip, de toekomstige Zr.Ms. Den Helder, is in februari 2025 gedoopt door HKH Prinses Amalia en overgevoerd naar de thuishaven Den Helder. Hier vindt de integratie en beproeving van de sensor-, wapen- en commandosystemen plaats.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van de gestegen kosten van de reservedelen en de afbouw in Nederland.

Verwerving Combat Support Ship

Behoefte
bevoorrading het operatiegebied moeten verlaten en een haven moeten bezoeken. Bovendien is een eigen of bevriende haven niet altijd voorhanden en is een schip kwetsbaar in een haven bij verhoogde dreiging. Bevoorrading op zee draagt in belangrijke mate bij aan effectief expeditionair optreden en continuïteit in de uitvoering van taken in het kader van de eerste hoofdtaak. Ook draagt het schip bij aan het efficiënt opleiden en trainen en de efficiënte gereedstelling van marineschepen.

Defensie streeft ernaar permanent een bevoorradingscapaciteit op zee operationeel beschikbaar te hebben. Bevoorradingsschepen ondersteunen marineschepen tijdens hun inzet en vergroten daarmee hun effectiviteit. Nederland beschikt nu nog over één schip dat de bevoorradingstaak op zee kan uitvoeren, het *Joint Support Ship* (JSS) Zr.Ms. Karel Doorman. Om de effectiviteit van de inzet van marineschepen van het Commando Zeestrijdkrachten te vergroten heeft Defensie behoefte aan een tweede bevoorradingsschip. Ook is Defensie met slechts één bevoorradingsschip niet in staat periodiek bevoorradingscapaciteit op zee aan de NAVO ter beschikking te stellen, omdat dit ten koste zou gaan van de nationale bevoorradingstaak.

Uitwerking
Dit project voorziet in de verwerving van een *Combat Support Ship* (CSS). Dit is een maritieme bevoorradingscapaciteit die wereldwijd inzetbaar is en geïntegreerd kan opereren in een maritieme of amfibische taakgroep. Het CSS is functioneel vergelijkbaar met het JSS, met uitzondering van de functies van het JSS op de gebieden van strategisch zeetransport en *Sea Basing*. Defensie heeft gekozen voor aansluiting bij een bestaand ontwerp, en wel dat van het JSS. Dit zorgt voor het efficiënt toepassen van reeds aanwezige kennis (*Military off-the-Shelf*, MOTS) en is voordelig voor de instandhouding van het schip. Ook biedt het voordelen bij het opleiden en trainen van de bemanning. In 2023 is besloten het CSS te voorzien van bewapening voor zelfverdediging, een rondzoekradar en systemen voor elektronische oorlogvoering.

De rompvorm en schroefontwerp van het CSS zijn geoptimaliseerd voor een laag brandstofverbruik. Daarbij is gekozen voor dieselmotoren met een laag brandstofgebruik die tevens voldoen aan de huidige emissie-eisen, onder andere door de katalytische reductie van de uitlaatgassen. Hiermee wordt de milieubelasting gereduceerd.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	457,8	407,9	40,9	0,5	8,0	0,5		
	DPO 2025	479,0	384,5	76,3	12,9	8,2	0,5		
	Effect op exploitatie	107,9		3,2	6,8	6,5	5,9	5,9	7,0

Verwerving Combat Support Ship (vervolg)

Innovatie

Om het schip met een kleine bemanning te kunnen opereren is een hoge automatiseringsgraad toegepast. Daarbij is het aantal sensoren uitgebreid om het onderhoud te kunnen optimaliseren. Voor trainingsdoeleinden is een *Virtual Reality* omgeving ontwikkeld. Het ontwerp van de mast met daarin de schoorsteen is met modelvorming en simulatie geoptimaliseerd om gezondheidsschade door dieselmotorenemissie te voorkomen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging *Close-in Weapon System*

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Verwerving Combat Support Ship (D-brief) d.d. 19-12-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 300)
- Brief Behoeftestelling Verwerving Combat Support Ship (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 212)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie (capaciteit t.b.v. oppervlakteschepen)
In onderzoek (capaciteit t.b.v. onderzeeboten)

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2035
DPO '24 (vorig tijdvak)	2023-2035
DPO '25 (huidig tijdvak)	2023-2035

Belangrijke wijzigingen

De verwervingsvoorbereiding voor de Tomahawks op de LC-fregatten heeft langer geduurd dan voorzien. Defensie verwacht rond komende zomer de D-brief te versturen. De testlancering vanaf een Nederlands schip heeft op 11 maart 2025 plaatsgevonden aan de Oostkust van de Verenigde Staten. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

De verwerving van de Tomahawks voor de onderzeeboten is niet doelmatig gebleken. Het productieproces van specifieke Tomahawks voor de onderzeeboten moet opnieuw worden opgestart. Dit gaat gepaard met lange productietijden en grote financiële risico's. De oude en nieuwe onderzeeboten worden daarom niet voorzien van Tomahawks. Uw Kamer ontvangt nadere toelichting in de aanstaande D-brief, waarin staat vermeld hoe Defensie invulling geeft aan deze behoefte.

Verwerving Maritime Strike

Behoefte

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander, van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden.

Uitwerking

Voor de bewapening voor de luchtverdedigings- en commandofregatten komt, na een afweging van de verschillende alternatieven, alleen het Amerikaanse Tomahawk-kruisvluchtwapen van fabrikant Raytheon in aanmerking. Dit wapen heeft een bereik van meer dan 1.000 kilometer. Na de lancering kan Nederland de Tomahawk een andere route naar het doel laten volgen of een ander doel toewijzen.

De productie van specifieke Tomahawks voor de onderzeeboten moet opnieuw worden opgestart. Het is daarom niet langer doelmatig de oude en nieuwe onderzeeboten uit te rusten met Tomahawks. Defensie verkent de mogelijkheden voor een aanvullend wapensysteem voor de nieuwe onderzeeboten.

De munitie wordt middels *Foreign Military Sales* (FMS) via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Omdat Defensie de benodigde *Letters of Offer and Acceptance* (LOAs) niet gelijktijdig zal ontvangen is het project opgedeeld in drie deelprojecten, te weten:

- Het deelproject om de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en hun vervangers te voorzien;
- Implementatie van het Shore Base Mission Planning capaciteit op de JTSC (Joint Target Support Center) in Volkel;
- Het deelproject om de Orkaklasse onderzeeboten van een aanvullend wapensysteem te voorzien.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Verwerving *Maritime Strike* (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
			D	D					
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2024	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500							

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2021-2027
DPO '24 (vorig tijdvak) 2026-2030
DPO '25 (huidig tijdvak) 2026-2030

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van DPO 2024.

Verwerving Softkill torpedo
Defensiesysteem

Behoefte
Vrijwel alle onderzeeboten beschikken over een grote slagkracht tegen oppervlakteschepen in de vorm van torpedo's. De huidige onderzeebootbestrijding van het CZSK richt zich op het bestrijden van vijandelijke onderzeeboten voordat zij torpedo's kunnen inzetten. De voorkeur is om dit op grote afstand van een maritieme taakgroep te doen. Desondanks kan het voorkomen dat een onderzeeboot een torpedo lanceert tegen een maritieme taakgroep of een afzonderlijk schip. Een verdediging tegen torpedo's is daarom noodzakelijk.

Uitwerking
Een volledig torpedo defensiesysteem bestaat uit twee delen. Een systeem ter misleiding of verstoring van torpedo's (*Softkill*) en een systeem om torpedo's uit te schakelen (*Hardkill*). Op dit moment is alleen het *Softkill* systeem grotendeels 'van de plank' verkrijgbaar. Een effectief *Hardkill* systeem vereist nog nader onderzoek en ontwikkeling. Dit project betreft alleen de verwerving van het *Softkill* systeem.

Het *Softkill* torpedo Defensiesysteem is bedoeld voor de twee *Anti Submarine Warfare* (ASW-)fregatten, *Landing Platform Dock* Zr.Ms. Johan de Witt en het bevoorradingschip *Joint Support Ship* (JSS). Deze schepen zijn in beginsel inzetbaar in omstandigheden met een hoge dreiging van vijandelijke onderzeeboten. Ook de huidige M-fregatten zijn in deze omstandigheden inzetbaar, maar gezien het naderende einde van hun levensduur zullen

deze schepen om redenen van doelmatigheid niet meer worden voorzien van het systeem.

Innovatie
Om vijandelijke torpedo's beter te kunnen detecteren, ontwikkelt en beproeft TNO de software van bestaande sonarsystemen. Hiervoor worden nieuwe algoritmes getest. Ook wordt een bestaande actieve sonar doorontwikkeld voor verbeterde detectie van inkomende torpedo's.

- Relatie met andere projecten**
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief behoeftestelling Verwerving *Softkill* torpedo Defensiesysteem (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 229)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	100-250	A						
DPO 2024	50-250							
DPO 2025	50-250		Commercieel vertrouwelijk					

Commercieel vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2041
DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2041
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2041

Belangrijke wijzigingen
Defensie verkent welke leverancier aan de behoefte kan voldoen. De B-brief wordt eind 2025 verwacht. Met de aanvulling inzetvoorraden verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging

Behoefte
Het project combineert de maatregelen ‘Verwerving *Ballistic Missile Defence* interceptiecapaciteit’, ‘Deelname ontwikkeling vervanging SM-2 familie’ en ‘Vervanging *Standard Missile 2 Block IIIA*’ uit de Defensienota 2022.

Uitwerking
De huidige LC-fregatten beschikken over een gelaagde verdediging met verschillende typen raketten die elkaar aanvullen qua bereik. Dat betreft de SM-2 raketten voor de grote afstand, Goalkeeper-snelvuurkanons voor de nabijverdediging en de *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 raketten voor de afstand daar tussenin.

Ook voor de nieuwe LC-fregatten wil Defensie een gelaagde verdediging toepassen met effectieve wapens voor kortere en langere afstanden. Defensie streeft naar de aanschaf van een familie van wapens van dezelfde fabrikant die deze *Military-off-the-Shelf* (MOTS) kan leveren. De aanschaf bij één leverancier zorgt voor een goede onderlinge samenhang van de afzonderlijke wapens, maakt de integratie van de nieuwe raketten in de vervangende LC-fregatten makkelijker en is doelmatiger bij het onderhoud.

Innovatie
De bewapening tegen hypersonische dreigingen is nog in ontwikkeling. Bij dit materieelproject sluit Defensie aan bij twee onderzoeksprojecten van het Europees Defensiefonds (EDF) de *Hypersonic Defence Interceptor Study* (HYDIS) en het *Hypersonic Defence Interceptor Programme* (HYDEF), voor de ontwikkeling van een interceptiecapaciteit tegen deze wapens. Nederland is betrokken bij HYDIS. Deze onderzoeksprojecten zijn nog niet voldoende gevorderd om voor het project ‘Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging’ een keuze voor verwerving te kunnen maken.

- Relatie met andere projecten
- Vervanging LC-fregatten
- Relevante Kamerstukken
- Brief Behoeftestelling ‘Vervanging LC-fregatten’ en ‘Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging’ (A-brief) d.d. 1-3-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 426)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
		A	B					
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2024	1000-2500							
DPO 2025	1000-2500							

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2027
DPO '24 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor het eerst opgenomen in het DPO. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen

Behoefte
Voor operaties hoog in het geweldsspectrum, eventueel ver weg van huis, heeft de Commando Zeestrijdkrachten behoefte aan versterking van de luchtverdediging. Ook is meer vuurkracht nodig bij het bestrijden van gronddoelen bij amfibische operaties van het Korps Mariniers. Deze capaciteit kan ook bijdragen aan andersoortige operaties in het lucht- of landdomein.

Daarnaast versterkt de Rijksoverheid de bescherming van de vitale infrastructuur op de Noordzee zoals windmolens, booreilanden, en data- en stroomkabels. Defensie spoort dreigingen op en heeft daarvoor meer capaciteiten nodig.

Uitwerking
Defensie kan deze behoeften vervullen met de aanschaf van twee vaartuigen met een kleine bemanning. Op een vaartuig worden containers met de bewapening en apparatuur geplaatst die voor een specifieke missie nodig zijn. Het gaat om producten die snel en ‘van de plank’ (*Military-off-the-Shelf*, MOTS) verkrijgbaar zijn.

Ondersteuning LC-fregatten
De Commando Zeestrijdkrachten hanteert het concept van ‘gedistribueerd optreden’ waarbij een LC-fregat wordt ondersteund door een vaartuig met een aanvullende rakettenvoorraad die het fregat op korte afstand volgt. Deze raketten staan in containers op het achterdek van het ondersteuningsvaartuig. Het LC-fregat geeft de lanceercommando’s voor de raketten en geleidt deze naar het doel.

Langeafstandsprecisiemunitie
Voor het bestrijden van de dreiging vanaf het land heeft Defensie behoefte aan precisiewapens die gronddoelen op grote afstand kunnen uitschakelen. De aan te schaffen wapensystemen hebben een bereik van enkele honderden kilometers en kunnen enige tijd in het doelgebied rondvliegen (loitering) alvorens te worden ingezet.

Onderwaterdrones
Voor onderzoek onder water op de Noordzee verwerft Defensie ‘van de plank’ onderwaterdrones waarvoor geen ontwikkeltraject nodig is. Defensie beziet of het mogelijk is aan te sluiten bij vergelijkbare drones die de Commando Zeestrijdkrachten al in gebruik heeft. De nieuwe drones worden voorzien van moderne sensoren met een groot bereik om verdachte objecten op te sporen en te identificeren. De ondersteuningsvaartuigen zelf krijgen bovenwatersensoren om de activiteiten van verdachte schepen vast te leggen voor bewijsvoering.

Relatie met andere projecten
Geen

Relevante Kamerstukken
• Brief project Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen (A/B-brief) d.d. 24-10-2024 (Kamerstuk 27 830 nr. 446)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	250-1000	A/B	D					

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2041
DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2041
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2041

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Vervanging LC-fregatten

Behoefte

De huidige Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) van het Commando Zeestrijdkrachten vormen een belangrijk deel van de gevechtskracht op zee. Zij kunnen een maritieme taakgroep, civiele schepen en kustgebieden beschermen tegen dreiging uit de lucht en het commando voeren over een maritieme taakgroep. In de loop van de jaren '30 zijn deze marineschepen echter aan vervanging toe.

Uitwerking

De hoofdtaak van de nieuwe LC-fregatten is onveranderd: de verdediging tegen luchtdreiging waarbij zij een maritieme taakgroep van meerdere schepen beschermen. Ook civiele schepen, kustgebieden en belangrijke objecten op zee zoals booreilanden kunnen worden beschermd. De nieuwe LC-fregatten zijn geschikt voor optreden in het hoogste deel van het geweldsspectrum. Ze kunnen bovendien een staf aan boord nemen om het commando te voeren over een maritieme taakgroep.

De NAVO streeft naar een geïntegreerde lucht- en raketverdedigingscapaciteit voor de bescherming van het Europese grondgebied en bondgenootschappelijke eenheden (*Integrated Air and Missile Defence*, IAMD). Nederland heeft de ambitie zijn IAMD-capaciteiten substantieel te versterken en NAVO-tekorten op deze gebieden te verminderen. De vier huidige LC-fregatten worden één op één vervangen. Daarmee

kan Defensie blijven voldoen aan wat de NAVO van ons verwacht. Met de gebruikelijke cyclus van opwerken naar inzet, de inzet zelf, en het onderhoud beschikt Defensie structureel over minstens twee inzetbare LC-fregatten.

Innovatie

Bij het ontwerp en de bouw van marineschepen is innovatie onmisbaar. Nederlandse kennisinstituten zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het nieuwe LC-fregat te laten voldoen aan de gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

Relatie met andere projecten

- Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging 127 mm kanon LC-fregatten
- Vervanging *Close-In Weapon System*
- Vervanging *Maritiem Surface-to-surface missile*
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling 'Vervanging LC-fregatten' en 'Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging' (A-brief) d.d. 1 maart 2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 426)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	>2500							
DPO 2024	>2500	A						
DPO 2025	>2500			B				

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2024-2048
DPO '24 (vorig tijdvak)n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak)2024-2038

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Verwerving Amfibische Transportschepen

Behoefte

De twee huidige amfibische transportschepen (Landing Platform Docks, LPD's) vormen een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. De LPD's bereiken over enkele jaren het einde van hun geplande levensduur en vervanging is daarom aan de orde. Daarnaast beschikt het Commando Zeestrijdkrachten voor patrouille- en andere taken over vier *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) die in de jaren '30 aan vervanging toe zijn. Dit project combineert de vervanging van beide scheepsklassen door één nieuwe klasse.

Uitwerking

Bij amfibische operaties brachten amfibische transportschepen de eenheden van het Korps Mariniers en hun ondersteuning naar een plek in het inzetgebied. De LPD's kunnen daarbij worden ondersteund door het *Joint Support Ship*. Afhankelijk van de dreiging wordt deze amfibische taakgroep beschermd door fregatten. Vanaf de amfibische transportschepen gaan de mariniers en hun materieel straks op meerdere plekken aan land met behulp van landingsvaartuigen en helikopters. De nieuwe schepen kunnen net als de huidige LPD's meerdere landingsvaartuigen meenemen in hun interne dok en middels takels aan de zijkant van het schip. Helikopters en onbemande systemen kunnen opereren vanaf een helikopterdek.

De OPV's zijn ontworpen voor taken lager in het geweldsspectrum dan die voor fregatten. Deze schepen hebben

in de loop der jaren hun waarde bewezen als stationsschip in het Caribisch gebied en bij onder andere drugsbestrijding in het Caribisch gebied, piraterijbestrijding in de wateren bij Somalië en humanitaire hulpverlening na orkanen op de Bovenwindse Eilanden van het Koninkrijk.

Voor de vervanging van de twee LPD's en vier OPV's heeft Defensie behoefte aan zes Amfibische Transportschepen die geschikt zijn voor een veelheid van taken, uiteenlopend van amfibische operaties tot maritieme veiligheidsoperaties en humanitaire hulpverlening. Het aantal van zes schepen is nodig om de huidige taken te blijven uitvoeren. Dit aantal breed inzetbare schepen vergroot de flexibiliteit bij het aanwijzen van een schip voor een bepaalde missie, en de keuze voor één scheepsklasse in plaats van twee vergroot de doelmatigheid. Een van de permanente taken van het Commando Zeestrijdkrachten is het leveren van een stationsschip in het Caribisch Gebied. Deze taak kan in de toekomst ook worden vervuld door een van de Amfibische Transportschepen. Voor geplande of ongeplande amfibische of andersoortige operaties is straks eveneens meer flexibiliteit.

Innovatie

Bij het ontwerp en de bouw van marineschepen is innovatie onmisbaar. Nederlandse kennisinstituten zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het Amfibische Transportschip te laten voldoen aan de

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2024	1000-2500	A						
DPO 2025	1000-2500			B				

Verwerving Amfibische Transportschepen (vervolg)

gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten en nog gaat gebeuren bij de LC-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV)
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Verwerving Amfibische Transportschepen (A-brief) d.d. 06-03-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 327)

Land materieel

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2010-2013
DPO '24 (vorig tijdvak)2015-2028
DPO '25 (huidig tijdvak)2015-2028

Belangrijke wijzigingen
Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft
Defensie extra munitie voor dit project.

155mm Precision Guided Munition
(PGM) voor de PzH2000

Behoefte
Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte, heeft de krijgsmacht de Pantserhouwitser PzH2000NL ter beschikking. De effectiviteit en doelmatigheid van de PzH2000NL worden verder verbeterd door het gebruik van precisiemunitie. Hierdoor is minder munitie nodig om een doel uit te schakelen. Daarnaast neemt door het gebruik van precisiemunitie het risico van ongewenste nevenschade (*collateral damage*) af. Dit project voorziet in de aanschaf van precisiemunitie voor de PzH2000NL.

Uitwerking
Precisiemunitie bestaat uit twee munitiesoorten: *Course Correcting Fuses (CCF's)* en *Precision Guided Munition (PGM)*. Bij de opstart van het project is gebleken dat lasergeleide projectielen (behorende tot de PGM), die voldoen aan de projecteisen, niet op de markt waren. Daarvoor in de plaats zijn *Precision Guided Kits* aangeschaft. Dit zijn gps-koppen die op reguliere 155mm granaten geschroefd worden. Er is in 2021 een *Letter of Order and Acceptance* getekend voor PGM, waarvan de levering in 2026 wordt voorzien. Dit project verloopt via *Foreign Military Sales*, waarbij de verwerving via de overheid van de Verenigde Staten plaatsvindt.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Midlife Update (MLU)* voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)
- Relevante Kamerstukken**
- Kamerbrief Aanvullende bestelling munitievoorrade d.d. 14-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 434)
 - Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
 - Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
 - Brief Verwerving Precision Guided Munition voor Pantserhouwitsers d.d. 20-02-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 146)
 - Brief Verwerving Precision Guided Munition voor de PzH-2000 d.d. 27-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 144)
 - Brief Behoeftestelling Precision Guided Munition voor de PzH-2000 (A-brief) d.d. 07-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	100,9	51,0	20,1	16,3	13,5			
DPO 2025	101,6	52,3	35,7	13,6				

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2021-2027

DPO '24 (vorig tijdvak)

2020-2027

DPO '25 (huidig tijdvak)

2020-2028

Belangrijke wijzigingen

Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten

Behoefte

In een wereld die onveiliger wordt en aan verandering onderhevig is, moet Defensie niet alleen slagkracht, maar ook het voortzettingsvermogen verder versterken. Defensie vergroot daarom de inzetvoorraad voor onder andere munitie. De Patriot PAC-3 raket maakt deel uit van de munitietypen waarvoor de inzetvoorraad aangevuld moet worden. De Patriot systemen van Defensie spelen een belangrijke rol bij de verdediging tegen een scala aan luchtdreigingen, zoals vliegtuigen, helikopters, tactische ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

Uitwerking

Dit project voorziet in de aanschaf van PAC-3 raketten die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Daarnaast omvat het project de verwerving van aanvullende raketten voor certificering en testen gedurende de levensduur. De productie van PAC-3 raketten richt zich op de modernere PAC-3 raket in de *Missile Segment Enhancement (MSE)* variant. Deze heeft een grotere hoogte en bereik dan de oudere PAC-3 variant en is ook geschikt voor de verdediging tegen moderne, snelle en wendbare types ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

De overeenkomst met de Amerikaanse overheid voor de levering van de raketten is in 2021 ondertekend, de levering van de raketten is voorzien in de periode 2026 t/m 2027. In verband met een afwijkend fiscaal jaar lopen de betalingen lopen door tot in 2028.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Verlenging levensduur Patriot

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten (A-brief) d.d. 13-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 304)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	100-250	107,4	58	1,9	18,1	12,6	12,9	8,6
	DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015
DPO '24 (vorig tijdvak)	2020-2028
DPO '25 (huidig tijdvak)	2020-2028

Belangrijke wijzigingen

De levering van de initiële serie is medio 2024 afgesloten met een E-brief. Als gevolg van de investeringen uit de Defensienota 2024 worden 72 Boxers met 30mm toren verworven. Hiertoe is het budget opgehoogd.

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Behoefte

Pantservoertuigen vormen de basis van het operationeel grondgebonden optreden. Bij het grondgebonden optreden worden deze pantservoertuigen gebruikt voor vuurkracht, bescherming, mobiliteit, commandovoering, inlichtingen en verzorging. Dit project betreft de vervanging van pantserrups commandovoertuigen M-577 en de diverse typen pantserrupsvoertuigen YPR door het Groot Pantserwielvoertuig Boxer.

Uitwerking

Het project omvatte initieel de internationale ontwikkeling en serieproductie van het pantserwielvoertuig Boxer. Het betrof de ontwikkeling van een gemeenschappelijk basisvoertuig en specifieke landgebonden missiemodules. Voor Nederland zijn dit de volgende vier versies voor operationeel gebruik: commandopost, ambulance, vracht en genie. In 2006 is voor de serieproductie een contract getekend, voor levering van 200 voertuigen voor Nederland en 272 voertuigen voor Duitsland. De voertuigen zijn uitgeleverd tot en met 2018. Het project is in 2019 verlengd tot en met 2024 als gevolg van de meerbehoefte aan extra Boxers in ambulance-uitvoering en verbeterde nachtzichtapparatuur. Defensie verwerft ook 41 extra Boxer pantserwielvoertuigen als gevolg van de versterkingsmaatregelen uit de Defensienota 2022. Daarnaast worden er 72 Boxers met onbemenste toren (*Remote Controlled Turret 30mm*) verworven in samenwerking met Duitsland.

De Boxers worden mede geproduceerd bij Rheinmetall-Nederland vestiging Ede. Hier worden eveneens Boxers voor de krijgsmachten van Groot-Brittannië, Duitsland en Litouwen geproduceerd.

Relatie met andere projecten

- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Programma Foxtrot
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief deelproject Groot Pantserwielvoertuig Boxer (E-brief) d.d. 23-09-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 445)
- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Groot Pantserwielvoertuig (D-brief) d.d. 18-10-2006 (Kamerstuk 26 396, nr. 63)
- Brief inzake toelichting op programma van eisen en vergelijking GTK-project met ongevraagd alternatief RDM (Piranha) (B/C-brief) d.d. 24-01-2001 (Kamerstuk 26 396, nr. 6)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000-X, nr. 74)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2026
----------------	-----------

DPO '24 (vorig tijdvak)	2020-2028
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

DPO '25 (huidig tijdvak)	2020-2028
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

Belangrijke wijzigingen

In 2024 is het contract getekend voor de leveringen van de contra-mobiliteitsmunitie. De eerste artikelen binnen dit project zijn begin dit jaar geleverd. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verworft Defensie extra munitie voor dit project.

Ground based Area Access Denial (GAAD)

Behoefte

De Nederlandse krijgsmacht moet kunnen optreden in omstandigheden met een hoog geweldsniveau. Hierbij zijn effectieve hindernissen van groot belang om andere partijen toegang tot gebieden te ontzeggen. Landeenheden hebben dan ook behoefte aan effectieve contra-mobiliteitsmiddelen om robuuste hindernissen op te werpen. Dit wordt ook wel *Ground based Area Access Denial* (GAAD) genoemd. Dit project voorziet in middelen om GAAD te kunnen uitvoeren.

Uitwerking

Een combinatie van verschillende deelsystemen gaan invulling geven aan de behoefte aan GAAD-capaciteit. Het betreft contramobiliteitsmunitie, een *remote control* functionaliteit voor de contra-mobiliteitsmunitie en een innovatief *area access denial* systeem. Defensie zoekt samenwerking met Duitsland voor de ontwikkeling van een nieuw, innovatief contramobiliteits-systeem. Voor het innovatief *area access denial* systeem wordt onderzocht welke mix van innovatieve middelen de gewenste effecten kunnen genereren alvorens over te gaan tot de verwerving hiervan. Naast de scherpe munitie is ook een hoeveelheid munitie nodig voor opleiding en training. Dit betreft instructie-, exercitie- en oefenmunitie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project *Ground based Area Access Denial* (A-brief) d.d. 05-10-2018 (Kamerstuk 33 763, nr. 144)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk
DPO '24 (vorig tijdvak)
2014-2023
fase 1: 2019-2023
fase 2: 2023-2028
DPO '25 (huidig tijdvak)
2019-2023
fase 1: 2019-2023
fase 2: 2024-2029

Belangrijke wijzigingen
De eerste acht voertuigen zijn na de upgrade uitgeleverd aan Defensie. Door verlenging van de assemblagetijd wordt de planning stabiel. Hierdoor loopt het project een jaar langer door.

Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig

Behoefte
Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden hoog te houden is onderhoud onontbeerlijk. Om zware (pantser)voertuigen te bergen zijn zware bergingsvoertuigen noodzakelijk. Hiervoor beschikt Defensie over 25 Leopard-2 bergingstanks. Door een operationele en technische upgrade wordt de levensduur van deze voertuigen verlengd.

Uitwerking
De voertuigen van Defensie die tijdens een operatie niet meer kunnen rijden, moeten worden geborgen. Er moeten voldoende Leopard-2 bergingstanks beschikbaar zijn als bergingsvoertuig voor al het zware materieel zoals de CV90, Boxer, Pantserhouwitzer, genie- en doorbraaktank, de brugleggende tank, en in de toekomst de gevechtstank. Na de uitvoering van de operationele en technische upgrade kan de Leopard-2 bergingstank tot aan het einde van de (verlengde) levensduur zijn bergingstaak vervullen. Het project wordt in twee fasen uitgevoerd: in de eerste fase zijn vier Leopard-2 bergingstanks gemodificeerd. In de tweede fase volgen de overige 21 voertuigen. Het eerste bergingsvoertuig met upgrade is in 2022 uitgeleverd.

- Relatie met andere projecten
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
 - Verwerving Leopard 2A8 gevechtstanks
- Relevante Kamerstukken
- Brief Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig (A-brief) d.d. 11-03-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 125)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	104,7	41,2	19,5	18,9	10,8	14,4		
	DPO 2025	108,3	31,8	21,1	18,6	22,0	14,9		

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2023-2027
DPO '24 (vorig tijdvak) 2023-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen
Het deelproject LIVS '120mm mortieren voor twee landmachtbrigades en het Korps Mariniers' is met het additionele budget uit de Defensienota 2022 uitgebreid. Hierdoor is de looptijd van het programma met drie jaar verlengd. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Behoefte
Defensie beschikt over gevechtseenheden die snel over grote afstanden zijn in te zetten. De inzet van deze eenheden in het volledige geweldsspectrum, binnen alle hoofdtaken en in de context van het moderne gevechtsveld vereist adequate ondersteuning, waaronder grondgebonden vuursteun. LIVS moet voorzien in vuursteuncapaciteit die vergelijkbaar is met de huidige capaciteit, maar sneller gereed is om vuursteun te leveren, preciezer is, een groter bereik heeft en effectief is tegen bepantserde doelen.

Uitwerking
Het programma LIVS bestaat uit drie deelprojecten:
1. 120mm mortieren voor twee brigades en het Korps Mariniers;
2. Mortiersysteem op een CV90 onderstel voor de 43e brigade + 120mm munitie;
3. *Loitering munitions*.

Na voltooiing van dit programma zullen alle brigades van het Commando Landstrijdkrachten en de bataljons van het Korps Mariniers in de toekomst over deze capaciteit beschikken. De scope van het product (120mm mortier) is gewijzigd en gaat van een losse mortier naar automatische en geïntegreerde mortieren op verschillende platformen. De munitie wordt in deze projecten integraal meegenomen, inclusief de verwerving van *Precision Guided Munition* (PGM 120mm).

- Relatie met andere projecten**
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Licht Indirect Vurend Systeem (A-brief) d.d. 17-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 326)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	250-1000	A						
	DPO 2025	250-1000	A						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2027

DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

De omvang van het project is herzien met als resultaat een lager aantal te bewerken voertuigen alsmede een verlaging van het aantal uit te voeren werkpakketten. De verwachte contractering van het resterende deel van de MLU vindt plaats in 2025.

Midlife Update (MLU) Bushmaster

Behoefte

Defensie beschikt over 102 Bushmaster-pantserwielvoertuigen die in gebruik zijn bij het Commando Landstrijdkrachten. Defensie heeft in 2006 Bushmasters aangekocht en deze zijn in meerdere missies intensief ingezet. Het Bushmaster-pantserwielvoertuig is ingedeeld bij eenheden in een (gevechts-) ondersteunende rol en kent een veelzijdig gebruiksprofiel. De Bushmaster is in uiteenlopende profielen ingedeeld binnen de landstrijdkrachten zoals commandovoering, logistiek, genietaken en explosieve opruiming. Daarnaast zijn 15 Bushmaster voertuigen ondergebracht in een centrale pool waardoor deze snel beschikbaar zijn voor inzet in missies. Het doel van de MLU is de Bushmasters operationeel relevant, toekomstbestendig en technisch inzetbaar te houden.

Uitwerking

De werkzaamheden omvatten een breed spectrum aan maatregelen voor de verbetering van de bescherming, de vuurkracht, de mobiliteit, het waarnemingsvermogen, de commandovoering, de instandhouding en de training. Het project omvat zowel aanpassingen die voor nagenoeg de hele Bushmaster-vloot gelden als specifieke aanpassingen op varianten van de Bushmaster. Ook worden varianten voorzien van een secundaire energiebron. Hierdoor vermindert het gebruik van de voertuigmotor bij statisch optreden en verlaagt dit de warmte- en geluidsuitstraling. Daarnaast beperkt dit het brandstofverbruik en reduceert het de CO₂-uitstoot. Het project

wordt uitgevoerd tot en met 2028. Naar verwachting worden de eerste aangepaste Bushmasters vanaf 2026 in gebruik genomen.

Relatie met andere projecten

- Initiële Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)
- Programma Foxtrot
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* Bushmaster (A-brief) d.d. 14-12-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 348)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk

25-100

DPO 2024

50-250

DPO 2025

50-250

t/m 2024

A

A

2025

2026

2027

2028

2029

2030

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2026

DPO '24 (vorig tijdvak) 2021-2028

DPO '25 (huidig tijdvak) 2021-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Midlife Update (MLU) Fennek

Behoefte

De veiligheidsomgeving is in de afgelopen jaren veranderd. Dreigingen zijn complexer geworden en daarbij is het belang van het snel verzamelen, verwerken en analyseren van informatie vergroot. Dit blijkt ook uit de hogere eisen die de NAVO stelt aan capaciteiten die informatie vergaren. De Fennek vervult uiteenlopende functies binnen het optreden van het Commando Landstrijdkrachten. De Fennek levert bijvoorbeeld een belangrijke bijdrage aan informatievergaring. Het doel van de MLU is de Fennek technisch inzetbaar en operationeel relevant te houden tijdens de resterende levensduur.

Uitwerking

De werkzaamheden omvatten een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten bescherming, vuurkracht, mobiliteit, waarneming, commandovoering, training en instandhouding. Om te blijven voldoen aan de eisen op het gebied van commandovoering en informatieverwerking, inclusief integratie van de hiervoor benodigde middelen, wordt de MLU Fennek nauw hierop afgestemd. De serieproductie vindt plaats bij Van Halteren Technologies in Nederland. Het eerste serievoertuig is aan Defensie geleverd in 2022. De MLU duurt tot en met 2028.

Relatie met andere projecten

- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update Fennek* (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 214)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	250-1000	A						
DPO 2025	550,4	71,4	128,3	126,9	99,7	124,0		

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2026
DPO '24 (vorig tijdvak) 2020-2030
DPO '25 (huidig tijdvak) 2020-2030

Belangrijke wijzigingen
Duitsland is als *lead nation* in gesprek met de leverancier over de samenstelling van het MLU-pakket.

Midlife Update (MLU) voor de
Pantserhouwitzer 2000NL
(PzH2000NL)

Behoefte
Het Commando Landstrijdkrachten heeft de PzH2000NL ter beschikking om slagkracht te leveren ter ondersteuning van manoeuvre-eenheden en ter ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte. Om deze ondersteuning en slagkracht te kunnen blijven garanderen, is een *Midlife Update* (MLU) van het systeem noodzakelijk. Dit project voorziet in een MLU van de PzH2000NL waardoor deze technisch inzetbaar en operationeel relevant blijft tijdens de resterende levensduur.

Uitwerking
Dit project is een binationale samenwerking met Duitsland. De werkzaamheden omvatten onder andere het moderniseren van de voertuigelektronica en het vervangen van het interne ventilatiesysteem. Dit moet de beschikbaarheid van het systeem verbeteren. Daarnaast wordt het laadsysteem aangepast, zodat het mogelijk wordt om ook met langedrachtprojectielen de reguliere vuursnelheid te behalen. Ten slotte wordt de bepantsering gemoderniseerd en wordt het zicht bij verplaatsingen bij duisternis verbeterd door aanpassing van de nachtzichtapparatuur. In totaal krijgen 45 Pantserhouwitsers een MLU. De scope van het project wordt aangepast en geharmoniseerd met Duitsland.

- Relatie met andere projecten**
- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000
- Relevante Kamerstukken**
- Brief *Midlife Update* (MLU) voor de Pantserhouwitzer 2000NL (PzH2000NL) (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 263)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	50-250	A						
DPO 2025	50-250	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2011-2014
DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijziging
De verificatiefase duurt langer. In overleg met het Commando Landstrijdkrachten zal de planning worden aangepast. De laatste leveringen van de serieproductie vinden naar verwachting in 2027 plaats.

Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Behoefte
Uitgestegen en gemotoriseerd optreden van militairen is de basis voor het grondgebonden gevecht. Het Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL vormt één van de basismiddelen voor dit optreden. Om het wapensysteem technisch inzetbaar te houden tot aan het einde van de levensduur en de operationele relevantie te waarborgen binnen de huidige veiligheidscontext is een *Midlife Update* (MLU) benodigd.

Uitwerking
Dit project voorziet in de MLU van de CV90 en een verhoging van de bescherming en de vuurkracht in verband met huidige en toekomstige dreigingen. Deze dreigingen variëren van *Explosively Formed Projectiles* (EFP) tot diverse moderne types *Rocket Propelled Grenades* (RPG) inclusief projectielen. Het contract is in 2021 getekend om 122 CV90 voertuigen te moderniseren. De serieproductie vindt plaats bij Van Halteren Technologies in Nederland. De eerste gemoderniseerde gevechtsvoertuigen van de serieproductie zijn geleverd in 2025. Defensie ontvangt de laatste voertuigen naar verwachting in 2027.

Innovatie
De CV9035NL wordt van een modern *active protection system* (APS) voorzien als bescherming tegen antitankraketten en drones.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
 - Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
 - Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) *Midlife Update* (MLU) van het project Infanteriegevechtsvoertuig CV9035NL (D-brief) d.d. 10-11-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 320)
 - Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) d.d. 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396, nr. 40)
 - Brief Behoeftestelling *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 262)
 - Brief Behoeftestelling Verwerving CE-pakketten IGV (A-brief) d.d. 11-11-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 104)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	843,2	398,3	174,1	224,6	43,3	2,9		
	DPO 2025	863,2	281,6	160,1	174,1	179,5	67,9		
	Effect op exploitatie	98,4			6,3	6,4	6,5	6,5	6,5

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectpanning

Oorspronkelijk

2019-2021

DPO '24 (vorig tijdvak)

2020-2027

DPO '25 (huidig tijdvak)

2020-2029

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft de eerste Multi Missie Radar systemen van Thales NL in gebruik genomen.

Zoals in de D-brief 'Vervanging MRAD & SHORAD' is gemeld, schaft Defensie acht extra radars voor de lucht- en raketverdediging aan. Tevens schaft Defensie nog vier radars aan naar aanleiding van de aanvullende investeringen gericht op de versterking van de lucht- en raketverdediging. Het totaal komt daarmee op 30 MMR-systemen voor de Nederlandse krijgsmacht. Als gevolg hiervan is het projectbudget opgehoogd en is de projectplanning verlengd met twee jaar.

Multi Missie Radar (MMR)

Behoefte

Om effectief te kunnen optreden is een sterke inlichtingenpositie een vereiste. Inlichtingen zijn essentieel voor een goede *situational awareness* en in het bijzonder ook voor de bestrijding van vijandelijke grondwapens. Met het einde van de levensduur van de huidige Wapen Locatie Radar ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit. Omdat daarnaast de dreiging van aanvallen met *Rockets, Artillery and Mortars* (RAM) en van kleine onbemande vliegtuigen (*Class 1-UAV* of drones) toeneemt, moet de capaciteit ook deze nieuwe dreigingen kunnen onderkennen. De toename van de luchtverdedigingscapaciteit vraagt om een toename van de detectiecapaciteit.

Uitwerking

Binnen dit project wordt de Multi Missie Radar van Thales NL verworven. Tevens is er veel internationale belangstelling voor aanschaf via het Nederlandse contract en hebben Noorwegen, Denemarken en Litouwen de radars gekocht. De levering van de Noorse, Deense en Litouwse systemen is voorzien vanaf half 2026 tot eind 2029.

Innovatie

Het concept voor de MMR wordt in een intensieve samenwerking tussen het Commando Landstrijdkrachten en Thales NL ontwikkeld. Het operationele concept voor wapenlocatie en luchtverdediging vormt hierbij de leidraad. Bij de ontwikkeling van de radar is ingezet op een hoog mobiel en snel inzetbaar radarsysteem. De MMR gebruikt dezelfde radarantenne als toegepast op een aantal schepen van het Commando Zeestrijdkrachten. De software is voor een groot deel gelijk aan de marinesystemen, maar geoptimaliseerd voor de toepassing binnen het Commando Landstrijdkrachten.

Relatie met andere projecten

- Initiële *Counter-UAS*-capaciteit
- Raketartillerie
- Vervanging MRAD en SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoefstelling C-RAM en Class 1 UAV-detectiecapaciteit (A-brief) d.d. 21-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 161)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	100-250	A						
	DPO 2025	100-250	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

[illegible]

DPO '24 (vorig tijdvak)	2023-2030
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

DPO '25 (huidig tijdvak)	2023-2030
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

Belangrijke wijzigingen

Nederland heeft als *lead nation* vijf systemen voor Duitsland aangeschaft. De validatie van de raketartilleriesystemen vindt plaats in 2025, waarna aansluitend de uitlevering van deze systemen is voorzien in 2026. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Raketartillerie

Behoefte

Grondgebonden vuursteun over korte, middellange en lange afstand is essentieel in het gevecht. Defensie versterkt daarom de vuursteuncapaciteit voor grondgebonden eenheden. Het project 'Raketartillerie' voorziet in raketartilleriesystemen als nieuwe capaciteit. De raketartilleriesystemen worden samen met de Pantserhouwitsers, sensoren, *command & control* systemen en logistieke ondersteuning ondergebracht in twee afdelingen artillerie. Dit is een significante stap voorwaarts in de versterking van de grondgebonden vuurkracht en geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt.

Uitwerking

Dit project realiseert 20 raketlanceersystemen, waarvan zestien voor twee operationele eenheden van batterijgrootte en vier ten behoeve van logistieke reserve en voor Opleiding & Training (O&T). Daarnaast dient dit project te voorzien in munitie en aanpassing munitievoertuigen, initiële instandhoudingsmiddelen, training, simulatiemiddelen voor O&T en C4I voor de raketlanceersystemen. Tenslotte wordt de aansluiting van deze C4I-middelen gerealiseerd op de bestaande Nederlandse C4I en vuurleidingssysteem en de personele uitbreiding voor de inrichting van het wapensysteemmanagement binnen het Commando Landstrijdkrachten en COMMIT.

- Fase 1: Levering van vier systemen eind 2023 voor het opleidings- en trainingstraject. In deze eerste fase zijn ze ook operationeel in te zetten. De eerste systemen zijn conform planning in 2023 aan Nederland geleverd.
- Fase 2: In 2024 begint de engineering voor de serieproductie. Validatie en levering van deze systemen vindt plaats in 2025 en 2026.
- Fase 3: Doorontwikkeling.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding project Raketartillerie (D-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 392)
- Brief Raketartillerie (A/B-brief) d.d. 18-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 376)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	250-1000	D						
	DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2017-2021
DPO '24 (vorig tijdvak) 2017-2029
DPO '25 (huidig tijdvak) 2017-2029

Belangrijke wijziging
Defensie verwerft vijf Patriot-lanceersystemen (launchers) ter vervanging van de aan Oekraïne gedoneerde systemen, tevens worden twee extra lanceersystemen gekocht. Daarnaast is het budget verhoogd voor de upgrade van alle lanceersystemen.

Verlenging levensduur Patriot

Behoefte
Om te voorzien in bescherming van het NAVO-verdragsgebied en van ingezette eenheden maakt de Nederlands krijgsmacht onder meer gebruik van het Patriot-systeem.
Het systeem is in de afgelopen jaren verouderd. Om de inzet voor lucht- en raketverdediging te kunnen blijven garanderen is levensduur verlengend onderhoud noodzakelijk. Dit project verlengt de levensduur van het Patriot-systeem om te kunnen blijven optreden op alle geweldsniveaus, door middel van expeditieaire of territoriale lucht- en raketverdediging.

Uitwerking
Defensie gebruikt het Patriot-systeem sinds 1987. Het project betreft de vernieuwing en instandhouding van componenten van de Patriot en de aan het wapensysteem verbonden apparatuur. Door het uitvoeren van levensduur verlengende maatregelen aan Patriot wapensysteemcomponenten blijft het systeemtechnisch inzetbaar tot tenminste 2040.
Naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 worden, in plaats van acht, alle lanceersystemen voorzien van een upgrade. Hiermee worden alle systemen op de standaarden van de Verenigde Staten gebracht waardoor ze PAC-3 raketten kunnen verschieten.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
 - Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
 - Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Realisatie verlenging levensduur Patriot (B/D-brief) d.d. 20-10-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 188)
 - Brief Aanschaf van Modern Man Stations d.d. 29-01-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 167)
 - Brief Behoeftestelling verlenging levensduur Patriot (A-brief) d.d. 05-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 159)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2021-2022
DPO '24 (vorig tijdvak) 2022-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen
Vooruitlopend op de definitieve oplossing, worden acht Manticore voertuigen uit het programma DVOW uitgerust met detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit. Deze interim-oplossing zal worden voltooid in 2025. Voor de definitieve vervanging worden momenteel potentiële platformen onderzocht.

Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring

Behoefte
De verdere ontwikkeling van Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) strijdmiddelen zorgt voor steeds meer soorten dreigingen. Om de dreiging te onderkennen en aansluitend de juiste acties tegen deze dreiging te kunnen ondernemen, is detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit benodigd. De huidige verkenningssystemen (FUCHS) zijn technisch en operationeel verouderd. Dit project voorziet in de vervanging van de huidige CBRN-verkenningssystemen.

Uitwerking
Dit project bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt zo snel mogelijk voorzien in twaalf nieuwe CBRN-verkenningssystemen ter vervanging van de FUCHS-systemen op basis van bestaande technologie.

Innovatie
In het tweede deel is een onderzoek gedaan naar noodzakelijke technologische innovatie en wordt aansluitend het resterende deel van de behoefte vervuld.

- Relatie met andere projecten**
- Programma Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling van het project Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 211)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	50-250	A						
DPO 2025	50-250	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2021-2024
DPO '24 (vorig tijdvak) 2022-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Vervanging drijvende brugslagcapaciteit

Behoefte
Brugslagcapaciteit draagt bij aan de mobiliteit van grondgebonden eenheden. De huidige vouwbrug voldoet niet aan de operationele eisen die de NAVO aan deze capaciteit stelt en is al langere tijd toe aan vervanging. Met dit project wordt de huidige brugslagcapaciteit vervangen door een nieuwe pontonbrug (bestaande uit midden- en eindpontons) en boten om de brug(delen) te verplaatsen en in positie te houden.

Uitwerking
Met nieuwe brugslagcapaciteit wordt de problematiek met het huidige systeem verholpen. De huidige vouwbrug is technologisch en operationeel achterhaald en voldoet niet aan de NAVO-eisen. Tevens blijft de vouwbrug achter in de bescherming van het personeel. Na realisatie van dit project beschikt de krijgsmacht over brugslagcapaciteit die technisch en operationeel toekomstbestendig is en voldoet aan de capaciteitendoelstellingen van de NAVO en de afspraak voor nationale inzet. Dit project draagt rechtstreeks bij aan de modernisering van onze krijgsmacht en de versterking van de operationele (gevechts-) ondersteuning.

- Relatie met andere projecten**
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Vervanging drijvende brugslagcapaciteit (A-brief) d.d. 17-09-2019 (Kamerstuk 27830 nr. 287)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	60,2	20,6	33,1	5,0	1,5			
DPO 2025	62,1	13,2	37,5	5,1	6,3			

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2027
69,8%	69,8%

DPO '24 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

De Europese aanbesteding voor het *Short Range Anti-Tank* (SRAT) systeem heeft tot een succesvolle gunning geleid. Het contract is in 2024 getekend. De eerste leveringen zijn gepland in 2026. Daarnaast is het project uitgebreid en wordt via NSPA het 'Carl-Gustaf M4' anti-tank systeem verworven.

Dit anti-tank wapen versterkt de gelaagde pantserbestrijdingscapaciteit. Deze Europese vraagbundeling gebeurt door NSPA. Hierdoor wordt het project verlengd tot en met 2029. Ook wordt het projectbudget verhoogd en blijft commercieel vertrouwelijk. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit

Behoefte

De krijgsmacht moet hoog in het geweldsspectrum kunnen optreden tegen een tegenstander van gelijkwaardig niveau. Hoogwaardige technologie verspreidt zich snel en potentiële tegenstanders kunnen zich bijvoorbeeld met actieve beschermingssystemen (APS) beter beschermen tegen anti-tank wapens. Om effectief op te kunnen treden is daarom een verbeterde anti-tank capaciteit nodig. Daarnaast is het bij het optreden tegen een gelijkwaardige tegenstander van groot belang dat ook ondersteunende eenheden zichzelf kunnen beschermen. Hiervoor is een licht en eenvoudig te bedienen anti-tank wapen nodig. De inzetvoorraad munitie die voor deze SRAT-capaciteit wordt mee verworven is gedimensioneerd op een deel van de inzetvoorraad voor optreden in de eerste hoofdtak. Verdere aanvulling van de inzetvoorraad vindt plaats binnen het programma Aanvulling inzetvoorraad munitie.

Uitwerking

Er wordt een eenvoudig te bedienen, licht *Very Short Range Anti-Tank* systeem verworven voor gebruik door lichte gevechtseenheden en ondersteunende eenheden. Deze lichte VSRAT systemen zijn reeds uitgeleverd in 2024. Eveneens wordt een nieuw *Military-off-the-shelf* SRAT-systeem verworven dat wordt ingedeeld bij gevechtseenheden.

Daarnaast wordt via NSPA het 'Carl-Gustaf M4' anti-tank systeem verworven. De Europese gebruikersgroep van het Carl-Gustav anti-tank systeem omvat onder meer Noorwegen, Zweden, Denemarken, Estland, Letland, Litouwen, België, Polen, Tsjechië, Slowakije en Oostenrijk.

Daarnaast is een toekomstig SRAT-systeem nodig dat opgewassen is tegen voertuigen met moderne APS. Dit systeem wordt later verworven, hiervoor wordt eerst samen met Duitsland een onderzoek uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank capaciteit (A-brief) d.d. 10-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 324)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2030
DPO '24 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2030

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.
Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)

Behoefte
De huidige MRAT systeem is technisch en operationeel obsoleet en dient vervangen te worden. De vervangende capaciteit dient de mogelijkheid te hebben om vijandelijke gevechtsvoertuigen, bunkers, gevechtsoptellingen en helikopters op grote afstand te kunnen uitschakelen (*stand-off*). Dit is essentieel voor de veiligheid van onze militairen.

Uitwerking
Om vijandelijke gevechtsvoertuigen op grotere afstand te kunnen uitschakelen, moet Defensie beschikken over moderne lanceersystemen met sterk verbeterde optische middelen voor doeldetectie en raketgeleiding, waardoor het effectieve bereik in combinatie met de SPIKE LR-2 raket tot een afstand van 5.000 meter volledig kan worden benut. Tevens moet het systeem doelen zonder een directe zichtlijn via een coördinaat onder vuur kunnen nemen, waarbij de raket tijdens de vlucht kan worden bijgestuurd.

Defensie verwerft de nieuwe *integrated Command Launching Unit* (iCLU) lanceerinstallaties van de plank (*Military-off-the-Shelf*) bij fabrikant Rafael uit Israël. Het SPIKE anti-tank systeem kent naast Nederland en Duitsland een zeer grote Europese gebruikersgroep, waaronder België, Denemarken, Estland, Finland, Hongarije, Italië, Litouwen, Polen, Roemenië, Spanje, Tsjechië en Zwitserland. Ook NAVO-bondgenoot Canada neemt de SPIKE in gebruik. Met de nieuwe iCLU lanceerinstallatie

- kunnen ook de SPIKE-raketten van de andere Europese gebruikers verschoten worden.
- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanteriegevechts-voertuig (IGV) CV9035NL
 - Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
 - Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Vervanging *Medium Range Anti-Tank* (MRAT) (A-brief) d.d. 19-09-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 442)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	157,5	37,1	62,6	41,3	16,5			

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Oorspronkelijk	2020-2025
DPO '24 (vorig tijdvak)	2024-2030
DPO '25 (huidig tijdvak)	2024-2030

Het contract voor de MRAD & SHORAD capaciteit is in november 2024 getekend. Tevens is met Noorwegen een *Implementing Arrangement* getekend voor het Armoured Combat Support Vehicle (ASCV).

Naar aanleiding van de aanvullende investeringen gericht op de versterking van de lucht- en raketverdediging, schaft Defensie nog twee *Fire Units* met *Medium Range* capaciteit aan. Als gevolg hiervan wordt het projectbudget opgehoogd en blijft dit commercieel vertrouwelijk. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

A large, blue and white radar system mounted on a mobile platform, operating at night under a starry sky. The radar is tilted upwards, and its base is illuminated by ground lights. The background shows a dark, starry sky and some distant lights on the horizon.

Het welslagen van militaire inzet en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht is sterk afhankelijk van effectieve luchtverdediging. De snelle ontwikkeling en proliferatie van vliegtuigen, UAS en Cruise Missiles zorgen ervoor dat het belang van de luchtverdediging en daarbinnen de Medium en Short Range interceptiecapaciteit toeneemt.

Dit project voorziet in de vervanging en uitbreiding van de huidige *Medium Range Air Defence* (MRAD) en *Very Short Range Air Defence* (VSHORAD) capaciteit. Deze vervullen een essentiële rol in de grondgebonden lucht- en raketverdediging en daarmee de bescherming van eenheden, vitale objecten en gebieden.

Met de Defensienota 2022 is aangekondigd de luchtverdedigingscapaciteit, die primair bedoeld is voor de luchtverdediging van landeenheden, te verdubbelen en te organiseren in twee identieke luchtverdedigingsbatterijen. Het project 'Vervanging MRAD & SHORAD' vervangt de materiële component van deze luchtverdedigingscapaciteit. Elke batterij gaat bestaan uit één MRAD *Fire Unit* (FU), twee SHORAD FU's, radar-capaciteit, een aansturende eenheid en een eenheid voor logistieke ondersteuning. Het Commando Landstrijdkrachten zet deze eenheden primair in als luchtverdedigingscapaciteit voor 13 Lichte Brigade en 43 Gemechaniseerde Brigade. Dit geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt

en is een significante stap in de versterking van onze nationale grondgebonden luchtverdediging.

Vergeleken met de huidige capaciteit moet de nieuwe capaciteit kleinere en snellere doelen kunnen onderscheppen, zoals verschillende typen (on)bemande systemen. Dat betekent dat deze capaciteit mobieler en op grotere afstand effectief moet zijn. In aanvulling op SHORAD zal de MRAD-capaciteit zorgen voor bescherming van onze eenheden, vitale objecten en gebieden door op de middellange afstand luchtdoelen te bestrijden. Beide systemen zullen elkaar naadloos aanvullen.

Met de Voorjaarsnota 2024 is de capaciteit uitgebreid met vier extra MRAD FU. Deze worden aangeschaft ter verdediging van Patriot-eenheden en bescherming van de nationale infrastructuur.

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Multi-Missie Radar (MMR)
- Programma Foxtrot
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Verwerving *Combat Counter-UAS*

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	1000-2500	D						
	DPO 2025	1000-2500		Commercieel vertrouwelijk					

Vervanging MRAD & SHORAD (vervolg)

Relevante Kamerstukken

- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (D-brief) d.d. 14 oktober 2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 448)
- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (B2-brief) d.d. 9 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 404)
- Brief Resultaten van de onderzoeksfase MRAD (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 359)
- Brief Behoeftestelling MRAD (A-brief) d.d. 08-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 312)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2030

DPO '24 (vorig tijdvak)

n.v.t.

DPO '25 (huidig tijdvak)

2025-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Verwerving Combat Counter-UAS

Behoefte

De voortdurende oorlog in Oekraïne en de ontwikkelingen in het Midden-Oosten laten het toenemende belang zien van *Unmanned Aerial Systems* (UAS) op het slagveld. Dit onderstreept het belang van Counter-UAS (C-UAS) capaciteit voor de bestrijding van drones in het moderne conflict. De NAVO vraagt Nederland om met prioriteit te investeren in zwaardere gevechtscapaciteiten voor het landoptreden, zoals grondgebonden lucht- en raketverdediging (*Surface Based Air and Missile Defence*) en *Land Manoeuvre formations*. Daarom versterkt Defensie de capaciteiten ter ondersteuning van de zware infanteriebrigade (*Heavy Infantry Brigade*, HIB) en de middelzware infanteriebrigade (*Medium Infantry Brigade*, MIB) met mobiele anti-drone kanonsystemen.

Uitwerking

Dit project richt zich op de bestrijding van kleine UAS. De secundaire dreiging waar deze capaciteit tegen wordt ingezet zijn laagvliegende helikopters en vliegtuigen tot een afstand van vijf kilometer (*Very Short Air Defence*, VSHORAD). Deze capaciteit vergroot de mogelijkheid om eenheden, gebieden en vitale (militaire) infrastructuur zoals vliegbases en havens op een kosteneffectieve manier te beschermen tegen (zwermen) kleine UAS, *loitering munitions*, zeer laagvliegende helikopters en vliegtuigen. *Combat C-UAS* moet haar taak kunnen vervullen in de frontlinie en beschikt daarom over hoogmobiele gepantserde voertuigen. De capaciteit treedt geïntegreerd op met de voorziene MRAD- en SHORAD-capaciteit, en is tevens zelfstandig inzetbaar.

Het project omvat 22 *Combat C-UAS* systemen en systemen voor *command and control*. Het aantal te verwerven systemen is bepaald op basis van de benodigde capaciteit voor de bescherming van de MIB en de HIB.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Initiële *Counter-Unmanned Aircraft Systems* (C-UAS) capaciteit
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Brief Verwerving *Combat Counter-UAS* (A/D-brief) d.d. 29-01-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 458)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500	D						

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2024-2030

DPO '24 (vorig tijdvak)

n.v.t.

DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks

Behoefte

Defensie heeft in de Defensienota 2024 besloten om de gevechtscapaciteit van de zware infanteriebrigade (*Heavy Infantry Brigade*) met een volwaardig tankbataljon te versterken. Met de herintroductie van een volwaardig tankbataljon geeft Nederland invulling aan de door NAVO opgedragen prioritaire doelstellingen. De rol van de gevechtstank in het grondgebonden gevecht is het leveren van superieure vuurkracht met hoge precisie, onder alle weersomstandigheden, op elke gewenste plaats en tijd en in het hoogste geweldsspectrum.

Uitwerking

Dit project realiseert de verwerving van 46 moderne gevechtstanks, met zes gevechtstanks in optieruimte. De 46 Leopard-2A8 is het minimale aantal gevechtstanks dat nodig is voor een tankbataljon met voldoende (bemenste en onbemenste) operationele capaciteit, opleidingscapaciteit en logistieke reserve.

Defensie beoogt voor de resterende zes gevechtstanks optieruimte in het contract op te nemen. Afhankelijk van de technologische haalbaarheid en de tijdsduur waarmee de defensie-industrie operationeel inzetbare onbemenste systemen kan ontwikkelen en produceren, zal Defensie wel of niet besluiten deze zes tanks af te roepen. Om uiterlijk 2030 een volwaardig tankbataljon in te kunnen richten, neemt Defensie dit besluit niet later dan 2027. Het budget voor de optieruimte blijft beschikbaar tot dit besluit.

Voor de verwerving van de gevechtstanks sluit Nederland aan bij het vraagbundelingsinitiatief van de Duitse regering. Tevens is Defensie voornemens om, in overleg met Duitsland, het tankbataljon te stationeren nabij de NATO Training Area (NTA) Bergen-Hohne in Duitsland. Hiervoor is in april 2024 een *Letter of Intent* getekend.

Innovatie

Het tankbataljon wordt zoveel als mogelijk toekomstgericht, met een voorziene rol voor onbemanste systemen. Dit betreft bij het bataljon ingedeelde systemen, zowel in de lucht als systemen op de grond. Onbemanste systemen kunnen een belangrijke rol spelen bij het verminderen van de kwetsbaarheden van de gevechtssystemen, waaronder tanks. Denk hierbij aan onbemanste systemen die een additionele bijdrage kunnen leveren aan de bestrijding van vijandelijke drones of pantservoertuigen. Daarnaast worden naar verwachting systemen om (kleine) hindernissen te doorbreken en systemen met hoogwaardige sensoren voor detectie en verkenning op de markt gebracht.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken

- Brief Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks (A/D-brief) d.d. 14-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 449)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2023-2030

DPO '24 (vorig tijdvak)

2023-2030

DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2033

Belangrijke wijzigingen

De Letter of Offer and Acceptance is in augustus 2024 ontvangen. Het leverschema is hierop aangepast. Zoals gemeld in de D-brief van 15 oktober 2024 is de eerste levering is voorzien voor eind 2029. De laatste levering wordt eind 2033 verwacht. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Anti-A2AD capaciteit F-35

Behoeften

Voor de krijgsmacht is het van cruciaal belang om te kunnen opereren in gebieden die door een tegenstander goed worden verdedigd. Daarom schaft Defensie nieuwe munitie aan voor de F-35. Met deze munitie ontstaat een nieuwe capaciteit die de slagkracht vergroot. Met de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de bewapening voor de F-35 verder te verbeteren. Binnen deze behoefte gaat het onder andere om de capaciteit om een zeer goed verdedigd gebied met geavanceerde grondgebonden luchtverdediging (een zogenoemde *Anti-Access/Area-Denial* (A2/AD)-regio), alsnog binnen te kunnen dringen en de zogenaamde *Ground Based Air Defense* systemen uit te schakelen. Hiermee wordt zowel luchtoverwicht gecreëerd, als de basis gelegd voor noodzakelijke veiligere passages door vijandelijk gebied, zowel door de lucht als over land. Met deze Anti-A2/AD capaciteit beschikt Defensie over hoogwaardige technologie die de escalatiedominantie van de krijgsmacht vergroot en waarmee Defensie bijdraagt aan een sterker Nederland, een veiliger Europa en een krachtiger NAVO en EU.

Uitwerking

Voor de F-35 bewapening ten behoeve van de anti-A2/AD capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse AARGM-ER (*Advanced Anti-Radiation Guided Missile- Extended Range*, AGM-88G) van fabrikant Northrop Grumman. Deze munitie wordt via *Foreign Military Sales* via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Levering van deze munitie is voorzien vanaf 2029.

Samen met de aanschaf van deze AARGM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor de opbouw van kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel noodzakelijk voor een mogelijke inzet.

Innovatie

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- *Deep Strike Capaciteit Air*
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraket

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanschaf Anti-A2/AD capaciteit en extra jachtvliegtuigen (B/D-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 452)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	250-1000	D						
	DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2018-2025
DPO '24 (vorig tijdvak) 2018-2025
DPO '25 (huidig tijdvak) 2018-2027

Belangrijke wijzigingen
Vanaf medio 2024 heeft Defensie geen Apache helikopter in de AH64D configuratie in haar bestand. De helft van de vloot van 28 helikopters is inmiddels gemoderniseerd naar de AH64E configuratie en de resterende helikopters zijn opgenomen in het moderniserings-programma. De levering van deze resterende gemoderniseerde helikopters vertraagd, de levering wordt verwacht voor eind 2026.

Begin 2025 is de tweede Apache AH64E vliegsimulator in Nederland door het Commando Luchtstrijdkrachten in gebruik genomen. Gelijktijdig zijn beide AH64E Apache simulatoren aan elkaar gekoppeld om zo hetzelfde virtuele trainingsscenario te gebruiken.

Apache Remanufacture

Behoefte
De inzet van de AH64D werd bemoeilijkt door technische en operationele factoren. Dit leidde tot operationele beperkingen in omstandigheden met een hoge dreiging. De beperkingen namen verder toe vanwege snelle technologische ontwikkelingen en nieuwe dreigingen. De Amerikaanse landmacht (US Army), de belangrijkste en grootste gebruiker van de Apache, moderniseert vanwege de technische en operationele beperkingen haar Apachevloot van de AH64D naar de AH64E. Toekomstige verbeteringen worden daarom alleen nog doorgevoerd op de AH64E waardoor de AH64D nog sneller aan operationele relevantie zal verliezen. De US Army stopt op termijn ook met de ondersteuning van de AH64D configuratie, waardoor de instandhoudingskosten van de NL AH64D fors zouden gaan stijgen. De US Army heeft aan de internationale partners een Remanufacture programma aangeboden waarmee de AH64D helikopter wordt gemoderniseerd naar de nieuwe E-standaard, de zogenaamde Common Configuration. Remanufacture houdt in dat de bestaande AH64D helikopters in de Verenigde Staten volledig worden ontmanteld, deels herbouwd op nieuwe AH64 rompen, herbruikbare componenten gereviseerd dan wel geüpgraded en nieuwe transmissies en rotorbladen toegevoegd. Ook wordt aan de behoefte aan meer motorvermogen invulling gegeven.

Uitwerking
Het Nederlandse 302 Squadron op de US Army basis Fort Cavazos (Texas, VS) heeft sinds begin 2023 zes NL AH64E helikopters operationeel beschikbaar. Deze worden ingezet voor opleiding en training van de Nederlandse vliegers en het onderhoudspersoneel. Medio 2024 zijn de laatste drie van de 28 NL AH64D helikopters in het Remanufacture programma opgenomen. In 2024 zijn bij het 301 squadron in Nederland zes AH64E gestationeerd. Hiermee is de Initial Operational Capability status bereikt.

In 2025 worden hier nog minimaal acht AH64E helikopters aan toegevoegd. Dit brengt het totaal op minimaal twintig helikopters. De huidige projectplanning is dat eind 2026 de laatste van de 28 AH64E gevechtshelikopters aan Nederland wordt geleverd en het Commando Luchtstrijdkrachten hiermee de AH64E Full Operational Capability status kan bereiken.

Vanuit het project zijn twee nieuwe Apache AH64E vliegsimulatoren aangeschaft. De eerste is in januari 2024 op het Defensie Helikopter Commando in Gilze-Rijen in gebruik genomen en de tweede simulator volgde in 2025.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	1.080,1	498,6	226,4	175	170	10,1		
	DPO 2025	1.100,3	521,7	188,7	180,7	179,2	29,9		

Apache Remanufacture (vervolg)

Tevens wordt gedurende het programma nieuwe en moderne missie-systemen aan de AH64E aangebracht. Door deelname van Nederland aan dit *Remanufacture* programma en hergebruik van componenten zijn kosten bespaard en desinvesteringen voorkomen. Gedurende de modernisering is de operationele beschikbaarheid van de NL Apache helikopters lager. Eind 2026 verwacht Defensie weer over een volledige operationeel relevante, kosteneffectieve en toekomstbestendige Nederlandse Apachevloot te beschikken.

Relatie met andere projecten

- *Multi Ship Multi Type (MSMT)* Helikopter Simulators
- Verbetering AH-64E bewapening - *Joint Air to Ground Missiles (JAGM)*

Relevante Kamerstukken

- Brief Project Apache *Remanufacture* (D-brief) d.d. 30-05-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 234)
- Brief Behoeftestelling project Apache *Remanufacture* (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 209)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2014-2018
DPO '24 (vorig tijdvak) 2016-2028
DPO '25 (huidig tijdvak) 2016-2028

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Chinook Vervanging & Modernisering

Behoefte
Het project ‘Chinook Vervanging & Modernisering’ betreft de verwerving van veertien nieuwe CH-47F MYII CAAS Chinook helikopters voor de vervanging van de elf oudere CH-47D toestellen en de uitbreiding van de vloot, alsmede de standaardisatie van de Chinookvloot door de modernisering van zes CH-47F(NL). De toestellen kunnen naar verwachting tot 2045 worden ingezet als tactische transporthelikoptercapaciteit van Defensie.

Uitwerking
Alle veertien nieuwe toestellen zijn in 2020 geleverd en het ombouwen van de overige zes CH-47F(NL) toestellen is eind 2022 afgerond. Daarmee beschikt Defensie nu over twintig identieke toestellen. De Amerikaanse overheid heeft een mogelijkheid aangeboden om het systeem *Common Infrared Countermeasures* (CIRCM) en een *3D Head-up-Display* (HUD) systeem op de nieuwe toestellen te integreren. In 2024 is het projectbudget en de projectscope aangepast teneinde gebruik te maken van deze mogelijkheid. De verwerving van deze systemen maakt nu deel uit van het project.

Naar verwachting kan in 2026 het 3D HUD systeem worden geleverd. Volgens planning is het systeem in 2027 operationeel. Naar verwachting kan in 2028 het CIRCM systeem geleverd worden en operationeel zijn.

- Relatie met andere projecten**
- Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Chinook Vervanging en modernisering (B/C/D-brief) d.d. 07-09-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 157)
 - Brief Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update* (A-brief) d.d. 16-05-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 101)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	1.121,3	939,1	99,0	63,0	19,2			
	DPO 2025	1167,8	864,1	85,3	78,1	81,7	58,6		
	Effect op exploitatie	0,8				0,0	0,1	0,1	0,1

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden. De mogelijkheid om als dusdanig op te treden wordt ook wel *Deep Precision Strike capability* genoemd.

Voor de F-35 bewapening voor de *Deep Precision Strike* capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse JASSM-ER (*Joint Air-to-Surface Standoff Missile Extended Range*, AGM-158B) van fabrikant Lockheed Martin. Deze munitie wordt via *Foreign Military Sales* bij de Amerikaanse overheid aangeschaft. Levering van deze munitie is voorzien vanaf 2027.

Samen met de aanschaf van deze AGM-158B JASSM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft ter ondersteuning van de opbouw van kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel om inzet mogelijk te maken.

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- Programma Doorontwikkeling F-35

- Brief *Deep Strike* Capaciteit Air (D-brief) d.d. 06-06-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 440)
- Brief Behoeftestelling Project *Deep Strike* Capaciteit Air (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	250-1000	D						
	DPO 2025	250-1000		Vertrouwelijk					

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2019-2023
DPO '24 (vorig tijdvak) 2017-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2017-2033

Belangrijke wijzigingen
De eerste levering van de AIM-120C7 *Advanced Medium Range Air to Air Missile* (AMRAAM) raket is gerealiseerd en de levering van de verbeterde opvolger, de AIM-120C8, staat gepland voor medio 2025. In 2024 heeft de VS toestemming gegeven voor de aanschaf van de meest recente versie, de AIM-120D3. Begin 2025 is de *Letter of Offer and Acceptance* ontvangen. De eerste levering is voorzien voor 2030 met vervolgleveringen tot 2033. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Behoefte
Het project betreft de behoefte aan een lucht-lucht middellange- tot langeafstandsraket voor de F-35. Voor het jachtvliegtuig is een middellange- tot langeafstandsraket een onmisbare capaciteit voor het verkrijgen en behouden van het luchtoverwicht en voor de zelfverdediging. Daarmee is het een randvoorwaarde voor het succesvol uitvoeren van de diverse operationele taken. De huidige versie langeafstandsraket voor de F-16 (AIM-120B AMRAAM) wordt softwarematig niet geïntegreerd in de F-35 en is bovendien te groot voor het interne wapenruim van dit toestel. Hierdoor bestaat de behoefte aan een nieuwe middellange- tot langeafstandsraket die aansluit bij de operationele capaciteit van de F-35.

Uitwerking
De eerste levering van de middellange tot langeafstandsraket AIM-120C7 AMRAAM voor de Nederlandse F-35A toestellen is inmiddels ontvangen. Daar *obsolescence* (veroudering) inmiddels bij de AIM-120C7 een grote rol speelt, wordt er hard gewerkt aan de integratie van de opvolger de AIM-120C8. Deze verbeterde versie wordt vanaf medio 2025 aan Defensie geleverd. Er staan nog meerdere leveringen gepland.

Ook worden er met dit project diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor operationeel en onderhoudspersoneel, om zodoende hun kennis en kunde op peil te houden om inzet mogelijk te maken.

Relatie met andere projecten
• Programma Doorontwikkeling F-35

Relevante Kamerstukken
• Brief Behoeftestelling over het project Middellange tot lange afstandsraket voor de F-35 (A-brief) d.d. 24-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 418)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2024	144,2	90,3	7,3	5,5	40,2			
DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						

Vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2027 en verder
DPO '24 (vorig tijdvak) 2027-2032
DPO '25 (huidig tijdvak) 2027-2032

Belangrijke wijzigingen
Het contract voor de Design & Qualification Prototype Helikopter is getekend en hiermee is de ontwerpfase gestart.

Midlife Update NH90

Behoefte
Defensie beschikt over negentien maritieme gevechtshelikopters van het type NH90. Deze zijn in gebruik bij het Commando Luchtstrijdkrachten en ze worden ingezet in combinatie met eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten. Deze helikopters zijn vanaf 2010 in gebruik met een verwachte levensduur van 30 jaar. Om het wapensysteem inzetbaar en operationeel relevant te houden in de complexe maritieme omgeving is een *Midlife Update* (MLU) nodig.

Uitwerking
De behoeftestelling voor de MLU is gezamenlijk met andere NH90 gebruikers opgesteld. Dat draagt bij aan een betere samenwerking, schaalvoordelen, standaardisatie, interoperabiliteit en een efficiënte opdrachtverstrekking aan de industrie. Er wordt gestreefd naar een zo gelijk mogelijke configuratie van alle helikopters van de deelnemers aan het programma (SWR3). Dit komt de instandhouding van de helikoptervloot ten goede en draagt bij aan een hogere beschikbaarheid van de helikopters. Daarnaast wordt het eenvoudiger om de samenwerking met partnerlanden, zoals België en Duitsland, verder te intensiveren, bijvoorbeeld op het gebied van onderhoud en opleidingen. Hetgeen schaalvoordelen oplevert.

De deelnemende landen hebben behoeftestellingen gedefinieerd, die bestaan uit:

- Een volledige upgrade van de software;
- Verouderde missiesystemen vervangen of updaten naar de laatste standaarden;
- Modernisering van communicatie- en navigatiemiddelen;
- Modernisering van sensoren (o.a. sonar);
- Invoering tactische datalink 22, ter vervanging van Link 11;
- Aanpassen van instandhouding van logistieke systemen en trainingsmiddelen (o.a. de flight simulator) om duurzaam en toekomstbestendig te kunnen opereren.

Na de behandeling van de D-Brief is het *Design & Qualification Prototype* Helikopter contract getekend. Hiermee is de ontwerpfase gestart. De onderhandelingen voor de uitvoering van de MLU (*retrofit*) op de helikopters zijn gestart. Een eerste offerte is ontvangen en Defensie streeft het zogenaamde *Entry Into Service* contract in 2025 te tekenen, waarna de implementatie in 2028 start en wordt afgerond in 2035. Aan de projectscope zijn de interne technische voorbereidingen en -voorzieningen (*provisions for*) voor het mogelijk toekomstige gebruik van het *Helicopter Air to Surface Missile* toegevoegd.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	556,6	45,4	31,8	23,2	36,6	84,3	76,0	
	DPO 2025	658,8	39,1	22,9	66,8	37,7	68,8	79,3	86,1
	Effect op exploitatie	30,9			0,1	0,1	0,1	2,6	2,6

Midlife Update NH90 (vervolg)

Relatie met andere projecten

- NH90
- Vervanging MK46 *Lightweight* torpedo
- Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* NH90 (D-brief) d.d. 19-12-2023 (Kamerstuk 25 928, nr. 77)
- Brief Behoeftestelling *Midlife Update* NH90 (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 25 928, nr. 76)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2023-2025

DPO '24 (vorig tijdvak)

2023-2025

DPO '25 (huidig tijdvak)

2023-2029

Belangrijke wijzigingen

De deelleveringen van de Hellfire AGM-114 R2 en de GBU-49 worden verlengd met vier jaar. Om deze tijd te overbruggen maakt Defensie gebruik van de huidige voorraden. Hiervoor zijn enkele aanpassingen van de MQ-9 nodig. Defensie voert hiervoor additionele testen uit.

MQ-9 Bewapening

Behoefte

Het project *Bewapening MQ-9* betreft de verwerving van munitie en munitieartikelen voor de MQ-9 toestellen en om deze munitie in te zetten. Met de bewapening van de MQ-9 is Defensie in staat om met dit wapensysteem gelijktijdig waarnemings- en aanvalsmiddelen in te zetten gedurende een langere periode. Het vergroot, door de combinatie van het langdurig kunnen inzetten van waarnemings- en aanvalsmiddelen op hetzelfde platform, de snelheid en flexibiliteit van handelen van de krijgsmacht. Tegelijkertijd levert dit een krachtige capaciteit op het gebied van het beschermen van eigen of coalitietroepen.

Uitwerking

Het project Bewapening MQ-9 betreft de verwerving van munitie en bijbehorende munitieartikelen voor de MQ-9 met als doel om bewapende inzet van de MQ-9 mogelijk te maken. Het betreft de volgende types munitie:

- Hellfire AGM-114 R2 (lasergeleide raket)
- GBU-12 (lasergeleide bom)
- GBU-49 (GPS- en lasergeleide bom)

Het merendeel van de munitie en bijbehorende munitieartikelen wordt reeds gebruikt binnen Defensie. Het project 'Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit' voorziet in het aanpassen en geschikt maken voor bewapening van de huidige en nieuw te verwerven MQ-9's. Dit betreft zowel hardware als software aanpassingen aan het systeem en de levering van de benodigde *launchers* en *weapon pylons*.

Naar verwachting wordt de bewapening van de MQ-9 in 2026 *Initial Operational Capable*. De mijlpaal *Full Operational Capability* wordt naar verwachting eind 2028 behaald.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project MQ-9 Bewapening (A-brief) d.d. 23-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2024	50-250	Vertrouwelijk						
	DPO 2025	50-250	Vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2024
DPO '24 (vorig tijdvak) 2020-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2020-2029

Belangrijke wijzigingen
De tweede simulator voor de Apache (*Longbow Crew Trainer*, LCT) is in februari 2025 in gebruik genomen. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft het ontwerp van de benodigde nieuwbouw afgerond in februari 2025. De twee *Targeted Fidelity Apache Tactical Trainers* (TFATT) zijn gecontracteerd. De keuze voor de *Rear Crew Trainers* (RCT) heeft langer op zich laten wachten, maar deze zijn gecontracteerd. Tevens is het koppelen van verschillende typen simulatoren complexer dan verwacht. Hierdoor wordt het project verlengd met twee jaar.

Multi Ship Multi Type (MSMT)
Helikopter Simulatoren

Behoefte
Met de oude simulatoren voor de Apache en de Chinook is het trainen in tactisch en gecombineerd helikopteroptreden in complexe scenario's niet mogelijk. Het enkel trainen met live vliegreuen is hiervoor niet doelmatig, want dit is relatief kostbaar en vergt veel van het personeel en het materieel. Verder zijn door de beperkte beschikbaarheid van helikopters de trainingsmogelijkheden schaars. Training in een hoogwaardige en tactische missie-simulator biedt het voordeel dat verschillende noodsituaties en een verhoogde dreigingsomgeving onder uitdagende meteorologische omstandigheden veilig en tegen lagere kosten op realistische wijze kunnen worden nagebootst. Door versterking van de trainingscapaciteit met een hoogwaardige en tactische missie-simulator te combineren met live vliegreuen kan de gereedheid van de benodigde helikopterbemanningen op het noodzakelijke niveau worden gebracht en het voortzettingsvermogen worden gegarandeerd. Zo zorgt Defensie ervoor dat haar eenheden beter in staat zijn om in een multi-domein omgeving vijandelijke systemen te bevechten.

Met het MSMT-concept integreert Defensie de huidige Apache en Chinook-simulatoren met de te verwerven simulatoren vanuit het MSMT-project. De koppeling van de simulatoren is hierin essentieel en dit is mede bepalend voor de keuze van de simulatoren. Daarnaast is voor de aansturing een *Tactical Control Center* nodig. Gedurende de realisatie wordt de koppeling tussen

alle Apache en de Chinook-simulatoren onderzocht, voorbereid en uitgevoerd.

Uitwerking
Het MSMT project gebruikt als basis de huidige simulatoren voor de Apache (LCT) en de Chinook (*Transportable Flight Proficiency Simulator*, TFPS). Het project wordt in drie fasen uitgevoerd. In fase één wordt de bestaande simulatorcapaciteit per wapensysteem verdubbeld (tweede LCT en tweede TFPS). Tevens wordt in de benodigde infrastructuur voorzien (aanpassen interim faciliteit alsmede aanvang bouw permanente huisvesting op vliegbasis Gilze-Rijen) en wordt de organisatie van het simulatiecentrum opgezet. De twee TFPS'n en LCT's zijn geleverd en in gebruik genomen.

Het definitief ontwerp voor de benodigde huisvesting is afgerond door het Rijksvastgoedbedrijf, deze wordt in 2025 "op de markt" gezet voor *pricing* en *availability*.

In fase twee worden de systemen uitgebreid met twee RCT's voor de Chinook en twee TFATT's voor de Apache en wordt het DHC Simulatiecentrum opgericht. De Amerikaanse overheid heeft de verwerving voor de twee systemen voor Nederland op zich genomen. De RCT's en de twee TFATT's zijn gecontracteerd. De simulatoren worden per type helikopter gekoppeld. In de periode 2019-2028 wordt daarmee in een *Multi-Ship, Single Type "whole crew"* tactische trainingsfaciliteit voorzien.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln							
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	
Oorspronkelijk	25-100								
DPO 2024	168,3	45,5	43,2	34,7	20,0	24,9			
DPO 2025	170,8	25,1	32,1	35,3	50,2	28,0			

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (vervolg)

Fase drie, de koppeling tussen de Apache en de Chinook simulatoren, is begin 2023 in opdracht gegeven en nog in onderzoek. In 2025 wordt onderzocht hoe deze koppeling definitief in te vullen. Het koppelen van verschillende type simulatoren blijkt complexer dan verwacht.

Relatie met andere projecten

- Apache *Remanufacture*
- Chinook Vervanging & Modernisering
- *Network Enabled Capabilities* Helikopters
- Vervanging *Medium Utility* Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Multi Ship Multi Type (MSMT)* Helikopter Simulatoren (A-brief) d.d. 17-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 264)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2024-2029
DPO '24 (vorig tijdvak) n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Network Enabled Capabilities
Helikopters

Behoefte

Met dit project kan Defensie de transporthelikopters upgraden naar een moderne standaard, waarmee ze hun locatie en informatie over de missie en dreiging efficiënter kunnen delen met andere vliegende systemen en grondeenheden. Bemanningen zullen het missieplanningsproces voor helikopteroptreden kunnen automatiseren, waardoor ze sneller en accurater kunnen reageren op veranderingen in de planning of uitvoering. Dit zal de operationele effectiviteit van de helikopters aanzienlijk verbeteren, risico's verminderen voor de bemanningen en grondgebonden eenheden en tot een veiligere en efficiëntere uitvoering van missies leiden.

Uitwerking

Het projectdoel is het verbeteren van de *Situational Awareness*, *Situational Understanding* en de operationele besluitvorming (*Command and Control*) tijdens het helikopteroptreden van Defensie. Hiervoor moet de gerubriceerde informatie-uitwisseling en de tactische communicatie tussen de helikopters, grondeenheden en plannings- en commandoposten op de grond worden verbeterd.

Met de aanvullende tactische communicatieapparatuur (datalinks) en de *End-User Devices* wordt een koppeling tussen de grondeenheden en de helikopters gecreëerd. Defensie is met applicaties op een Hoog Gerubriceerd Informatie netwerk vervolgens in staat om het verspreiden van gerubriceerde tactische informatie uit te breiden. Dit gebeurt *near real-time* en *Beyond Line Of Sight*. Het netwerk verbindt de commandolijn, verschillende helikoptertypes en eenheden van het Commando Landstrijdkrachten en het Commando Zeestrijdkrachten.

Relatie met andere projecten

- Programma Foxtrot
- Project Apache Remanufacture
- Project Chinook Vervanging en Modernisering
- Project Midlife Update (MLU) NH90
- Project Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren
- Project Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Network Enabled Capabilities* (NEC) Helikopters (A-brief) d.d. 13-01-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 457)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	50-250	A						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2007-2012
DPO '23 (vorig tijdvak) 2010-2025
DPO '24 (huidig tijdvak) 2010-2033

Belangrijke wijzigingen
De laatste twee helikopters ondergaan in 2025 de upgrade. De productie van de verschillende systemen voor de Full Mission Flight Trainer (FMFT) is afgerond en de integratie is gestart. De modificaties worden uitgevoerd in combinatie met regulier onderhoud.

Als gevolg van de Defensienota 2024 wordt de omvang van het project uitgebreid. Defensie beoogt drie additionele toestellen te verwerven. Het projectbudget is uitgebreid en de projectplanning verlengd.

NH90

Behoefte
In verband met de uitfasering van de Lynx-helikopter en de AB-412 neemt Defensie deel aan het helikopterproject NH90, een internationaal programma met België, Duitsland, Frankrijk en Italië (de NATO Helicopter Management Organization landen). Aanvankelijk is een behoefte gesteld voor twintig NATO Frigate Helicopters (NFH's). Naar aanleiding van de studie 'Integrale helikopter capaciteit' is de kwalitatieve behoefte gewijzigd in twaalf NFH's voor diverse maritieme taken en acht NFH helikopters in een transportconfiguratie, die geschikt zijn gemaakt voor tactische transporttaken vanaf het land en vanaf schepen. Het project past binnen het streven om de expeditionaire capaciteiten van de krijgsmacht te verbeteren en om Europese en NAVO-tekorten ten aanzien van helikopter capaciteiten te verminderen. De behoefte aan de vervulling van transporttaken door de NH90 is in de beleidsbrief van 8 april 2011 verder onderstreept. Uiteindelijk zijn twintig NFH's afgenomen die door middel van missieapparatuur geschikt kunnen worden gemaakt voor de (maritieme) transportrol.

De behoefte aan drie maritieme NH90 helikopters is een van de maatregelen uit de Defensienota 2024 om de gevechtscapaciteiten van Defensie te versterken. Door de aanschaf van deze drie extra NH90 helikopters neemt het voortzettingsvermogen, de inzetgereedheid en daarmee de slagkracht van Defensie toe.

Uitwerking
Planning modificatietrajecten:
De modificatietrajecten voor de NH90 kennen de volgende verdeling:

1. *Retrofit*. Begin 2022 is de retrofit aan het laatste *Meaningful Operational Configuration*-toestel afgerond.
2. *Upgrade*. Nog twee helikopters die in de *Full Operational Configuration*-configuratie zijn afgenomen moeten nog een upgrade bij de leverancier ondergaan. De laatste twee worden in 2025 afgeleverd.
3. *Update*. Het derde modificatietraject betreft een update van de software van de helikopter naar de uiteindelijke contractuele standaard. Vanaf 2024 is de hele inzetbare vloot NH90 helikopters van *Maintenance Release 1* (MR1) voorzien, waarmee alle toestellen beschikken over één en dezelfde en de gecontracteerde configuratie.
4. *Herijking*. Alle negentien toestellen worden gemodificeerd om de NH90 NFH beter geschikt te maken voor (maritieme) transporttaken en voor de ondersteuning van landoperaties. Om de beschikbaarheid van de helikopters zo min mogelijk te beïnvloeden worden deze modificaties tijdens het regulier onderhoud uitgevoerd, hetgeen naar verwachting in 2025/2026 wordt uitgevoerd.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2024	1.240,2	1.169,3	34,0	16,0	13,0	8,0		
DPO 2025	1623,7	1.161,7	23,6	58,9	74,7	107,8	56,9	8,2

NH90 (vervolg)

Full Mission Flight Trainer (FMFT)

Sinds oktober 2019 is de FMFT in Nederland operationeel. De FMFT moet een upgrade ondergaan om de configuratie in overeenstemming met de laatste configuratie van de helikopters (MR1) te brengen. Hiervoor is het contract getekend met als planning om de aanpassingen in de loop van 2026 af te ronden. De ontwikkelfase en de productie van de verschillende systemen is inmiddels afgerond. De fabrikant is gestart met de integratie waarna de *Factory Acceptance Tests* worden uitgevoerd. Eind 2025 wordt gestart met de levering aan Nederland. Aansluitend vindt installatie, testen en oplevering plaats. De kosten voor deze upgrade worden gefinancierd vanuit het projectbudget.

Uitbreiding

Het doel van de uitbreiding van de vloot NH90-helikopters met drie stuks naar een totaal van 22 helikopters is het versterken van de ondersteuning van maritieme en amfibische operaties. Meer NH90's met meer crews in een robuustere organisatie betekent direct meer gevechtskracht op en vanaf zee. Enerzijds kan hiermee het voortzettingsvermogen van de huidige taakstelling beter worden gewaarborgd en anderzijds kan meer kortdurende inzet plaatsvinden. Zowel vanaf schepen van Commando Zeestrijdkrachten als vanaf de wal voor zowel de maritieme gevechtstaken als voor de amfibische transporttaken.

Deze maatregel heeft een nauwe samenhang met de *Midlife Update* (MLU) NH90 omdat de nieuwe NH90's in deze configuratie worden opgeleverd. Bovendien vangen deze drie extra NH90's een gat in capaciteit op wat ontstaat door de implementatie van de MLU op de huidige vloot.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* NH90

Relevante Kamerstukken

- Brief over resultaten verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 22-05-2000 (Kamerstuk 25 928, nr. 6)
- Brief over ondertekening MoU en D-fase d.d. 05-09-1991 (Kamerstuk 19 282, nr. 10)
- Brief over afronden studie (B/C-brief) d.d. 01-10-1990 (Kamerstuk 19 282, nr. 7)
- Brief over Nederlandse helikopterbehoefte (A-brief) d.d. 03-06-1987 (Kamerstuk 19 282, nr. 5)

Lucht materieel

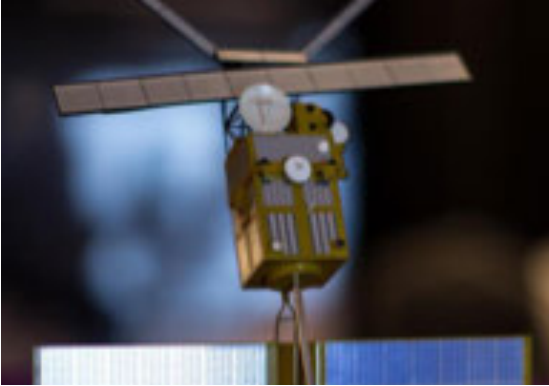
Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2023-2038
DPO '24 (vorig tijdvak) 2023-2038
DPO '25 (huidig tijdvak) 2023-2038

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit

Behoefte
Het gebruik van de ruimte is randvoorwaardelijk voor praktisch alle vormen van militair optreden en het gebruik hiervan neemt de komende tijd sterk toe. Om de Nederlandse krijgsmacht in staat te stellen om effectief op te treden en zelfstandig te bepalen waar en wanneer informatie die het nodig heeft wordt verzameld, is het cruciaal dat Defensie, naast het gebruik van deze bestaande capaciteiten, ook eigen ruimtecapaciteiten ontwikkelt. Met deze eigen capaciteiten verwerft Defensie een positie waarmee het kan deelnemen aan internationale samenwerkingsverbanden en een betere eigen informatiepositie. Defensie zet daarmee in op het ontwikkelen van capaciteit en technologie ten behoeve van aardobservatie, om communicatie met satellieten mogelijk te maken en om grondgebonden capaciteit te realiseren ter ondersteuning hiervan. Dit stelt de krijgsmacht in de gelegenheid om op veilige en regelmatige manier satellietbeelden te verkrijgen van het merendeel van het aardoppervlak, waarbij het de soevereiniteit van landen niet schendt.

Uitwerking
Het project behelst de technologieontwikkeling en operationalisering van hoogwaardige, innovatieve ruimtecapaciteiten die voorzien in de informatiebehoefte van Defensie en (inter)nationale partners. Om aan deze behoefte te voldoen, bouwt Defensie in samenwerking met kennisinstituten (NLR en TNO) en de industrie aan capaciteiten voor het

ruimtedomein. Dit betreft onder meer het doorontwikkelen van de huidige capaciteiten op de bestaande BRIK II en MILSPACE2 satellieten; het genereren van aardobservatiebeelden met behulp van zowel (hyperspectrale) camera's als radars in de ruimte; en het ontwikkelen van lasercommunicatie. Deze capaciteiten worden in een constellatie van kleine satellieten gelanceerd. Dit alles vindt plaats in een doorlopend en stapsgewijs proces, in verschillende onderzoeks- en ontwikkelijnen.

Innovatie
De ruimte is een snel veranderend, operationeel domein, waarin activiteiten plaatsvinden die directe invloed hebben op militaire operaties. Defensie richt zich op het opbouwen van een aantal satellietcapaciteiten die innovatief van aard zijn en de hoogwaardige kennis binnen Nederland benutten, om hiermee een goede nationale informatiepositie en een goede internationale samenwerkingspositie te realiseren.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief over het project 'Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit' (A-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 405).

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2024	50-250	A						
DPO 2025	50-250	A						

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2025-2029
DPO '24 (vorig tijdvak)n.v.t.
DPO '25 (huidig tijdvak)2025-2029

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Operational Training Infrastructure

Behoefte
Om effectief en adequaat te kunnen reageren op uiteenlopende dreigingen en gereed te zijn voor een mogelijk hoofdtak 1-scenario, is het voor de Nederlandse krijgsmacht van belang om goed te kunnen oefenen en trainen voor de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied. Het Commando Luchtstrijdkrachten moet hiervoor kunnen opereren binnen sterk verdedigde vijandelijke gebieden en heeft hier effectieve en moderne trainingsmiddelen voor nodig. Defensie verwerft daarom gespecialiseerde infrastructuur die het luchtmacht personeel ondersteunt in het effectief trainen in realistische en veilige omstandigheden.

Uitwerking
Na afronding van dit project is er een infrastructuur ingericht waarin zowel *Live*, *Virtual* and *Constructive* elementen met elkaar verbonden zijn. Deze trainingsomgeving bootst met name een (*peer*) *Integrated Air Defense System* na. Hierdoor kan het Commando Luchtstrijdkrachten dagelijks tegen een geavanceerde tegenstander trainen en zijn de *air crews* beter getraind om (meer) effectief op te treden in een *Anti-Access/Area-Denial-environment* die huidige en toekomstige conflicten kenmerken.

Het project bestaat uit diverse bouwstenen die samen zorgen voor een zo optimaal mogelijke trainingsomgeving:

- **Adversary Air (Live)**
Vliegcapaciteit die de capaciteiten en tactieken van vijandelijke toestellen nabootst. Voor ADAIR maakt Defensie

nu gebruik van ingehuurde capaciteit. Defensie onderzoekt de mogelijkheden van inzet van onze huidige vliegers voor ADAIR met als doel een positieve bijdrage te leveren aan het behoud van het vliegerbestand.

- **Threat Emitters (Virtual)**
Mobiele systemen die signalen uitzenden die door de vliegtuigen herkend worden als vijandelijke radarsystemen.
- **Simulatie (Constructive)**
Het combineren van computer gegenereerde entiteiten, simulatoren met de *live* trainingsomgeving.
- **War room**
Ruimte met ICT-middelen (data-infrastructuur en *software*) om de training te volgen, aan te sturen en te kunnen debrieven.
- **Data-infrastructuur**
Beveiligde verbindingen waar data van verschillende geclassificeerde niveaus ontvangen en verstuurd kan worden (betreft o.a. netwerken, *datalinks* en *voice* communicatie).

Relatie met andere projecten
• Programma Doorontwikkeling F-35

Relevante Kamerstukken
• Brief Behoeftestelling *Operational Training Infrastructure* (A-brief) d.d. 03-02-2025 (Kamerstuk 27 830 nr. 459)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	A						

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk
DPO '24 (vorig tijdvak)
DPO '25 (huidig tijdvak)

2024-2052
n.v.t.
2024-2052

Belangrijke wijzigingen
Dit programma is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Programma Doorontwikkeling F-35

Behoefte

Om het F-35 jachtvliegtuig *up-to-date* te houden tegen nieuwe dreigingen en de effectiviteit hiervan verder te verbeteren, wordt er in het internationale F-35 programma door alle partnerlanden samengewerkt aan de doorontwikkeling van het toestel. Deze gezamenlijke *Follow-on Development* vindt plaats onder leiding van het F-35 *Joint Program Office* binnen de gemaakte afspraken van het *Production, Sustainment & Follow-on Development (PSFD) Memorandum of Understanding*. Hierbij wordt een integrale *Air System* benadering gehanteerd, die niet alleen de toestellen omvat maar bijvoorbeeld ook simulatoren en andere trainingsmiddelen, en F-35 specifieke ICT-systemen of grondapparatuur.

De doorontwikkeling van het programma rondom de F-35 heeft een min of meer continue karakter waarbij frequente *software updates* en kleinere en grotere *hardware updates* elkaar zullen opvolgen. Daarom is de doorontwikkeling van de F-35 binnen Defensie als een programma vormgegeven, waarbij er een taakstellend budget is gealloceerd voor de Nederlandse PSFD-deelname tot 2052 en voor de bekostiging van aanpassingen aan de Nederlandse vloot gedurende de gehele levensduur. Uit dit taakstellende budget wordt jaarlijks een deel aangewend voor de Nederlandse PSFD-bijdrage en voor *hard-/software updates* die tot uitvoering komen.

Uitwerking

De doorontwikkeling van de F-35 richt zich primair op het realiseren van nieuwe operationele capaciteiten door het verbeteren en vervangen van de missiesystemen. Onder missiesystemen wordt een breed palet aan sensoren en computers verstaan, waarmee het toestel -in verschillende banden van het elektromagnetisch spectrum- dreigingen of doelen in de omgeving kan waarnemen, deze waarnemingen over elkaar legt (*fusion*) en hieruit voor de vlieger een geïntegreerd beeld presenteert. Voorbeelden van dergelijke missiesystemen zijn de radar, de elektro-optische camera's, de *Electronic Warfare* sensoren en de computers en beeldschermen die de gegevens verwerken. Daarnaast wordt de *software* van de missiesystemen uitgebreid om nieuwe typen geleide wapens te kunnen afvuren. De verbeteringen van de missiesystemen komen gefaseerd in de periode 2026-2033 beschikbaar, met het zwaartepunt in de jaren 2030-2033.

Daarnaast vinden voorbereidingen plaats voor het verbeteren van de motor en het systeem dat koellucht produceert ten behoeve van de missiesystemen. Deze verbeteringen worden naar verwachting in de periode 2030-2035 beschikbaar. Kleinere updates die parallel hieraan worden voorbereid, omvatten onder meer het verbeteren van simulatoren waarbij projectoren worden vervangen door digitale beeldschermen. Verder wordt voortdurend gewerkt aan het upgraden van onder andere de missieplanningssystemen en andere ICT-applicaties.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	>2500							
DPO 2025	4023,3	113,6	34,0	174,2	37,6	211,4	131,8	509,8

Programma Doorontwikkeling F-35 (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- *Deep Strike* capaciteit Air
- F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief bekendmaking programma Doorontwikkeling F-35 d.d. 14-02-2024 (Kamerstuk 26 488, nr. 475)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2018-2025
DPO '24 (vorig tijdvak) 2018-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2018-2029

Belangrijke wijzigingen
De MQ-9 simulator wordt naar verwachting begin 2026 geleverd. Door een zorgvuldige ontwikkel- en testperiode van de nieuwe capaciteiten verschuift de planning naar 2029. Omdat nog niet alle contracten zijn gesloten blijft de financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Behoefte
Het project *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) betreft de verwerving en introductie van een compleet systeem, bestaande uit onder andere vier toestellen (inclusief sensoren) en grondstations van waaruit de toestellen worden bediend. Destijds is de keuze gemaakt voor de MQ-9 Reaper.

In de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de MQ-9 capaciteit uit te breiden met vier extra toestellen en te versterken met additionele sensoren. Deze uitbreiding maakt deel uit van het project MALE UAV en gaat verder door als project “Uitbreiden en versterken MQ-9”. Van het initiële project MALE UAV dient alleen de simulator nog te worden aangeschaft. Deze aanschaf is opgenomen in dit project.

Uitwerking
De eerste vier vliegtuigen en grondstations binnen het project zijn succesvol afgenomen en overgedragen aan het Commando Luchtstrijdkrachten. Voor de simulator is het contract tussen de Amerikaanse overheid en de fabrikant in onderhandeling. De simulator wordt naar verwachting in 2026 geleverd.

Met de uitbreiding van de MQ-9 capaciteit worden naast de additionele vier toestellen ook vier maritieme radars en vier *communications relay* sensoren aangeschaft. Het contract met de Amerikaanse overheid hiervoor is in juli 2023 getekend.

Contractonderhandelingen tussen de Amerikaanse overheid en de fabrikant vinden hiervoor momenteel plaats. Een gefaseerde levering is voorzien vanaf 2026.

Relatie met andere projecten
• Bewapening MQ-9

- Relevante Kamerstukken**
- Brief project Bewapening MQ-9 (A-Brief) d.d. 23-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)
 - Brief Behoeftestelling versterking MQ-9 SIGINT/ESM (A/D-Brief) d.d. 18-01-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 383)
 - Brief Versnelling investeringsprojecten F-35 en MQ-9 d.d. 24-06-2022 (Kamerstuk 26 488, nr. 468)
 - Brief project MALE UAV (D-brief) d.d. 06-06-2018 (Kamerstuk 30 806, nr. 47)
 - Brief Voorstudiefase MALE UAV (B-brief) d.d. 21-11-2013 (Kamerstuk 30 806, nr. 16)
 - Brief Behoeftestelling project MALE UAV (A-brief) d.d. 14-12-2011 (Kamerstuk 30 806, nr. 10)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2024	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2023-2027
DPO '24 (vorig tijdvak)2023-2027
DPO '25 (huidig tijdvak)2023-2027

Belangrijke wijzigingen
De ontvangst van de Letter of Offer and Acceptance is vertraagd. Met de aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project.

Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)

Behoefte
Het project behelst de verbetering van de bewapening van de Apache helikopter, type E, met radargeleide raketten van het type AGM-179 JAGM.

De huidige vloot van de Apache gevechtshelikopter wordt gemoderniseerd van de AH-64D naar de AH-64E standaard. Onderdeel van deze modernisatie is de integratie van een Longbow vuurleidingsradar. Om de operationele capaciteit verder te verbeteren, wordt een nieuw type laser- en radargeleide geleide raket aangeschaft die in combinatie met deze nieuwe Longbow vuurleidingsradar kan worden ingezet.

Samen met de aanschaf van de AGM-179 JAGM worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft ter ondersteuning van de opbouw aan kennis en kunde van zowel operationeel als ondersteunend personeel om inzet mogelijk te maken.

Uitwerking
Met de upgrade van de AH-64D naar de AH-64E is de additionele behoefte ontstaan voor bewapening die past bij de nieuwe mogelijkheden van de gevechtshelikopter. De Longbow radar geeft de AH-64E Apache helikopter de mogelijkheid radar geleide raketten af te vuren. Met de aanschaf van de JAGM raket ontstaat deze mogelijkheid, naast de reeds aanwezige mogelijkheid gebruik te maken van geleiding door laser doel aanstraling. De eerste raketten worden naar verwachting begin 2028 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Apache Remanufacture

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM) (A-brief) d.d. 07-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 387)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2024	50-250	A						
DPO 2025	50-250	A						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2023-2027

DPO '24 (vorig tijdvak)

2023-2027

DPO '25 (huidig tijdvak)

2023-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verbetering zelfbeschermings- systemen helikopters

Behoefte

Defensiehelikopters zijn essentiële (wapen)systemen voor militaire operaties, die onze krijgsmacht wereldwijd inzet voor een veelzijdigheid aan taken. Daarbij kan de helikopter binnen het bereik komen van vijandelijke grondgebonden luchtafweersystemen, zoals infrarood- of radargeleide raketsystemen en geleide luchtdoelartillerie. Om de veiligheid van een helikopter en haar bemanning tijdens operaties te vergroten en de effectiviteit van helikopteroperaties te waarborgen, moeten helikopters beschikken over een reeks systemen en technologieën die zijn afgestemd op de operationele behoeften en dreigingen waarmee helikopters worden geconfronteerd.

Uitwerking

Het project voorziet in een verbetering van de Defensiehelikopter zelfbeschermingssysteem op basis van prioriteiten. De lopende fase moet uitwijzen of de volgende eerste zes prioriteiten en daarbij behorende randvoorwaarden kunnen worden ingevuld met het beschikbare taakstellende budget:

1. De NH90 helikopters voorzien van een (digitale) *Radar Warning Receiver* (RWR);
2. De NH90 helikopters voorzien van een verbeterd *Chaff* (radar) *Counter Measure* systeem;
3. De Chinook helikopters voorzien van een *Directed Infrared Counter Measure* (DIRCM) systeem;

4. De Apache helikopters voorzien van een verbeterde (digitale) RWR;
5. De Apache helikopters voorzien van een DIRCM systeem;
6. De NH90 helikopters voorzien van een *Expendable Active Decoy* capaciteit.

Relatie met andere projecten

- Project Apache *Remanufacture*
- Project Chinook Vervanging en Modernisering
- Project *Midlife Update* NH90
- Project Vervanging *Medium Utility* Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Verbetering Zelfbeschermingssysteem Helikopters (A-brief) d.d. 21-05-2024 (Kamerstuk 27 830 nr. 437)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectpanning
Oorspronkelijk 2021-2026
DPO '24 (vorig tijdvak) 2021-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2021-2027

Belangrijke wijzigingen
In februari 2025 is het contract getekend met fabrikant Pilatus. De eerste toestellen worden begin 2027 geleverd.

Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit

Behoefte
Op dit moment beschikt Defensie over een vloot van dertien PC-7 lesvliegtuigen ten behoeve van de Elementaire Militaire Vlieger Opleiding (EMVO). Sinds 1988 beschikte de EMVO over tien lesvliegtuigen, waarna in 1996 drie extra lesvliegtuigen werden aangeschaft. De PC-7 vloot bereikt in 2027 het einde van de levensduur, de zogeheten *End-Life-Of-Type* (ELOT). Om de initiële vliegeropleidingscapaciteit te continueren, is Defensie voornemens om deze capaciteit ook na de ELOT PC-7 te behouden.

Het doel is om met dit project te voorzien in een capaciteit gebaseerd op het gewenste effect, te weten het behoud van een initiële vliegeropleidingscapaciteit. Leerling-vliegers worden tijdens de EMVO voorbereid op de vervolgopleiding, waardoor er uiteindelijk voldoende vliegers beschikbaar zijn voor Defensie.

Uitwerking
Defensie heeft behoefte aan een moderne opleiding voor vliegers met flexibele capaciteit en functionaliteit. Het lesvliegtuig moet veilig en voorspelbaar zijn om leerling-vliegers vaardigheden te leren in noodsituaties en complexe manoeuvres. Naast lesvliegtuigen worden ook digitale grondgebonden leermiddelen zoals simulators aangeschaft voor optimale opleiding.

Defensie heeft behoefte aan acht lesvliegtuigen om 2.150 uur per jaar te vliegen en 60 leerlingen te opleiden. Naast lesvliegtuigen zijn er ook grondgebonden leermiddelen nodig, waaronder simulators en virtuele trainingssystemen om 2650 synthetisch vlieguren te maken. Defensie wil een geïntegreerd systeem met onder andere *computerbased* training, virtuele instructeurs en mission planning systemen om de opleiding te optimaliseren.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (D-brief) d.d. 14-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 450)
 - Brief project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (B-brief) d.d. 26-01-2023 (Kamerstuk 27 830,nr. 384)
 - Brief Behoeftestelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (A-brief) d.d. 16-12-2020 (Kamerstuk 27 830,nr. 325)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	50-250	D						
	DPO 2025	140,3	0,1	31,6	2,1	102,5	2,0	2,0	

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2013-2016
DPO '24 (vorig tijdvak) 2019-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2019-2027

Belangrijke wijzigingen
Verschillende factoren hebben geleid tot vertragingen in de vervanging van de *medium power radars* (MPR). De nieuwe SMART-L radar in Wier is inmiddels 24/7 operationeel in gebruik. De MPR in Nieuw Millingen is uitgezet. Voor de interim periode is een tijdelijke radar Groundmaster 400a (GM400a) in Nieuw Millingen geplaatst. Deze GM400a verzorgt de radardekking in Zuid-Nederland tot het nieuwe radarstation in Herwijnen in gebruik genomen kan worden.

Om de radar in Herwijnen te kunnen realiseren is het ‘Rijksinpassingsplan Radarstation Herwijnen’ vastgesteld. Door de Inspectie Leefomgeving en Transport is de definitieve omgevingsvergunning verleend. Defensie is na de publicatie van het vaststellingsbesluit en de verlening van de omgevingsvergunning begonnen met de bouw van de radar. Defensie verwacht dat de radar begin 2027 kan worden opgeleverd.

Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen

Behoefte
Voor de nationale en internationale bewaking en beveiliging van het luchtruim en het begeleiden van militaire luchtoperaties in nationale oefengebieden, beschikte Defensie over twee MPR's. De veroudering van deze radars leidt tot stijgende exploitatielasten en toenemende risico's qua inzetbaarheid. Vervanging is noodzakelijk omdat er bij Defensie geen alternatieve capaciteit beschikbaar is.

Uitwerking
Nederland heeft behoefte aan sensorcapaciteit voor luchtruimbewaking. Het noodzakelijk volume aan sensorcapaciteit is gerelateerd aan het door de NAVO aan Nederland toegewezen verantwoordelijkheidsgebied en de nationale (operationele) eis.

Het project richt zich primair op vervangende capaciteit voor de detectie van luchtvaartuigen in relatie tot luchtruimbewaking en verdediging. De NAVO en Nederland hebben daarnaast in diverse studies tekortkomingen onderkend in de mogelijkheden voor detectie van *ballistic missiles*. Met de keuze voor de SMART-L radars krijgt Defensie de beschikking over twee moderne radars die in staat zijn om het luchtruim te bewaken en exo-atmosferische *ballistic missiles* te detecteren.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Kamerbrief Vaststellingsbesluit Radarstation Herwijnen d.d. 10-03-2025 (Kamerstuk 31 936, nr. 1222)
 - Kamerbrief Vertraging plaatsing SMART-L radar in Herwijnen d.d. 20-12-2024 (Kamerstuk 31 936, nr. 1196)
 - Kamerbrief radardekking in Nederland d.d. 29-02-2024 (Kamerstuk 31 936, nr. 1146)
 - Kamerbrief Update continuïteit van de radardekking en de procedure rondom de plaatsing van het militaire radarstation in Herwijnen d.d. 18-12-2023 (Kamerstuk 31 936, 1136)
 - Kamerbrief Continuïteit radardekking en interim maatregelen d.d. 07-09-2023 (Kamerstuk 31 936,1095)
 - Kamerbrief besluit locatiekeuze nieuw radarstation Herwijnen d.d. 03-06-2022 (Kamerstuk 31 936, nr. 940)
 - Brief Behoeftestelling Vervanging twee *Medium Power Radars* (A-brief) d.d. 24-02-2009 (Kamerstuk 27 830, nr. 62)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	123,2	94	11,5	13,4	4,2			
	DPO 2025	129,8	95,2	13,1	15,5	6,0			
	Effect op exploitatie	20,8		1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2023-2031
DPO '24 (vorig tijdvak) 2023-2031
DPO '25 (huidig tijdvak) 2023-2032

Belangrijke wijzigingen
De D-brief is in oktober 2024 verstuurd. Defensie heeft twaalf toestellen en bijbehorende missie equipment gecontracteerd. Zoals gemeld in de D-brief is de planning met een jaar verlengd. Omdat nog niet alle contracten zijn afgesloten blijft de financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Behoefte
In de Defensienota 2022 ‘Sterker Nederland, veiliger Europa’ heeft Defensie aangekondigd om *Special Operations Forces* (SOF) capaciteiten verder te versterken, waaronder de SOF-capaciteiten in het luchtdomein. Hiertoe is Defensie het programma SOF *Air Rotary Wing* gestart. Onder dit programma vallen diverse projecten. Een van deze projecten is de vervanging van de Cougar helikopter door een - voor SOF-optreden geschikte- *Medium Utility Helikopter* (MUH), die speciale operaties op land en op zee kan uitvoeren. Dit is een van de maatregelen waarmee Defensie het 300 Squadron van het Defensie Helikopter Commando (DHC) ombouwt tot een SOF-helikoptereenheid. Deze eenheid is eind 2024 opgericht, de MUH’s worden geplaatst binnen het DHC op de Vliegbasis Gilze-Rijen.

Uitwerking
In de onderzoeksfase zijn aan de hand van een uitgebreide marktverkenning meerdere helikoptertypes voorgeselecteerd. Hierbij was een belangrijk uitgangspunt om een bewezen en beproefde SOF-helikopter te verwerven, die aan de gestelde eisen voldoet. Door te kiezen voor een bewezen concept worden langdurige en complexe verwervingsprocessen, inclusief unieke ontwikkelbehoeftes, voorkomen. Met inbreng vanuit zowel SOCOM, Marine, Landmacht, Luchtmacht en Marachaussee zijn de eisen en wensen voor de te verwerven helikopter opgesteld. In de onderzoeksfase is gebleken dat alleen de Airbus Helicopters H225M Caracal voldoet aan de gestelde eisen.

In de D-fase is projectopdracht met bijhorend budget bijgesteld. Defensie schaft twaalf in plaats van veertien toestellen aan met bijbehorende missie equipment en een *Integrated Logistics Support* pakket. Met de afronding van de D-fase is de kwalitatieve baseline vastgesteld die in november 2024 op contract is gezet bij Airbus. De basisconfiguratie voor het zelfbeschermingssysteem is vastgesteld en in december 2024 gecontracteerd.

Levering van het eerste toestel zal naar verwachting begin 2030 plaatsvinden. Het laatste toestel wordt naar verwachting medio 2032 geleverd.

Relatie met andere projecten
• Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken
• Brief Project Vervanging *Medium Utility* Helikopter (D-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 451)
• Brief Behoeftestelling project Vervanging *Medium Utility* Helikopter (A/B-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 403)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	1000-2500	D						
DPO 2024	1000-2500							
DPO 2025	1000-2500		Commercieel vertrouwelijk					

Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2023
DPO '24 (vorig tijdvak) 2020-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen
Zweden en Denemarken hebben een formeel verzoek gedaan aan de MRTT Executive Board om deel te nemen aan het programma. De benodigde Memorandum of Understanding (MoU) wordt naar verwachting in mei 2025 getekend.

Vervanging strategisch lucht-transport en AAR (MRTT)

Behoefte
Doel van dit internationale project onder de vlag van het Europees Defensie Agentschap is de gezamenlijke verwerving van Air-to-Air Refueling (AAR)- en luchttransportcapaciteit (Multi Role Tanker Transport vliegtuigen) (MRTT). Het gaat hierbij om een reductie van de tekortkoming van een belangrijke strategische capaciteit in Europa. Negen lidstaten van het EDA (België, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Luxemburg, Nederland, Polen, Portugal en Spanje) én Noorwegen hebben in november 2012 een Letter of Intent getekend. Onder leiding van Nederland zijn een concept of operations en een gezamenlijk pakket van eisen overeengekomen. Naast het gebruik voor AAR en luchttransport wordt inzet van de vliegtuigen voorzien voor humanitaire noodhulp en (medische) evacuaties. Realisatie van het project sluit aan op de uitfasering van de Nederlandse KDC-10 vliegtuigen.

Uitwerking
De Multinational MRTT Unit heeft op 23 maart 2023 de Initial Operational Capability status bereikt. Naast AAR en transport (passagiers/cargo) verzorgt de eenheid ook medische evacuaties (tot en met high care). Negen vliegtuigen zijn afgeleverd. In 2026 wordt het 10e vliegtuig afgeleverd.

Denemarken en Zweden hebben een formeel verzoek gedaan om deel te nemen aan het MRTT programma. Naar verwachting

wordt de benodigde MoU in mei getekend. Deze deelname leidt tot het vergroten van de vloot.

Daarnaast heeft Finland verzocht als “observing nation” te willen deelnemen aan de internationale overlegfora. Dit verzoek is gehonoreerd.

Relatie met andere projecten
Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief MRTT-samenwerkingsprogramma d.d. 29-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 204)
 - Brief Update Multi Role Tanker Transport (MRTT) project d.d. 28-07-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 183)
 - Brief betreffende de actuele ontwikkelingen rondom het Multi Role Tanker Transport (MRTT) project d.d. 18-12-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 141)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	250-1000							
	DPO 2025	250-1000	457,4	11,2					

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2021-2028
DPO '24 (vorig tijdvak) 2021-2028
DPO '25 (huidig tijdvak) 2021-2030

Belangrijke wijzigingen
In juni 2024 is het contract getekend met fabrikant Embraer voor de levering van vijf C-390M toestellen voor Nederland en vier toestellen voor Oostenrijk. Planmatig wordt het vijfde toestel in 2030 geleverd. Daarom wordt de projectplanning met twee jaar verlengd.

In maart 2025 is de overeenkomst tussen Oostenrijk en Nederland uitgebreid met Zweden. Nederland treft hiermee verweringsvoorbereidingen voor de aanschaf van vier toestellen voor Zweden.

Vervanging tactische luchttransport capaciteit

Behoefte
De huidige vloot voor tactisch luchttransport bestaat uit vier C-130H Hercules vliegtuigen. De toestellen zijn door Defensie respectievelijk in 1992 (twee nieuwe) en in 2005 (twee gebruikte) aangeschaft. Het oudste van deze vier vliegtuigen is geproduceerd in 1978, waarmee de gebruikelijke technische en operationele levensduur van dertig jaar ruim verstreken is. De gereedheid van de C-130 is door de ouderdom van de vloot te laag. De vervroegde vervanging van de C-130 vliegtuigen is dan ook noodzakelijk om de capaciteit van het tactisch luchttransport te herstellen en, door gebruik te maken van operationele en technische ontwikkelingen, toekomstbestendig te maken.

Het doel is om met dit project te voorzien in de aanschaf van vliegtuigen, trainingsmiddelen, de benodigde opleidingen en reservedelen.

Uitwerking
In de onderzoeksfase heeft Defensie vastgesteld dat de jaarlijkse behoefte 4.000 vliegreizen betreft, waarvoor vijf toestellen nodig zijn. Met deze capaciteit heeft Defensie de mogelijkheid om langdurig vliegtuigen uit te zenden naar een missiegebied en daarnaast een vliegtuig gereed te hebben voor strategische verplaatsingen. Defensie zet in specifieke gevallen het tactisch luchttransport ook in voor vervoer van mensen, goederen en

gevaarlijke stoffen, omdat de inzet van een groot strategisch transportvliegtuig voor de bevoorrading van missies niet altijd opportuun is. Met de vloot van vijf toestellen beschikt Defensie over voldoende toestellen om eenheden mee te trainen en de gereedstelling van de eigen operationele eenheden te ondersteunen.

Defensie is voornemens simulatoren te gebruiken om bemanningen te trainen in het gebruik van het nieuwe toestel en voor missie-trainingen. De behoefte aan simulatoren bestaat uit één *Full Flight Simulator* (FFS) voor training van de vliegtuigbemanning en één *Loadmaster Trainer*, waarin de bemanning traint met het veilig laden, lossen en vastzetten van vracht en passagiers. De simulatoren ontlasten de operationele vliegtuigen, waardoor deze vaker beschikbaar zijn voor inzet.

Defensie schaft de C-390M toestellen aan via een single source verwervingstraject met fabrikant Embraer S.A. Het project is een internationale samenwerking tussen Nederland, Oostenrijk en Zweden, waarbij Nederland optreedt als *lead nation*. Gezamenlijk verwerven de drie landen 13 militaire transportvliegtuigen in dezelfde configuratie.

Het eerste toestel wordt eind 2027 geleverd aan Nederland. Onderdeel van het project is ook de aanschaf van een *Full Mission Simulator*. Deze wordt eind 2026 aan Nederland geleverd.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2024	1000-2500	D						
	DPO 2025	1251,2	115,5	77,5	321,7	224,6	389,9	86,0	36,0
	Effect op exploitatie	446,3				4,7	26,0	34,7	34,7

Vervanging tactische luchttransport capaciteit (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (D-Brief) d.d. 10-06-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 441)
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 360)
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (A-brief) d.d. 12-10-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 317)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2026
DPO '24 (vorig tijdvak)	2019-2027
DPO '25 (huidig tijdvak)	2019-2029

Belangrijke wijzigingen

De vervanging van de vliegtuigafreminstallatie (VAI) op de hoofdbaan van vliegbasis Volkel is in augustus 2024 afgerond. Voor 2026 stond de vervanging van de VAI op vliegbasis Woensdrecht gepland, maar deze verschuift naar 2029 omdat een benodigde vergunning niet eerder kan worden verkregen. De werkzaamheden op vliegbasis Eindhoven zullen in februari 2027 starten. Het project is verlengd tot 2029.

Vliegtuigafreminstallatie

Behoefte

Bij het gebruik van een start- en landingsbaan door jacht- en gevechtsvliegtuigen moet met het oog op de veiligheid aan het begin en aan het einde van de baan een VAI geïnstalleerd zijn. De huidige VAI's dateren van 1985. Het gaat om 14 VAI's, die in 2026 het einde van hun functionele levensduur bereiken en daarom moeten worden vervangen. De nieuwe VAI's dienen geschikt te zijn voor alle jacht- en gevechtsvliegtuigen, waaronder de F-35.

Uitwerking

De VAI's zijn succesvol geïnstalleerd op vliegbasis Gilze-Rijen, de parallel en hoofdbaan van vliegbasis Volkel en de twee banen op vliegbasis Leeuwarden. De vervanging van de VAI op vliegbasis Eindhoven en Woensdrecht vangt respectievelijk in 2027 en 2029 aan.

Relatie met andere projecten

Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project Vliegtuigafreminstallatie (A-brief) d.d. 18-10-2019 (Kamerstuk 27 830,nr. 296)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	69,3	49	10,6	9,7				
	DPO 2025	70,1	46,3	13,9	9,9				

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2020-2021
DPO '24 (vorig tijdvak) 2022-2026
DPO '25 (huidig tijdvak) 2022-2027

Belangrijke wijzigingen
Conform planning zal in 2025 de oorspronkelijke projectscope gerealiseerd zijn. De realisatie van de simulatiemiddelen voor de MLU CV90 loopt door tot in 2027. In 2024 is de scope uitgebreid met simulatiemiddelen voor het Commando Luchtsrijdkrachten en het Commando Zeestrijdkrachten.

Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden

Behoefte
Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden te garanderen is professioneel, realistisch en efficiënt trainen noodzakelijk. De geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit biedt eenheden de mogelijkheid om gevechtduels met de organieke wapens en wapensystemen met gesimuleerde effecten van munitie te beoefenen en te evalueren. De levensduurverlenging heeft als doel deze capaciteit langer beschikbaar te houden door de apparatuur te vernieuwen en nieuwe functionaliteiten toe te voegen.

Daarnaast worden bij MLU programma's en de verwerving van nieuwe voertuigen, specifieke voertuigensoren aangeschaft.

Uitwerking
Deze capaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden tot bataljonsniveau gevechten te laten beoefenen met de organieke wapens en wapensystemen, echter met gesimuleerde effecten van munitie. Dit maakt het mogelijk om bij de evaluatie van een oefening goed inzicht te krijgen in het optreden en de effectiviteit van deze eenheden.

In 2022-2025 vindt de levensduurverlenging plaats van het huidige geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteitssysteem. Het systeem blijft daardoor operationeel inzetbaar tot 2031 (met een plusoptie van vijf jaar tot 2036). Daarnaast worden nieuwe wapens en sensoren van voertuigen toegevoegd aan het systeem.

- Relatie met andere projecten**
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
 - Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
 - Midlife Update (MLU) Fennek
 - Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
 - Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 223)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2024	114,0	80,1	28,4	5,5				
DPO 2025	120,4	62,3	11,4	4,1	24,4	1,0	1,0	1,0

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2027-2029
DPO '24 (vorig tijdvak)2027-2031
DPO '25 (huidig tijdvak)2027-2031

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Joint Electronic Attack (EOV)

Behoefte
Dit project vernieuwt de huidige mobiele capaciteiten voor Electromagnetic Attack (EA), waaronder de huidige Elektronische Oorlogvoering (EOV)-pantserwielvoertuigen die sinds 1989 bij het Commando Landstrijdkrachten in gebruik zijn. Sindsdien is veel veranderd op het gebied van EOV, waaronder de transitie van analoge techniek naar digitale netwerken en nieuwe communicatietechnieken. Het Commando Landstrijdkrachten beschikt met de middelen van dit project over capaciteiten om opponenten te storen, neutraliseren, misleiden, en/of te manipuleren in het elektromagnetisch spectrum. Deze offensieve capaciteit levert tevens een bijdrage aan *force protection*.

Uitwerking
Het project Joint Electronic Attack bestaat uit twee deelprojecten:
1. Vervanging en vernieuwing van de EOV-middelen.
2. Vervanging van de mobiliteitsmiddelen.

Het project wordt in samenwerking met Duitsland uitgevoerd. De samenwerking is in mei 2024 vastgelegd in een *Memorandum of Understanding*. In deze samenwerking is Nederland *lead nation*.

Innovatie
De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom bekijkt Defensie in dit project op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo een voorsprong te verkrijgen op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten
• Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem

Relevante Kamerstukken
• Brief Behoeftestelling Joint Electronic Attack (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 353)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2024	50-250	A						
	DPO 2025	50-250	A						

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk 2023-2027
DPO '24 (vorig tijdvak) 2023-2027
DPO '25 (huidig tijdvak) 2025-2031

Belangrijke wijzigingen
In plaats van alleen een verlenging van de *End Life Of Type* waarin obsolescentie van het TACTIS systeem werd aangepakt, is gekozen om TACTIS volledig te moderniseren. Het project wordt hiervoor met vier jaar verlengd tot en met 2031. Het projectbudget is verhoogd.

Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)

Behoefte
Sinds 2008 gebruikt het Commando Landstrijdkrachten TACTIS als een opleidings- en trainingsmiddel voor schiettechniek en tactiek, met name voor het voertuigpersoneel. TACTIS dient gemoderniseerd te worden omdat het technisch en functioneel verouderd is. Veel hardwareonderdelen van het systeem zijn beperkt leverbaar en/of te onderhouden. Functioneel dient TACTIS te worden gemoderniseerd om de huidige en toekomstige wapensystemen te simuleren, waaronder het CV90 Infanteriegevechtsvoertuig na de *Midlife Update* (MLU).

Uitwerking
TACTIS is een geavanceerd simulatiesysteem waarin de gehele operationele keten, van de gevechtseenheden tot alle ondersteunende en logistieke eenheden, tot en met compagniesniveau, integraal wordt gesimuleerd. Hierdoor kunnen eenheden van verschillende grootte effectief in onderling verband trainen. De voor deze modernisering vereiste aanpassingen kunnen alleen door de oorspronkelijke fabrikant worden uitgevoerd. De modernisering wordt daarom *single source* besteed bij de oorspronkelijke fabrikant van TACTIS.

Innovatie
TACTIS is een bewezen effectief en efficiënt opleidings- en trainingsmiddel met een hoog trainingsrendement. De simulator heeft aangetoond dat technische innovatie op het gebied van opleiding en training een meerwaarde levert aan de kennis en kunde van onze militairen. Tijdens de modernisering wordt ook geïnnoveerd met het gebruik van standaarden. Hierdoor wordt het in de toekomst ook mogelijk om simulatoren van andere leveranciers aan TACTIS te koppelen.

- Relatie met andere projecten**
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
 - Programma Foxtrot
 - Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks
 - Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS) (A-brief) d.d. 16-03-2023. (Kamerstuk 27 830, nr. 389)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2024	50-250	A						
DPO 2025	250-1000	A						

Projectfase

In onderzoek/in realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Foxtrot Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep, SOF Tactical C4I Network (STCN), Vervanging Grond-Lucht Radio's, Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen, Levensduurverlenging NIMCIS

Niet gemandateerd: Militaire Transmissie Bouwblok (MTBB), Platform IT-infrastructuur Bouwblok

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2034
DPO '24 (vorig tijdvak)	2020-2035
DPO '25 (huidig tijdvak)	2020-2035

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft voor het deelproject Foxtrot MTBB de raamovereenkomst en contracten getekend en via Foreign Military Sales (FMS) de militaire radio's verworven.

De D-brief 'Platform IT-infrastructuur Bouwblok' wordt verstuurd in 2025. Hierin wordt gerapporteerd over het perceel C2Infra. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsstijgingen.

Programma Foxtrot

Behoefte

Onze militairen moeten onder operationele omstandigheden altijd veilig verbonden zijn. Zij moeten met elkaar kunnen communiceren en gegevens kunnen uitwisselen. Bovendien vraagt de veiligheidssituatie dat de interoperabiliteit met onze bondgenoten wordt vergroot. Om dit te bereiken is de modernisering en vervanging van tactische communicatiemiddelen en daaraan gebonden IT-infrastructuur essentieel. Het wapensysteemgebonden IT-programma Foxtrot voorziet hierin. Hiermee worden onze eenheden effectiever en onze mensen minder kwetsbaar.

Uitwerking

Door de reikwijdte van het programma Foxtrot is het programma van invloed op alle krijgsmachtdelen. Het omvat de modernisering van de tactische communicatiemiddelen en IT infrastructuur van initieel circa 8.000 voertuigen, 3.500 uitgestegen militairen, 135 vaartuigen en 170 vliegende platformen. Hiermee worden alle grote eenheden van het Commando Landstrijdkrachten en de bataljons van het Korps Mariniers van moderne middelen voorzien, evenals het Defensie Helikopter Commando (DHC) en de militaire politie-eenheden van de Koninklijke Marechaussee.

Het programma omvat meerdere bouwblokken en projecten en kent twee sporen: modernisering en continuïteit.

De modernisering verbetert de connectiviteit tussen de verschillende platformen (voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen en uitgestegen militairen). Defensie kiest voor een beheerste implementatie van het programma Foxtrot in *spirals* (versies). Het grote aantal platformen leidt er namelijk toe dat het moderniseringsspoor niet in één omslagmoment kan worden gerealiseerd. Om onze operaties gedurende de lopende moderniseringsprojecten te kunnen continueren omvat het programma naast modernisering ook een continuïteitsspoor.

1. Modernisering

MTBB

Het MTBB vormt de hoeksteen van de door het programma Foxtrot te leveren infrastructuur en voorziet geleidelijk alle te moderniseren eenheden van technologisch hoogwaardige militaire transmissiemiddelen. Het MTBB-project bestaat uit de aanschaf van militaire radio's (zogenaamde *combat net radio's*), bijbehorende software, *waveforms* (een militair-specifiek protocol voor het kunnen communiceren en uitwisselen van data, een civiel voorbeeld hiervan is WiFi), gerelateerde randapparatuur en systeem integratie services. De radio's worden verworven bij L3Harris. Dit komt onder andere de interoperabiliteit met Duitsland ten goede.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2024	1000-2500	D						
DPO 2025	>2500		D					

Programma Foxtrot (vervolg)

Platform IT-infrastructuur

Platform IT-infrastructuur bestaat uit de aanschaf van alle IT-middelen voor de informatievoorziening binnen een (mobiel) platform. Het gaat hier om zaken als intercomfunctionaliteit, netwerkcapaciteit, server- en opslagcapaciteit voor de tactische applicaties, de diverse koppelingen met de operators en passagiers binnen het platform, en de netwerkverbindingen met overige netwerken binnen het platform. Daarnaast worden ook integratiediensten ingekocht om een succesvolle en efficiënte realisatie van de gemoderniseerde IT-middelen te realiseren.

Platform IT-infrastructuur bestaat uit vier deelbehoeftes (zogenaamde percelen). Het gaat hier ten eerste om het perceel *End User Devices* (EUD) met daarin onder meer laptops, bemanningsstations en beeldschermen. Daarnaast omvat het perceel *Cross Domain Solutions* (CDS) security gateways en firewalls ter beveiliging van de data die operationele eenheden onderling uitwisselen. Het perceel *Position, Navigation & Timing* (PNT) betreft sensoren en distributiemiddelen van het PNT signaal. Tot slot voorziet C2Infra als grootste perceel in onder andere spraak, intercom, opslag en verwerkingsmiddelen.

Drie percelen zijn reeds gemandateerd met de B-brief. Voor het perceel EUD neemt Defensie deze apparaten af van een leverancier met een bestaand raamcontract en voor het perceel CDS komt Defensie uit bij het Nederlandse Technolution. Voor het perceel PNT wordt het marktonderzoek naar verwachting in 2025 afgerond, waarna het verwervingsvoorbereidingsproces start.

Voor het vierde perceel C2infra schaft Defensie een oplossing aan bij Thales NL, zoals gemeld in de B-brief. De D-brief voor Platform IT-Infrastructuur (perceel C2Infra) wordt naar verwachting verstuurd in de tweede helft van 2025.

Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep

De eerste stap in het programma Foxtrot, met het project Spiral o, is de modernisering van 44 Bataljonstaakgroep en betreft ongeveer 330 mobiele platformen, waarbij de IT-middelen voor connectiviteit worden gemoderniseerd. Dit moet leiden tot betrouwbaardere en betere communicatiemiddelen, met een groter bereik. Deze moeten ook beter interoperabel zijn met onze partners, of eenheden die nog niet uitgerust zijn met apparatuur die uit het programma Foxtrot voortkomt.

2. Continuïteit

SOF Tactical C4I Network (STCN)

SOF TACTICAL C4I Network voor de eenheden van het Special Operations Command (SOCOM): dit beoogt de *command & control*-ondersteuning van SOCOM te waarborgen en daarmee de tactische informatievoorziening te verbeteren.

Vervanging Grond-Lucht Radio's

Alle radiosystemen die bij de krijgsmacht in gebruik zijn voor grond-luchtverbinding worden één-op-één vervangen door moderne radio's met uitgebreidere technische mogelijkheden van fabrikant L3Harris uit de Verenigde Staten.

Programma Foxtrot (vervolg)

Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen

Vervanging van de HF-radiosystemen, voor de krijgsmacht-brede vervanging van de bestaande *High Frequency* communicatiemiddelen voor het statisch en het ontplooid optreden.

Levensduurverlenging NIMCIS

Dit project waarborgt de inzetbaarheid van het NIMCIS systeem tot en met de vervanging uit het programma Foxtrot. Het NIMCIS systeem is het primaire communicatie- en informatiesysteem van het Korps Mariniers en verzorgt tevens de interoperabiliteit binnen de NL/UK *Amphibious Force*.

Innovatie

Binnen het programma Foxtrot wordt continu gekeken naar de nieuwste technieken om de digitale transformatie binnen het multidomein optreden mogelijk te maken. Daarmee behoudt Defensie een voorsprong op het gebied van communicatietechnologie en hebben onze militairen een informatievoorsprong op het slagveld.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Vervanging tactische luchttransport capaciteit
- Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks

Relevante Kamerstukken

- Brief Militaire Transmissie Bouwblok (D-brief) d.d. 06-02-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 460)
- Brief Platform IT Infrastructuur (B-brief) d.d. 22-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 438)
- Brief Behoeftestelling programma FOXTROT (A-brief) d.d. 20-11-2023 (Kamerstuk 27 830 nr. 418)
- Brief Militaire Transmissie Bouwblok (B-brief) d.d. 01-11-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 419)
- Brief Vervanging Grond-Lucht Radio's (A-brief) d.d. 25-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 401)
- Brief Behoeftestelling project FOXTROT Spiral o voor 44 Bataljonstaakgroep (A-brief) d.d. 02-10-2020 (Kamerstuk 27 830 nr. 316)

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning
Oorspronkelijk2023-2030
DPO '24 (vorig tijdvak)2023-2030
DPO '25 (huidig tijdvak)2023-2030

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2024.

Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)

Behoefte
Het project *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX* (MOC ABNL) vervangt het huidige verouderde Maritiem Hoofdkwartier Admiral BENELUX (MHK ABNL) in Den Helder. Dit hoofdkwartier is momenteel niet voldoende in staat om de operationele eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten effectief te ondersteunen. De huisvesting en de faciliteiten voor informatievoorziening zijn bovendien gedateerd en niet geschikt voor de digitale transformatie en het multidomein optreden.

Uitwerking
Het voorziene MOC ABNL wordt het operationele hart van het Commando Zeestrijdkrachten en de ABNL voor Command & Control van de operationele eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten en de ABNL bij de planning, de voorbereiding, de uitvoering en de afwikkeling van gereedstellings- en operationele activiteiten. De gehele maritieme Command & Control keten, die samenkomt in het MOC ABNL, ontwikkelt zich door naar slagvaardige organisatie met de juiste IT-middelen.

Relatie met andere projecten
Geen

Relevante Kamerstukken
• Brief behoeftestelling Realisatie *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX* (MOC ABNL) (A-brief) d.d. 06-09-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 154)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	67,2	3,9	3,7	12,2	4,1	23,2	13,1	
	DPO 2025	69,7	2,0	3,9	15,0	4,2	23,9	13,5	7,1
	Effect op de exploitatie	34,5			0,6	2,4	2,4	2,4	2,4

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2024
DPO '24 (vorig tijdvak)	2019-2026
DPO '25 (huidig tijdvak)	2019-2026

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft het project uitgebreid met een draagbaar systeem.

Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem

Behoeft

Binnen Defensie worden *Electronic Support Measures-* (ESM) capaciteiten gebruikt voor het opsporen, lokaliseren en identificeren van zendapparatuur en signalen in het elektromagnetische spectrum. Doel van dit project is de capaciteiten voor Elektronische Oorlog Voering (EOV) meer onderlinge samenhang te geven, meer interoperabel te maken met systemen binnen Defensie en geschikt te maken voor inzet in een *joint* omgeving. Met de afronding van dit project zal de operationele capaciteit worden vergroot met gevalideerde informatie, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Uitwerking

Het project wordt in samenwerking met Duitsland uitgevoerd. Voor deze samenwerking is een *Memorandum of Understanding* (MoU) opgesteld. Gezamenlijke aanschaf op materieelgebied biedt schaalvoordelen en maakt kennisdeling eenvoudiger. Daarnaast biedt de samenwerking op EOVS-gebied mogelijkheden voor toekomstige operationele samenwerking waar interconnectiviteit en interoperabiliteit essentieel is. Voor de samenwerking met Duitsland treedt Nederland op als *lead nation* voor de aanschaf van het ESM-systeem. Naast de aanschaf van het systeem wordt een gezamenlijk opleidings- en trainingscentrum gerealiseerd.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom worden in dit project de modernste componenten en technieken verwerkt.

- Relatie met andere projecten**
- *Joint Electronic Attack* (EOV)
 - *Midlife Update* (MLU) Bushmaster

- Relevante Kamerstukken**
- Behoeftstelling Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem (A-brief) d.d. 13-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 202)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2024	50-250							
	DPO 2025	50-250							

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Projecten in afstoting

Projectnaam	Reden
Mijnenbestrijdingsvaartuig Alkmaarklasse	De AMBV's zijn op termijn niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)'.

Vooruitblik Investeringsprogramma

Defensiebreed

Kamerbrief Instream vijf jaar vooruit A-Brief B-Brief D-Brief E-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038
Aanvulling inzetvoorraad munitie	>2,5 mld														
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500 mln														
Defensie Bewakings- en Beveiligssystemen (DBBS)	250-1000 mln														
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250-1000 mln														
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	250-1000 mln														
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	250-1000 mln														
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000 mln	D													
Counter-Improvised Explosive Devices (C-IED)	50-250 mln														
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	50-250 mln														
Precision Guided Rockets (PGR)	50-250 mln														
Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox	50-250 mln														
Verwerving helderheidsversterkende brillen	50-250 mln														
Verwerving onbemenste systemen	50-250 mln														

Kamerbrief Instream vijf jaar vooruit A-Brief B-Brief D-Brief E-Brief

[illegible]

Kamerbrief
Instroom
vijf jaar vooruit
A-Brief
B-Brief
D-Brief
E-Brief

[illegible]

Kamerbrief Instream vijf jaar vooruit A-Brief B-Brief D-Brief E-Brief

[illegible]

Projectbenaming	Financieel volume	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitzer 2000NL (PzH2000NL)	50-250 mln														
Vervanging Bushmaster	50-250 mln			A											
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	50-250 mln														
Vervanging drijvende brugslogcapaciteit	50-250 mln														
Vervanging Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	50-250 mln														

Kamerbrief Instream vijf jaar vooruit A-Brief B-Brief D-Brief E-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	
Doorontwikkeling F-35	>2,5 miljrd															
NH90	1000-2500 mln															
Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)	1000-2500 mln															
Vervanging tactische luchttransport capaciteit	1000-2500 mln															
Anti-A2AD capaciteit F-35	250-1000 mln															
Apache Remanufacture	250-1000 mln															
Chinook Vervanging & Modernisering	250-1000 mln															
Deep Strike capaciteit Air	250-1000 mln															
Midlife Update NH90	250-1000 mln															
Operational Training Infrastructure	250-1000 mln	A														
Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	250-1000 mln															
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250-1000 mln															
Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)	50-250 mln	A														
CEMA capaciteit CLSK (ICR)	50-250 mln	A														
F-35: verwerving middellange tot lange afstandraket	50-250 mln															
MQ-9 Bewapening	50-250 mln															
Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	50-250 mln															
Network Enabled Capabilities Helicopters	50-250 mln	A														
Opbouw operationele satelliet capaciteit	50-250 mln															
Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)	50-250 mln															

Kamerbrief Instream vijf jaar vooruit A-Brief B-Brief D-Brief E-Brief

[illegible]

[illegible]

